

EGYÜTT

A Magyar Írószövetség Kárpátaljai
Írócsoportjának folyóirata

IRODALOM

MŰVÉSZET

KULTÚRA

III./II.évfolyam

2003

5/1

2003

5/1

EGYÜTT

A MAGYAR ÍRÓSZÖVETSÉG KÁRPÁTALJAI ÍRÓCSOPORTJÁNAK FOLYÓIRATA

Szerkesztőbizottság: Dupka György (elnök), Füzesi Magda, Horváth Sándor, Kőszeghy Elemér, Nagy Zoltán Mihály (főszerkesztő), S. Benedek András (főmunkatárs, alapító főszerkesztő 1965–67), Vári Fábián László

A szerkesztésben közreműködnek: Fodor Géza, Gortvay Erzsébet, Tárczy Andor, Zselicki József
Védnöki testület: **Kovács Vilmos Baráti Társaság**

Megjelenik a Kárpáti Magyar Krónika önálló, negyedévi kiadványaként
a Magyar Értelmisségek Kárpátaljai Közössége, a Magyar Újságírók Kárpátaljai Szövetsége, az Illyés Gyula Közalapítvány, a Nemzeti Kulturális Alapprogram, az Intermix Kiadó és a Credo Alapítvány támogatásával.

*Levélcím: Nagy Zoltán Mihály, 90221 Csonkapapi, Mező u. 168.,
Beregszászi járás, tel.: 06702317220.*

A szerkesztőbizottság ungvári címe:

88000 Ungvár, Babuskin tér 5/a, MÉKK székház, tel.: 222/43737, fax: 617027,

E-mail: titkarsag@mekk.uz.ua

<http://www.hhrf.org/mekk/egyutt.pdf>

Szerkesztőségi órák

minden hónap utolsó keddjén, délelőtt 10.30-tól 15.00-ig.

Felelős kiadó: **Dupka György**

Olvasószerkesztő: **Barzsó Tibor**

Művészeti szerkesztő: **Ivaskovics József**

Szedés: **Herdinszky Éva**

Intermix Kiadó, 88000 Ungvár, Tolsztoj u. 5/a

Tel.: 00380-3126/1-70-27. E-mail: gyorgy@d.uzhgorod.ua

Tördelés, képfeldolgozás, nyomdai előkészítés: CA Stúdió

Készült a Povch Kft-ben.

Forgalomba kerül a **Kovács Vilmos Baráti Társaság** terjesztésében.

Terjesztő: **Ugocsa Könyvesbolt hálózat,**

vezető: **Dr. Kovács Elemér és Kovács Katalin**

Tel./fax: 8 243 214-54, Nagyszőlős, Gagarin út 47.

Magyarországon terjeszti: a **Kárpátaljai Szövetség**

(Magyarok Háza 1052 Bp., Semmelweis u. 1/3.),

az **Iskolacentrum** könyvesboltja (1051 Bp., Október 6. út 9.)

Lapengedély száma: 3 T No 188.

A folyóiraton nyereség nem képződik

TARTALOM

- 2 VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: Csoóri Sándorhoz, Akit bölcsőbe szültek (versek)
4 S. BENEDEK ANDRÁS: Munkács hercege, Vizek honfoglalása, Szent László kórház, 1955 (versek)
6 NAGY VIKTÓRIA: „Gyöngy a csillag: Énekem!” (interjú)
8 FODOR GÉZA: Koronadal (vers)
9 NAGY ZOLTÁN MIHÁLY: A vers ünnepe(i) (jegyzet)
10 HORVÁTH SÁNDOR: Petőfi utolsó dala, Másik tavasz (versek)
12 VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: Tábori posta (regényrészlet)
16 FÜZESI MAGDA: Kolozsvár júniusban, Kép és tükörkép (versek)
17 MESTER MAGDOLNA: Körtörténet, A nincs után (kisprózák)
18 TÁRCZY ANDOR: Tavaszelő, Mikor az unokámat várta..., ...És mikor megszületett (versek)
20 BARTHA GUSZTÁV: írásjelek, csattogó (versek)
21 SARUSI MIHÁLY: Kopogtató maflása (elbeszélés)
28 RÉKASY ILDIKÓ: A régi roffí kert, Hiába hököl (versek)
30 DIENES ESZTER: Csillagmese a Sárkány-tó utcából, Zöld szívvel (versek)
33 KOCSIS CSABA: Az öregember furulyája (elbeszélés)
35 BALOGH GYULA: Illyés emlékezete, Európa és jeltelen... (versek)
37 MERÉNYI KRISZTIÁN: Utazás, Kannibálok (novellák)
41 CSÖRGITS JÓZSEF: Ketten vagyunk, Elkésett levelek (versek)
43 SCHÖBER OTTÓ: Lelkifurdalás (humoreszk)
47 Dobos, a betyár (kárpátaljai ruszin népballada VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ fordításában)
49 IVÁN ZSUZSANNA: Világtalan-e a csillag? (tanulmány)
55 S. BENEDEK ANDRÁS: Rebellis költő (recenzió)
56 KOVÁCS ANDRÁS: Az énkeresés regénye (recenzió)
58 FAKÁSZ MIHÁLY: Nemzetörök a havasok aljában (tanulmány)
62 KÓSZEGHY ELEMÉR: A kör ismét bezárul? (jegyzet)
66 BAGU BALÁZS: Tettem a dolgom... (riport)
74 DUPKA GYÖRGY: Autonómia-törekvések Kárpátalján (monográfia-részlet)
84 GORTVAY ERZSÉBET: Ilku Marion József (nekrológ)
86 D. GY.: Művelődési életünk krónikája
96 Új könyvek
96 Szerzőink
IVASKOVICS JÓZSEF — SIMON MENYHÉRT: Munkács (megzenésített vers)
JÓZSEF ATTILA: Íme, hát megeltem hazámat... (vers)

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ
KÖLTŐ, SZERZŐNK ÉS MUNKATÁRSUNK
JÓZSEF ATTILA-DÍJBAN
RÉSZESÜLT.
ŐSZINTE ÖRÖMMEL GRATULÁLUNK
A KITÜNTETÉSHEZ!

AZ EGYÜTT SZERKESZTŐSÉGE

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ
CSOÓRI SÁNDORHOZ
(közel hajolva)

*A fellegek – alkonyi varjak – elülnek,
véggépp elenyészik a **nappali hold**.
Az Úr szeme pásztázza lelkünket újra,
s Mutatóujjával rácsap a húrra,
vagy gyertyaszál-időnkhez napokat told.*

*Hát toldja csak, toldja sok kisdéd piláccsal,
angyali nép seregелjen oda,
hol bomlik a beszéd, s az orca pirul.
Bátoríts, Uram, győzz meg magyarul:
anyanyelvvel altestet nyalni? Soha!*

*Hisz voltak, mert voltak, kik úgy hegedültek,
mint Márton pap – jelzi a drégelyi rom.
De mindétig követték őket az árnyak,
s fiaik lehajtott fejekkel jártak
e tűzre Való Világban. Iszonyodom!*

*...Mert repperek dongják körül a Szerelmet,
és **levágott kézfejet** rejt az avar.
Ha rászárad vérünk a platánlevélre,
s ha nem telnék szemünkre csipkefedélre,
egy ibolyalevél is betakar*

AKIT BÖLCSŐBE SZÜLTEK

*Nyílik utánam az ajtó,
lángol az ablakkeret.
Vizsgál egy hulló hosszan,
nyújtom az útlevelet.*

*Vetve az angyalok ágya?
Zárva a báli terem.
A föld peremére lépek,
fejem a holdba verem.*

*Ahol az éjszaka készül,
kalauzom oda visz.
Magát üríti az elme,
mossa az álmot a víz.*

*Gazdátlan glória lángol,
szökik alóla a szent,
majd átvált mélyrepülésbe –
neki is jobb odalent.*

*Csak magát nézi az ember,
önzése határtalan.
Lakatlan bolygóra űzve
krúgat az én madaram.*

*Égnek az utolsó gyertyák,
tanácskozzatok, vének,
mert támadó alakzatba
szerveződtek a gének!*

*S köztük a szike sem úr már –
a klónok ránk települtek.
Én vagyok tán az utolsó,
akit bölcsőbe szültek.*

S. BENEDEK ANDRÁS

MUNKÁCS HERCEGE

Eötvös Tamás emlékének

*Szülőházamban idegen hadak.
Negyvenkilenctől. S már háromszáz éve.
Munkács az enyém. A várat
Rámhagyták. Zrínyi vitézére.*

*Ezért bocsájtott el a Dnyeper,
Küldött haza a távoli Dancka.
Nem félek komturtól, kántól.
Beledermedtem a dacba.*

*Kő sátrakban az ostromsereg.
Elűzhetsz újra. Kitagadhatsz.
Maradok, bár fennén élteti
Jó Urunk Munkácson a labanc.*

*Munkács önmagát tartja fogva.
S bár zászlót váltott a piactér;
A kapu nyitva, míg a Gazda
Kufsteinből végleg hazatér.*

VIZEK HONFOGLALÁSA

*A város peremén, ahol éltünk, kiket
kivetett magából a kor szép új világa,
most megroggyant sínek, átfordult csillék közt
feltör a szenny, a vérüszkös iszapláva.*

*Kátrányzabáló, pestises patkányok
ördögpfáján dermedt halálöröm,
nadály mar a korcs kutyák inába, és
rozdsaszín békák görögnek át a küszöbön.*

*A temetőkertekből kikelnek a holtak.
Korhadtt koporsóikban eveznek vélt öböl,
vágott rév, az elűrt kunhalmok felé,
hol holt habokon szánt nyolc szellemökör.*

*Szarvukon ott fénylik a fekete félhold,
szájuk izzik, parázsló kénkövet fűjtat;
lábunk nádtorzs vérzi, nem búzatarló.
Sár lepi, víz viszi sebzett jövőnk: a múltat.*

SZENT LÁSZLÓ KÓRHÁZ, 1995

*Megtagad,
ellenem fordul a táj!*

*Szerelem nem röptet, sem a böjti szél.
Nem ring a Micz vizén,
süllyed a kosár;
A sáriszap lassan torkomig ér.*

Kígyó pihen a langyos köveken.

*Visszaöklendek minden átkot és imát,
Mint a gyűrött, másnapos angyalok,
Vagy a véres sarjában eszmélő kismamák.*

Százados ispotály kertje ez.

*Málló kő csorbítja a kaszát,
S a fény-árnyék titkot rejtjelez;
Ezt ismerem:
a temetőházát!*

Az alábbi kisinterjúban tizenéves diáklány kérdez elismert írástudót.

Első látásra ez a jelenség szokatlannak, sőt kuriózunak tűnik, holott voltaképpen „csak” azt jelzi, hogy az innen-onnan elhangzó, borúlátó vélekedések ellenére az ifjú nemzedékben kialakulni látszik az a réteg, amely – a személyes adottságból megnyilvánuló érdeklődés mellett – tudatában van az irodalom szerepének fontosságával világunkban.

Ha ebből a szemszögből nézzük a jelenséget, a „szokatlan” és „kuriózum” szóhasználat máris pontatlanná minősül, helyét a megnyugvás jelzői foglalják el...

A szerk.

„GYÖNGY A CSILLAG”: É N E K E M !

**Interjú Fodor Géza költővel,
a Derceni Középiskola magyartanárával**

– *Mi inspirálta arra, hogy író legyen?*

– Az egyénivel összekapcsolt közösségi jövőnk. Mivel pedig ennek eredői múltunkban érhetőek tetten: erős kötődésem a történelmünkhöz mindig meghatározó és tájoló jelentőségű volt. Másrészt olvasmányélményeim. Most, az olvasás évében, bevallhatom: 16–17 éves koromban tudatosan törekedtem „megtanulni az olvasást”, azaz megérteni a sorok közötti mondanivalókat. Már ha volt ilyen. Mert bizony csak egyes íróknál fedeztem fel ilyesmiket; és bizony, azokat is néha csak többszöri újraolvasásra. Bevallom, nagyon kedvemre volt az efféle enigma-vadászat. És nem a prózai művekben voltak gyakoribbak, hanem az ún. „magas költészetben”. Valamivel később pedig nagy-nagy és nagyon kellemes meglepetésemre a számomra mindig is alapállást jelentő népköltészetben fedeztem fel ilyen „titokzatos” dolgokat. Amikor a szó nem az általunk megszokott, köznapi jelentésében szerepel az adott szövegben, hanem valami egészen mást jelent. Példának okáért álljon itt egy nagyon régi cseremiszt (mari) népdal-strófa:

*Kiskertemben búsan járok
Reggel-este, jó anyám!
Ültess belé, ha elmentem,
Gyöngye fehér violát.*

Ezeket a sorokat olvasva és hallva, nekem bizony a magyar virágénekekből olyan jól ismert virág- és színszimbolika nyitja meg az értés titkos ajtaját. A kert nem a kertet, hanem a szívet, a fehér viola pedig a gyászt (régén a gyász színe mindig is a fehér volt!) jelzi, jelenti. Garmadával idézhetnék még hasonlókat. De ehelyett hadd folytassam: a *művészi* módon megfogalmazott szókapcsolatok, sorok, mondatok – a nyelvünkben rejlő lehetőségek messzire fénylő kincsei – nemcsak olvasásra, de írásra is inspiráltak. S ez, úgy tapasztaltam, egyre jobban

ment. Különösen egy olyan mutáló korban, mint amilyenek az 1960–70-es, sőt az 1980–90-es évek voltak. Ám napjainkban is hasonló a helyzet.

– *Hogyan kezdődött a pályafutása? Mi ihlette meg először?*

Nemzeti irodalmunk és a világirodalom igaz nagyjai, a szellem óriásbolygói – mivel rengeteget olvastam és olvasok ma is – íratlan útmutatásokkal láttak, látnak el: mindig újat, megíratlan dolgokat, ügyeket emelni fényre, megoldásra. Ezekhez talaj kell, ami természetesen megvan. *A táj, a benne élő és küzdő ember sorsa a múlt-jelen-jövő hármasságán keresztül* sosem volt közömbös számomra. Talán ezért kezdtek újra- és újonnan közölni írásaimat 1969-ben–1970-ben a magyarországi központi lapok, folyóiratok. Ez a „folyamat” ma is tart...

– *Legnagyobb élményei az irodalommal kapcsolatban?*

– Erre egy mondattal felelhetek. A legtöbbet az egyre mélyülő, őszinte és igaz – a régi és új – barátságok jelentik számomra.

– *Milyen műveket írt, milyen műveken dolgozik jelenleg?*

– Eddig három önálló kötetem jelent meg: *Széltükör* (1986), *Erdőn, mezőn gyertyák* (1993), *Fenyvesek árnyékában* (1997). Ezeken kívül az Intermix Kiadótól két ízben kaptam megbízást kötetek összeállítására. Így jelent meg legjelentősebb kárpátaljai írónk, Kovács Vilmos (1927–1977) posztumusz írásait is tartalmazó válogatott kötete 1993-ban *Testamentum* címmel. 1994-ben látott napvilágot a *Nézz töretlen homlokomra* c. versantológia, amelyik az egykor oly jelentős szerepet betöltő Forrás Stúdió prominens képviselőinek írásait mutatta be. Mindkét könyvhöz utószót is írtam.

Hogy most mivel foglalkozom? Bár a tanítás jócskán leköt és egyéb irányú elfoglaltságaim is vannak, mégis úgy néz ki, hogy ez év végéig be tudom fejezni tanulmánykötetemet. Ebben kultúrtörténeti írásaimat adom közre „Angyalok kezéből kihulló nyárfák” címmel. 2004-re várom megjelenését. Közben falunk monográfiáját is írom, ezt is szeretném mielőbb befejezni. Távlati terveim közt természetesen egy újabb verskötet kiadása is szerepel.

– *Milyen díjakat nyert eddig irodalmi műveivel?*

Sajnos, az utóbbi időkben mintha díjakkal mérnék az alkotói teljesítményeket. Azt kell hogy mondjam: a díjak nem mindig hű kifejezői az időtálló értékeknek. Én keveset írok, de magamhoz való szigorral a minőségi szinteket célozgatok. Ragaszkodom a hagyományokhoz, de mindig nyitott voltam az újra, az eredetire. Írásaimat az eddigi kritikák „modernekként” definiálták. Én ezt csak félígazságnak érzem. Legtöbb versem mélyén – ha olykor haloványabb színekben is – fölfedezhető a népdalok hatása. Búvópatakjában meg-megcsillan a gyöngy, az ének...

Kérdező: Nagy Viktória

2001. aug. 28.

FODOR GÉZA

KORONADAL

*Élhet-e lomb nélkül a fa
Isten nélkül e föld
Omolhat-é le Vár fala
Ha bennünk testet ölt*

*Korál búgatty orgonánk
Hold sugározza szét
Inkább lássuk a koronán
Mint kard vasán a fényt*

*Igaz, hogy ékszeres kövek
Fémjeles gyöngyei
Homlokterében mind e nép
Verítékcsoöppei*

*Világvigyázónk bánata
Nemzetünk intő kéz
Dombjainkról a Pátria
Megdőlt keresztje néz*

*Kérdezheti a Fény Ura
(Bár ének zengi be)
Lényege misztériuma
Bennünk fölsejlik-e*

*Vagy csak csillagforgó módra
Barnult, hűlő remény
Hol mindig lehullik róla
Egy akantuszlevél*

A VERS ÜNNEPE(I)

József Attila, akit életében a perifériára vetett, iszonyú hiányokkal sújtott, és még így is fintorogva túrt meg a szép szóra süket társadalom, nem tudhatta: lesz idő, amikor ugyanazon (mert génjeiben, irányultságában változatlan) társadalom az ő születésnapját nyilvánítja a költészet ünnepévé. Jobbik esetben „kiengesztelő jóvátételként”, rosszabb esetben talajszinten tekergő kaján-sággal: annyféle szakmai ünnep van, hát legyen a költőknek, ennek a „különös hóbortnak hódoló” társaságnak is.

És lett, van. Már hetekkel a nagy nap előtt hozza a sajtó a költészetet kampányszerűen propagáló rendezvények híreit, s a csinnadratta záróak-kordjának elcsitultával szervezők, ilyen-olyan „illetékesek” megnyugodva hajtják álomra a fejüket: „méltón” megülték a vers ünnepét.

Akad-e köztük egyvalaki legalább, aki érzékeli az ünnepi készülődés lélektelenségét, a „kötelező gesztus” gépies letudásának szándékát, és a fejéhez kap: jól van ez így? Vajon arra való a költészet, hogy évente egyszer Tiszát-Dunát próbáljunk rekeszteni vele, utána pedig (bal)sorsára hagyjuk?

A versbeszéd méltóságának ilyenféle „szidolózással” történő felcsillantása engem elszomorít. A költészetnek ugyanis eleve megvannak a maga igazi, különleges ünnepi alkalmai. Például a vers születésének csodája, mikor a költő a személyiségében virrasztó lelkiismeret óvó, figyelmeztető, jajongó és feddő szavait formába öntve létrehoz valamit, aminek legfőbb ismérve az **érték**. A másik ünnepi alkalom az, mikor világunk mesterségesen teremtett káoszában **eligazodni**, vagy abból **menekülni** vágyva úgy érezzük, **muszáj** kinyitni egy verskötetet, megkeresni és elolvasni azt a költeményt, amelyben kíméletlenül faggatódzó kétségeink, félelmeink jogosságának visszaigazolását véljük megtalálni.

A verssel való találkozás lehetőségváltozatai közt ez utóbbi a legtermészetesebb, s ezért a legritkább; az agyonreklámozott, tartósítószeres csinál-mányok imádatára berendezkedett társadalom természettől elidegenített egyedei nem élnek vele.

Egyre nehezebb hinni, hogy egyszer majd ráeszmélnek: a versbeszéd mélyen **csak emberi** képesség, az iránta büszke ostobasággal megnyilvánuló **süketség** pedig **emberség elleni bűntett**.

Nagy Zoltán Mihály

HORVÁTH SÁNDOR

PETŐFI UTOLSÓ DALA

*Mondd el nekik, hogy elmentem.
Elvittem a kalodámat.
Glóriámat álmodhatod
már helyettem.*

*Meséld el a forradalmat.
A zászlókat vedd a szélbe.
Messzeségbe fellobogjon,
ami maradt.*

*A halállal kiegyeztem.
Lekéstem a feltámadást.
Az árulást lobogtatják
poshadt csendben.*

*Fáj a dal, és hűt az átok.
Hazátok a hulló levél.
Nem él a fa. Bitónak jó.
Az vár rátok.*

*Mondd el nekik, hogy meghaltam.
Nem akartam látni gyávát.
A kalodát, a glóriát
nektek hagyom.*

MÁSİK TAVASZ

*Ma ne igyatok bort,
és vessétek a kutyák elé
a hússal megterhelt tálat.
Mert nagy idők kezdődnek.
A vizekben vér lobog,
s a tűz megszüli a csodák madarát.*

*A föld a felhővel hál,
 s bíbor virágokat hint
 a koromszemfedő alatt megmerevedő hóra.
 A szél riadót zihál,
 lázasan munkál a minden,
 hogy végre megszülessen
 az ember utáni élet.*

*Mondom:
 ma ne igyatok és ne egyetek.
 A nagy idő
 vérvízben, tűzmadárban,
 föld bíbor virágában
 megszülte
 a halálkezdetű mindenséget.*

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

TÁBORI POSTA

(Részlet)

– Szibéria nagy és hallgat – szokta emlegetni apám, amikor úgy érezte, hogy irodalmi próbálkozásaimban veszélyes ösvényekre tévedtem.

– Ugyan már! – hárítottam az aggodalmait. – Apu mindig eltúlozza.

– Ha képtelen vagy annak a nótáját fűjni, akinek a szekeren ülsz, akkor inkább hallgass. Értem én, hogy most már nehezen tudnál lemondani az irkálásról... Aki egyszer a nevét kinyomtatva látta, aki egyszer megérezte a dicsőség mámorát, annak nincs nyugta többé. Tudom én, fiam, hogy van ez, de te messze állsz a legnagyobbaktól. Nem vagy sem Ady Endre, sem József Attila. A hatalom szemében egy senki vagy, akit bármikor el lehet tenni az útból, ha olyanokat írsz, ami félremagyarázható... Tudod, hogy a múlt héten mit hallottam a suszteráj igazgatójától?

– Nem tudom, hogy apu mit hallott, de most már kíváncsi vagyok.

– Azt mondja, Szőlőson, valami pártgyűlésen emlegették a nevedet. Azzal kapcsolatban, hogy miket írsz – s itt, mintha megbánta volna, hogy egyáltalán belekezdett, elhallgatott. Nagyon szomorú volt a tekintete, amikor belenéztem. Vajon mi sült ki ebből? Biztattam, hogy beszéljen, én hallgatom.

– Szóval azt mondták, valami olyasmit írtál, hogy neked keserű a kenyér. Még azt is tudták, hogy Magyarországon közölték azt az írásodat. Géza úgy emlékezett, hogy egy Tisza című újságban jelent meg. Én azt hiszem, a Tiszatájról lehet szó, amit a jó múltkorában hazahoztál. De aki az előadást tartotta, egy ungvári valaki, jó szónok lehetett, mert még kommentálta is. Hogy akinek keserű a szovjet kenyér, azt el kell küldeni olyan helyre, ahol megtanulja becsülni, még ha keserű és kevés is! Na, ehhez mit szólsz?

– Ez képtelenség! Én ilyen nemhogy le nem írtam, még csak nem is gondoltam! – próbáltam meggyőzni apámat, de a hallottaktól felindultam, s máris azon kaptam magam, hogy feleltem rá a hangomat.

A szegedi folyóirat említése mégis jó kapaszkodónak bizonyult, szinte magától megoldódott a rejtély. Ki is pakoltam hát azonnal az egyetlen lehetséges magyarázatot.

– Azt hiszem, egy ártatlan félreértésről vagy inkább félrehallásról lehet szó. Az említett szegedi lapban nekem mindössze két alkalommal jelent meg két-két versem. Az egyik így kezdődik: „*Keserű levelet érlel a diófa, / a gólya kisírja magát a nyárból*”. Biztos vagyok benne, hogy valaki a „levelet” helyett

„kenyeret” hallott. Hát igen, ebből is tisztán látszik, hogyan keletkeznek és terjednek a hasonló alaptalan rágalmak.

Az előbbi fellobbanásból lehiggadva apámra néztem. Szeméből eltűnt a keserűség, s az arca is elsimult már. S hogy az ő teljes megnyugtatóásával zárjam le ezt a nem éppen kellemes eszmecsserét, még hozzátettem:

– Tessék megérteni, apu, én tudom, hogy meddig terjednek a határok, mit lehet és mit nem. Nem írtam és eztán sem fogok semmit, ami szovjetellenes lenne.

De ez nem volt neki elég.

– Hát próbáltad volna meg! Még nem olyan régen itt az ártatlanok huszonöt évét kaptak! Én tudom, milyen a láger, s nem szeretném, ha te is megtapasztalnád...

Így halmozta, s fűzte volna vég nélkül egymásba az érveit, de szeme sarkából azt vizsgálta egyre, hogy lát-e megbánást az arcomon. Szerintem csak azt láthatta, hogy nagyon elegendem van már az örökös féltésből, s örülnék, ha befejezné végre. Be is fejezte minden egyes alkalommal.

– Jól van, látom, unod. Most mondtam el utoljára, s ha nem okulsz belőle, magadra vess. Én megtettem a dolgom: figyelmeztettelek...

Bizony, sokszor kellemetlenek, ugyanakkor indokoltak voltak a hétvégi otthoni párbeszédek. Értettem én nagyon jól, hogy miért félt az apám. Pont én ne értettem volna? Rólam volt szó, engem óvott, de ösztönösen is ellent kellett mondanom, hogy oszlassam az aggodalmait.

S néhány hónap múlva, egy enyhe januári reggelen lehajtott fővel kullogtam haza. Anyám az udvaron babrált valamit, talán épp a fagyott ruhát szedegette a kötélről. Az öröm és a rémület csapott össze a szemében, amint az átvirrasztott, átutazott éjszaka után meglátott. Szörnyen nézhettem ki.

– Kirúgtak, kisfiam? – esett túl mindjárt a nehezén, s már ölelt. Nem láthatta, ezért csak érezte, megérezte inkább a bõlintásomat.

– Nem baj, csak más bajod ne legyen, mi akkor is szeretünk – mondta síróba kelve, s kötője aljával törölgetni kezdte bepárasodott szemüvegét...

„Szbériára azért nem vagyok kíváncsi” – töprengtem tovább a sorsom alakulásán, amikor valaki hátulról megérintette a vállamat. Vologya Zajcev, az újdonsült krasznodári jogász jött oda hozzám, akit az egyetem után csak egy évre soroztak be.

– László, ne írd Mizinov örnagynak semmilyen magyarázatot.

S mert kérdőleg néztem rá, előbb körbetekintett, majd halkabbra fogva így folytatta:

– Hát nem érted? Írott bizonyíték lesz a kezükben ellened. Ha akarják, hadbíróság elé állíthatnak.

– Hogy térhetnék ki előle? A parancs elhangzott.

– Találj ki bármit! Jelents beteget vagy törd el a kezéd. A lényeg, hogy időt nyerj.

E jó tanácsot hallva teljesen tanácstalan lettem, de azt elképzelhetetlennek tartottam, hogy önmagam ellen forduljak. Zavartan valami köszönöm-félét motyogtam Vologyának, s a bizakodás látszata végett hozzátettem:

– Majd csak lesz valahogy.

A csapatparancsnok sorakozót rendelt, az ütegek legénysége felállt a parancsnokok mögött, hogy az illetékes vezetők megvonják e rövid próbagyakorlat eredményét. Az értékelést Kuznyecov őrnagy, a politikai tiszt kezdte:

– Bajtársak, tiszt, tiszthelyettes és katona elvtársak! Az SZKP XXV. kongresszusán Leonyid Ilijcs Brezsnyev elvtárs a bonyolult nemzetközi politikai helyzetet értékelve a szovjet hadsereg feladatai közül a védelmi küldetést emelte ki az első helyen, s erre alapozva fogalmazta meg egyenesen hozzánk címezve a lelkesítő felhívást: *Biztonságos védelmet a dolgozó nép által létrehozott javaknak!* Elvtársak! A hadsereg erre csak egyféleképpen válaszolhat: *Biztonságosan megvédjük a dolgozó nép által létrehozott javakat!* Egész hadseregünk magáévá tette e jelszót, mely ránk, akik a szocializmus nyugati védőbástyáin állunk, éppúgy vonatkozik, mint a Távol-Keleten szolgálatot teljesítő bajtársainkra. A szovjet haza a korszerű légvédelem legtökéletesebb, leghatékonyabb fegyvereit adta a kezünkbe, mely egyben a legköltségesebb is. Ennek érzékeltetése végett közlöm, hogy például a tűzvezérlő radar antennája két és fél tonnát nyom, s ez ugyanennyi arany árával egyenértékű. Egyetlen rakéta nyolcvanezer rubeljébe kerül az ország költségvetésének. Hozzáteszem még, hogy e tekintetben csak az atom-tengeralattjárók lehetnek vetélytársai a mi csodálatos technikánknak. Elég ennyi? Nos, aki ezeket a drága gépeket hanyag módon tönkreteszi, az nemcsak a dolgozó nép javait rongálja, hanem a szovjet haza biztonságát, a légvédelmi egységek hírnevét, a mi éberségünket gyengíti. Valakinek a felkészületlensége, figyelmetlensége miatt most az első üteg harmadik számú egységének személyzete nem teljesíthette e fontos gyakorlatban kijelölt feladatát. Okait, körülményeit mindenképpen kivizsgáljuk. Végeztem.

A csapatparancsnok, Pankov őrnagy kimért volt és tárgyilagos:

– A helyzetgyakorlatok során kijelölt feladatok gyors és pontos megoldása igen fontos, hisz azokat a lehetséges és többnyire valós légvédelmi szituációk elemzése alapján állítják össze a szakemberek. A légi célpontok felderítése, követése és megsemmisítése olyan csapatmunka, amely mindannyiunktól maximális figyelmet és felkészülést igényel. Rajtunk és rádiós felderítőinken kívül ez alkalommal kelet-németországi hadcsoportunk egyik szomszédos repülőezredének pilótái is részt vettek a gyakorlaton. Tehát nemcsak a mi gyakorlatunk volt ez a mostani, hanem az övék is. A szimulátorok által jelzett találatokat a vadászgépek fedélzeti műszerei is rögzítik, s azokat számunkra visszaigazolják. A tisztjeink mindezzel tisztában vannak, ezért az ő feladatuk az

operátorok elméleti és gyakorlati ismereteinek állandó bővítése. Ha ők is felismerik, hogy a szimulált és az éles helyzetek megoldása között elvben semmilyen különbség nincs, sokkal nyugodtabban készülhetünk az előttünk álló nagy feladatra, a ránk bízott légtér harci ügyeletére. Március 8-án, amikor az egész haladó emberiség az édesanyákat, a feleségeket és a nővéreket köszönti, mi felváltjuk az egy hónapos ügyeletből testvércsapatunkat, brigádunk 3. légvédelmi tűzérosztályát. Vannak-e kérdések?

A legénység átszellemülten és büszkén nézett parancsnokára, kérdést senki nem tett fel. Az őrnagy tisztelgésre emelte jobb kezét:

– Elvtársak, köszönöm az együttműködést!

A csapat harsányan, kórusban válaszolt:

– A szovjet hazát szolgálok!

– Most pedig mindenki a helyére! Tíz perc múlva a menetoszlop készen álljon, visszatérünk a helyőrség területére. A harci gépek egyelőre a járműpark területén maradnak, ebéd után a személyi állomány a technikát megtisztítja, s csak azt követően állítja be a kocsiszínbe. A kézfegyvereket, ugyancsak megtisztítva, mindenki leadja a kaszárnyaügyeletesnek. Az operatív végrehajtásért az ütegparancsnokok felelnek. Oszolj!

Az ütegparancsnokom magához intett:

– Fábián! – csak így, a vezetékenemen. Az orosz nyelvérzék szerint szinte mindenki a nevem utolsó szótagjára, az án-ra helyezi a hangsúlyt. Szigyelnyikov őrnagy viszont tudja valahonnan, hogy a magyarban az első szótagra esik a nyomaték, és kezdettől fogva így szólít meg. Úgy látszik, a többiek fülének ez fölöttébb szokatlanul hangzott, mert eleinte nevettek rajta, nekem azonban rokonszenves volt ez a gesztus, s hamarosan a kapitány is, mert amikor megismertem, még csak várta az előléptetést. Most az esedékes szemrehányást vártam tőle, de csak azt kérdezte, hogy képes vagyok-e kormányozni egy vontatókötélre akasztott járművet. Lehajtott fejjel, büntudattal válaszoltam, hogy igen.

– Rendben, akkor hozd a troszt. Kalinyin fog bevontatni.

Mivel ez parancsként hangzott, magamat vigyázzba vágva, s kissé megkönnyebbülten válaszoltam:

– Igenis, őrnagy elvtárs, engedélyt kérek a távozásra!

A tiszt biccentett, s én futólépésben indultam, hogy a gép elejéről leszereljem a nyolcas-alakban elhelyezett, gyermekkar-vastagságú, kampóban végződő drótkötelet...

FÜZESI MAGDA

KOLOZSVÁR JÚNIUSBAN

*De nincsen mégsem olyan alkonyat
Sehol a földön, mint a Szamos parton.
(Reményik Sándor)*

*Ablakomon beszél a Szamos,
beköszön a sárga villamos,
sebemet gyógyírral hinti be
a város sok harsogó színe.*

*Vihar támad, szikrázó, fehér,
egy villám valahol célba ér,
s tenyeremen, mint apró madár
megpihen az esőverte nyár.*

KÉP ÉS TÜKÖRKÉP

*ülök a vérpad közepén a porban,
mindegy, hogy éltem:
sírtam, fuldokoltam;
fényed a hóban,
sivatagban, sárban
rám ragyogott, rám ragyogott.*

*...mert rám olvastad hétszer
boldog halálomat,
egy ballada dalával
örökre elsírat,
vagy napja lesz világod
egy szívárvány-sugárnak,
vagy vágd el gyilkos ág-bogát,
míg szűnik a varázslat.*

MESTER MAGDOLNA

KÓRTÖRTÉNET

Üzenetrögzítőknek fenyegetőztél, ma visszaporgeted a vacak szalagot... ha van mit letörölni rajta.

De leginkább csak házimozit nézel, és szivarfüst-karikákkal gurigázod a percekét.

Befutottál, s a versenylovakat ünnepelni szokták: pezsgő, virágfüzér...

Pezsgőre telne jócskán, mégis pálinkafélékkel kúrálgatod a lelkedet, ezt a fránya csökevényt, ami sehogy sem akar elmaradni mögötted. Pedig láthattad: köreidben másoknak ez rögtön sikerült.

Korábban rádkérdeztek néha. Toporogtak izzadó tenyérrel, ha túl őszinte voltál. Elég lett volna egy félszeg „jól”, aztán a visszakérdézés, majd hallgatni őket érdeklődő arccal... Már csak a tözsdeárfolyam tűnyomai villannak monitorodon.

Akad azért még jó pillanatod: kihúzod magad, ha koldust látsz az úton.

Ő nem TE vagy, s ez büszkeséggel tölt el.

Felszólítod a bejárónőt: pancsoljon csak a kivilágított márványmedencében.

Időnként izgatott leszel. Beléd nyilall, hogy fegyvert kell tisztogatnod.

Talán az ólom tiszta lesz fejedben.

A NINCS UTÁN

*Az ember végül homokos
szomorú, vizes síkra ér,
szétnéz merengve és okos
fejével biccent, nem remél.
(József Attila: Reménytelenül)*

Mert ha már gyógyulgatnak a körmöd alá csúszott festékdarabkák, szálkák hasadéakai, ha összemósódnak végül az ép falak és a karmolásnyomok – nem keresel már gyenge rést, ahol kijuthatsz. Hangodat sem koppantja rád a visszhang.

Egy tojáshozó hangyára bámulsz, de mást látsz: állószürke tócsát, nyúlós ködszítalást, korhadó lécdarabot.

A plafon csöpög. Mögötted penészgombából rajzolt freskót tapogat lábával egy pók.

Néhány szó önálló életre kelve lüktet keresztül rajtad. Zsibbadt térdedet végigdörzsölöd. Valami szúr: egy éles tárgy a zsebben. Tapogatsz felve... lyukas zsebedből továbblköd az ércesen koppanót a földre.

Még állsz fagyottan, hitetlen, visszafojtott szusszal. Mellényülsz, majd remegve újra érte; s már hiszed: kezeden mégis ott a kulcs.

TÁRCZY ANDOR

TAVASZELŐ

*Lilába futnak a hegyek.
Csupasz hasukon jaj-szemérem.
És felsikolt egy csúf madár,
Nyakán hamisvert érdemérem:
„Ne féljetek, már itt a nyár!”*

*Fejemre ül a csúf madár..
Lábai közt megőszülök.
Mellére csak ráküszködöm:
„Miért félnék, már itt a nyár!”*

*Michelangelo-feszület.
Jézus homlokán jégvirág.
Lantos nyakán átvág a húr.
„Ne féljetek, már itt a nyár!”*

Múlj el, madár...

MIKOR AZ UNOKÁMAT VÁRTA...

*Ült az ablaknál
Szende-szelíden.
Az üvegen szivárvány tört át,
S körberagyogta ékesen,
Mint gyertyaláng az ünnepi tortát.*

*Ült az ablaknál,
De nagyon messze
Járt. Töprengett talán a titkon,
Világra rügő kis csodán,
Kitől mindenség lesz az otthon.*

*Ült az ablaknál.
Lestem repesve.
Gerle bűgött tavaszi vággyal.
Illatok édesedtek szerte,
S ő eldúdolt másodmagával.*

*Ült az ablaknál.
Az alkonyatnak
Sűrűdni kellett volna régen.
De mintha tudta volna a Nap:
Virrasztott a kíváncsi égen.*

...ÉS MIKOR MEGSZÜLETETT

*Tombolj, dorbézolj, kéjenckedj, május.
Új dalt sírjátok, lányok, poéták,
Rázzátok meg e rút planétát!*

*Vigyetek ölet, lelket, étket,
Bort, vadmézet az érkezőnek.
És bírása legyen két Táltos.
Egyik ügyeljen: bátran éljen,
Víz, tej, vér mossa, fény dajkálja,
Szarvas szemezze, sólyom vigyázza.*

*Másik figyeljen: ne ártsa csapda,
Amit megél – ne menjen gazba,
Árnyék-szavaktól meg ne térjen.*

*Tobzódj, duhajkodj, királykodj, május.
Új bölcsőt faragj, sors, szilárdat,
Száztörzsű ősfából kiságyat.*

Tanítsd, delejezd, kényeztesd, május.

írásjelek

*váltó vessző
futás utáni
állapot pont
izzadság hurka
nyakamon vessző
a rohanás kötőjel
idő vessző mi
felköt kettőspont
ellenpont nélkül
felél a cél pont
most vessző
hogyan lélekvesztő
zihálás görnyesztő
ketté kérdőjel
zárójelben vessző
hajlít gondolatjel
ünnepeltnek
akasztás előtt pont*

csattogó

*irányár-úton ráz a gyors fene-
kén kikopott pár-
huzam időt veszítve fut*

*talpfá alá való terem
vén való alá-
zatos pofa vigyora fáj-*

*dalom sipít kinőtt tudón
gonddal jelezte ha-
vas sínen inalva tűr*

*e kor-határ ide üzen a vég-
cél robogó vész-
fék nélkül lehúzza a múlt*

Sarusi Mihály író, költő 1944. április 7-én született Békéscsabán, Balatonalmádiban él. 1966-ig női fodrász volt, majd a Debreceni Tanítóképző Intézetben szerzett diplomát 1969-ben. Ezt követően népművelőként, később adminisztrátorként dolgozott. 1970-től újságíró, 1979-től a Magyar Távirati Iroda újságíró munkatársa. Fő műfaja a próza, sajátosan egyéni írói stílusa és kiméletlenül megfogalmazott társadalomkritikai mondanivalója a legjobbak sorába emelte.

A szerk.

SARUSI MIHÁLY

KOPOGTATÓ MAFLÁSA

(A „Túl – a – Gulág” meséiből)

Még hogy a maflása (aki kapja, szinte kileheli a lelkét), a dufla maflása!

Az hiányzik, nem egy komprádor-kommunista náci kormány.

Hogy a közepibe vágjak, döngetős Kopogtató – amúgy csak Kiss (és Balázs, azaz Bazsi) a Hosszú-utcáról – még csak harmincnégy éves, de már szinte milliomos. Azon túl, hogy ér néhány milliót a háza, ugyanennyit – bizonyosan – az a tucat magyar holdja, ő volt a csonkaaradi kismezővárosban az első ember (már a legújabb, 1990-től vehető – polgári! – demokráciánkban), aki kötvényt vett (s ha értene hozzá, vállalkozó szelleméhez méltóan a tőzsdézéstől sem riadna vissza).

Már ha az elvtársakat nem számítjuk.

A mezővároskának nem ő az egyetlen kopogtatója, eme mezei foglalatossággal még hatan keresnek meg évente egy kisebb házra valót e szép magyar településünkön. Dinnyés falu volt ez, Bazsi kedves öregapja még avval járta a környék falvait-városait, hogy *Dinnyét vegyenek! Dinnyét! Itt a dinnye! Asszonyok, itt az eredeti aradi dinnye!* Nem kevésbé kedves apjának viszont majdnem elvette a kedvét – nemhogy a dinnyekertészettől, valójában – az élettől is az úgynevezett „szövetkezetesítés”, mely (ahelyett, hogy megszerezte volna tagjainak a legjobb vetőmagot, permetszert, műtrágyát, miegyebet, adta volna, ha megszorulsz, a gépeket és a vontatót, védte volna a kertészek érdekeit s jól fizető piacra segítette volna a valódi aradi-csanádi görögdinnyét, nem beszélve arról a jogi tanácsadásról, miként lehetséges talpon maradni a rablóállam adótörvényei közepette) nem volt más, mint az ösközösség normáinak a visszaállítása, így végeredményben a gazdaság – abban a dinnyészkedés – tökéletes szétveréséhez vezetett.

... Volna, mondhatnók, ha mondani mernők az igazságot, mert (amúgy) – ahogy általában a kelet-európai–nyugat-ázsiai módra kényszerített közép-európai

paraszság általában – a dinnyések sem estek a fejük lágyára s folytatták ott, ahol lehetett: abban a szent pillanatban visszaállították a maguk Kert-Aradvár-megyéjét, amint a lehető legkisebb lehetőség lehetségessé vált. Kapták magukat s a kolhoztól megmentett kertjükben, „háztáji gazdaságukban” nekiálltak kisüzemi dinnyetermelési tapasztalataikat hasznosítani (ne is mondjam, továbbfejleszteni!).

A rövid – direkterben, mondhatni kétszáz százalékra komcsi (azaz a moszkvai, valójában valahol Párizs tájékán kisütött kommunát utánzó, a Sarkvidéken gyapotültetvénnel és más micsurini globalista dolgokkal kísérletező agyalágyult) – nekibuzdulást követően dinnyekertészeink jól betartottak a Kolhoz-Állam (havibaj helyett napibajjal küszködő) képzelgőinek: a dinnye annyi, amennyi, s jónéhányan pár esztendő alatt úgy megszédtek magukat, mintha be sem üttöt volna a magyar-román országhatár melletti világba (ménkű helyett) a kommunizmus nevű – világméreteken is fertőző – nyavalya.

Említettem volt, Bazsi dinnyés családból származik s mi mást tehetett volna (hogy úgy döntött, ő is túléli a „proletárdiktatúrát”), beletanult ősei mesterségébe! A dinnyekertészet egyik helybéli mesterévé képezte magát, ragadt reá minden, mi méltó arra, hogy eltanuljuk, egy életre megjegyezzük, hasznosítsuk a magunk (és családunk) – valamint parasztpolgár osztályunk – (nemzetünk) – az emberiség – javára. Úgyhogy amellet, miként kell dinnyepalántát nevelni, a kisdinnyéknek ágyat vetni, afőle üveg-, avagy fóliatetőt (ne is mondjam, házat) húzni, óvni fagytól, befűléstől, ragyától, fertőzéstől, majd idejében leszedni és túladni rajta (mielőbb, minél nagyobb nyereséggel), a szinte egymagában megélhetést nyújtó kopogtató tudományt is magáévá tette.

Kezd a dolog érdekessé válni, mert (nemsokára kiderül!) döngetős Bazsi e szakmafejelése ezzel nem állt meg, sőt, a magáévá tevés – ha Bazsinkról van szó, nem is olyan ingoványos – mezejére lépett.

Amúgy csak Kopogtató Kiss, a döngetősséget csak a serezőkben (két kupica pálinka, avagy három veder bor közben) emlegetik.

– Csak sorjába, ha lehet.

Maradjunk annyiban, Bazsi – mielőtt hivatásos kopogtató lett – úgy elsajátította a dinnyészet minden csínját-bínját, hogy jobban aligha lehet, s ehhez (nem vitás) az is hozzátartozik, hogy a parasztember meg tudja különböztetni a tököt a dinnyétől. Azazhogy az éretlent az érettől, a disznónak való – még zöld, legalábbis nyers, a jószágon kívül legfőnnebb a házi savanyításban érdekelték számára kedves – dinnyét a csorgó levű, tiszta fényű, édes, már-már ropogós, sárga avagy piros bélű, leszedni, eladni és fölزابálni való görögötől!

Megkopogtatja az ember a görögöt, kopogtatja behajlított mutatóujjával a dinnyét, s az a héja alól visszaszólva jelzi, a dinnyefejettség mely állapotában leledzik éppen.

– Ha mély a hangja, érett, ha magas, tök!

Ez az, ami tévedés, mert a vékony hang épp az érettséget is jelezheti, a vastag meg hogy apadt a lelkem, a disznó sem lesz odáig érte.

Mert nem olyan akármilyen (egyszerű) dolog a dinnyekopogtatás, hogy csak úgy – bárki dinnyebarát – azt mondhassa magáról, bizonyos a dolgában; mint minden mesterségbeli tudáshoz, ehhez is biztos érzék, jókora tapasztalat s (ne is mondjam) a minden értelmes dologhoz szükséges munkakedv, a hajlongástól meg nem ijedő dolgos ember némi haszonlesése is szükségeltetik hozzá! Mert – szó szerint így van – ezt sem adják ingyen. Aki eltanulja, sokat fárad érte, aki meg igényli, kinyithatja a bukszája száját (az aljáig).

– Kilója egy forint, vagy van, hogy kerek összegben tízezret kap egy hold dinnye kopogtatásáért. Jobban megéri egyben vállalni, mert ha kilóra kéri a fizetséget, lehet, hogy elsőre alig szed le valamit, a sokadik szedés viszont bejöhet!

Ha átalányt kér, nem érzi, hogy potyára járja végig dinnyéről dinnyére a jókora darab földet, amikor (elsőre) fél mázsát ha leszed. Kopogtat, csúszik-mászik, hajlong... Ha jó nyarunk van, még egy keresetre valót visz haza.

Persze, ahhoz egy nyáron vagy hatszor végigmegy a földön.

A kerek összegre megkötött alku dinnyésnek és kopogtatónak egyaránt kedvező, mert – ugye – ki tudja (előre), milyen lesz a termés.

Bazsi amúgy sem hal éhen, mert – mondom – elsősorban a saját kertészetéből él. De hogy kopogtat is (azoknak, akik csak nemrég kezdték a szakmát, a minap vágtak bele a tisztas megélhetéssel kecsegtető, amúgy tavaszeltől őszutóig nagyon kemény munkát követelő dinnyekertészkedésbe, mert azért a vérbeli dinnyés nem bízta másra a kopogtatást sem), majdhogynem duflán keres.

Akkor még Bazsi maflása...

(Maflásnak a magafajta jókötésű ember ökölcspását, enyhébb esetben nyaklevesét nevezik Kismagyarország eme zugában, ez esetben azért – egy kicsikét, mindjárt elválík – másról van szó.)

– Lányoknak ingyen kopogtat!

Ne kiabáld el, szólna rá az ember, de hát – mit lehet itt tenni – kis hely a mi mezőváros jellegű nagy falunk! Az embereknek be nem állna a szájuk, így aztán Bazsinak (kiből, valószínűleg – meglehet, a világon is – egyedülálló módon, döngetős Kopogtató vált) már Csonkacsanád aradi végének békési sarkában a település határain túl is terjedni kezd a híre.

– Csak le ne vágják neki! – sóhajt egyvalaki, rosszalkodik más.

Mondom, a végén elkiabálom (a lényeket).

– Dufla, vagy semmi.

Pláne Bazsi maflásából...

Mielőtt (kellőképp) félre tetszenének érteni – a dolgokat –, arra még ki kell térnünk (mielőtt a leglényegre térnénk), hogy Bazsi – kiből időközben, de nem idő előtt, mondhatni pont a legjobbkor döngetős Kopogtató lett – méreten felüli fickóvá cseperedett! Oly mértékben túlméretezett lett Kiss Balázs kománk, hogy (még csak fekete rövidnadrágos suttyó volt, de már) negyedik elemista korában az utca túloldalára mentek a szomszédban élő nagylányok, ha meglátták feléjük közeledni.

Van, aki úgy tudja, nyugalmi állapotban a térdéig lóg, más arra emlékszik, hogy egyszer – amikor együtt dinnyéztek a déli verőn – avval verte el a térdéről a legyet, valamelyik koma arról szokott regélni, hogy Bazsi egykoron a micsodájával kiütötte a kezéből a kávécsészát, egyebekben valóban akkorát adott neki a Teremtő.

Kezdetben Lőcsös Bazsi volt a beceneve, később, már kopogtató korában maradt rajta a Döngetős nevezet. Mert még hogy megkopogtatja a görögdinnyét, a leányok s az asszonyok egy bizonyos csoportja is él-hal érte.

Titok még egy ilyen négy-ötezres mezővároskában sem marad szűk körben, elég hamar – mondhatni a bálakat követő éjszakai beszélgetések (s miegyebek) utáni rémhírekből – kitudódott, mekkora van neki

Utóbb a seregben rettentette el a katonapajtásait, a kekeckedő tiszteseknek meg csak elővette (ha beivott egy kicsikét!) és körbemutatva küldte őket melegebb égtájra.

Bazsi feleséget égen-földön nem talált volna, ha (persze, már megint: dinnyekopogtató munkája javán) rá nem bukkan Évájára, kit (amúgy) Terkának hívtak. Teri kapta magát és úgy – hogy finoman fogalmazzunk – (úgy) zsebre vágta Bazsi fertelmes méreten felüliségét, hogy!

Teri időben megnézte magának – amikor már a faluban csak róla (azazhogy méreten felüliségéről) beszéltek (a nagyszájú asszonyok) – és az első alkalommal lecsapott Bazsinkra: a szerencsétlent befogta a maga különbejáratú kopogtatójának.

– Megnézed, nem tök-e? – kérde (férjfogó legénykerés gyanánt) Kiss Balázs dinnyekopogtató iparostól a dinnyeföld közepén a csőszkunyhó melletti csöndben s kicsi hasára tette a kezét.

Nem belebonyolódva a dolgok közepébe, annyit azért elszuttoghatunk (Terézia nem szereti, ha hangoskodik az ember): belételt (azért) néhány év, míg a többi – rászoruló – nő rákapott haverunkra.

Tán akkor történt a baj (került hírbe s lett egycsapásra igen kapós kopogtatónk a dinnyekertészeken túlmenően is), amikor asszonykája elárulta, Bazsi ügyes újember, de feszt leveri (elveri, kiveri, elporolja, tönkreüti, szétzúzza, sat., sat.) a méhét. Merthogy az asszonyka igen nehezen került másállapotba s

gyermekük így sem lett, mert ha ura (hogy úgy mondjuk) hozzáért, azon nyomban elvetélt.

Végül Trézsi csak megtalálta a megoldást, ugyanis – a közönség, akarom mondani a falu csodálkozására – csak szült egy szép, egészséges leánygyermeket, majd még két fiút. Hogy hogyan tette, milyen segédeszközt (ne adj’isten lökésgátlót) vett igénybe, hogy ne veszítse el magzatát, már nem árulta volna el a jó édesanyjának sem (aki akkorra rég elhunyt); csak gyanították a közben több rendben kiokosodott asszonyok.

Egy szó mint száz, Bazsiból Döngetős Kopogtató vált s híre már akkora, hogy a közeli (egykori) dzsentrifészek kisváros eredeti szándék ellenére megesett hölgyei körében is közkedveltséget élvez. Mi több, már a székvárosban is hallani (időnként) – bizonyos társaságokban – felöle.

– Döngessen el téged Bazsi! – szoktak heccelődni a sületlen helybéli csavargók, kik nem tudják, mire megy ki a dolog (valójában mi is az ábra), hogy milyen nem akármilyen ügyről van itten szó.

Arról most nem beszélve, hogy jó öregapja – alkalmi kaszás-keresztesként – a kisnyilasok táborát szaporította (mondván, csak több jut neki, ha elszedi a másét), rosszcsonst édesapja meg, hogy szorult a hurok, majdnem belépett (ha az MDP-be, elébb az MKP-be nem is, de szinte) az MSZMP-be! Legalábbis a szakszervezetre rá tudták beszélni. Üsse kő, és akkor már akár a Pártba is be lehetett volna vinni. Azt lehet mondani: Csonka-Aradszék egyik pártonkívüli bolsevikja lett belőle!

Na, Bazsit aztán nem, ő egy tapodtat sem, az egy idő után az utca (majd a városocskányi nagy falu) rémeként ismertté vált Kiss Balázs – ki később a kopogtató iparban utazott – elég hamar elárulta, mi köze az egészhez: még a KISZ-be (a később születettek kedvéért elárulhatjuk: a moszkvai megszállókkal együttműködő honi ifjúkommunisták egyletébe) sem volt hajlandó tagnak állni. Amikor a csapszékből (bál előtt, közben és után) a tagját kezdte – valaki – emlegetni, a KISZ-titkár maga állt el a dologtól.

– Kapsz tőle egy olyan maflást!

Mármint hogy a v a l.

Merthogy azt találta neki mondani a mi Bazsink: úgy szarik az egészre, ahogy van.

Elég apolitikus duma – pártosság, pláne, sehol –, de a KISZ-titkár mit tehetett (azon kívül, hogy nem jelentette föl).

Viccen kívül.

Bazsi – mint kopogtató – (akár egyik, akár másik viszonylatban) a kopogtatandók kedvence (lett). Méretei ellenére – némelyest tán szakértelméből is kifolyólag, de legfőként tán alaptermészetéből eredően – csupa (mondom,

meglepő) gyöngédség. Ahogy hozzányúl a dinnyéhez s eldönti, marad-e még a száron, vagy máris mehet a belföldi avagy a külhoni piacra, kész csoda! Egyet össze nem törne (le nem ejtene!). Szelíd, kedves, szeretni való – s ne is mondjam, hisz az eddigiekből már tán kiderült, szeretni tudó – muksó! Akarom mondani: a dinnyével kesztyűs kézzel bántó barom nagy ember.

Már megint keverjük a dolgokat, úgyhogy maradjunk annyiban: akár a göröghöz, akár a tótnéhoz (magyar leányhoz, stb.) fordult kopogtató mesterségével, azt lehet mondani, abban csak köszönet volt (hiba egy sem). Mert helybéli kopogtató mesterünk értette (ne is mondjam, érti)... az érteni valókat. Egy tökört le nem szedett volna az indájáról, egy állapotos nő (sajnos) áldott nem maradt, ha ő hozzája nyúlt.

Leginkább dinnyeéréskor tehetette dolgát (mindkét tekintetben) – nyíltan és szabadon, ne is mondjam: a dinnyeföldön, hol napközben a szabad ég alatt kopogtatott, éjszaka újfent, csak már másképpen s legtöbbszörre a csöszkunyóban –, ámbár ha elfogyott a (jó homokos) földekről a leszedésre váró dinnye, megtette máshol is. Vagy ő ment a megrendelőhöz, vagy amaz jött hozzá, midőn asszonykája nem volt odahaza (mert, ahogy az sejthető, nyugalom kell, meghittség, no meg jobbára az éj leple e másfajta „kopogtatáshoz”; hogy más meg ne tudja, mitől múlik el a gimnazista leány, a szegénység miatt többre nem vállalkozó kétgyermekes anyuka, avagy éppen spanyol útra spóroló gyermektelen nagysága valamelyest már jelentkező hasa).

Nem vitás, Bazsiban bízni lehet: amire ő egyszer azt mondja, hogy érett, azt meglélkelheti nyugodtan a piacon a gazda, akihez meg egyszer hozzábújik (netán az őhöz, de most ez egyremegy!), elmúlik a nem kívánt akármilye.

A tarifa épp annyi, mint egy hold dinnye kopogtatásáé: kerek összegben – átalányként – tízezer. Hogy ne mondjam: micsoda különbség tízezer forintot hatszori dinnyekopogtatással egy holdról (néhány hét alatt) megkeresni s milyen más egyetlen (időnként hosszabb ideig is elhúzódó, de amannál csak hamarabb befejeződő) lehajlással megkeresni!

Lányoknak ingyen csinálná, de az asszonyka ideges, csak ne kivételezzon, úgyhogy azok a fiatalabb póruljártak járnak jobban, akik – mondom – nyáron kereshetik meg (mert épp akkorra estek meg) a dinnyetáblán, hol a kunyhóban elrendezhető a rendezni való.

Rá nem kapnak, ő nem kaphat senkire, mert, ugye. Csakis gyógyászati segédeszközként van forgalomban. Kapós viszont (egy-egy megszorult vászonceléd számára) különösen azért, mert – hiszik, nem hiszik, így igaz – száz százalékosan fájdalommentes, fertőzés nélkül, mellékhatástalan, utókezelés nélkül megúszható elsőrendű természetgyógyászati módról van szó.

– Kutyaharapást szőrivel!

Így is lehet(ne) mondani.

Terkánk mindamellett maga vetette el a sulykot, amikor (egyetlen alkalommal) elárulta a legjobb barátnéjának, miért nincs – nem volt addig még – gyermekük. A komaasszony az első alkalommal kölcsönkérte (hogy megbeszélte-e a barátnéjával, arról a faluban többféleképp nyilatkoznak) Bazsit, aki ettől fogvást a nagyközségben mind nagyobb ismeretségre (és ismertségre, mi több, tekintélyre) tett szert nőgyógyászatának is vehető tehetségéből eredően.

– Kopogtatunk, kopogtatunk, a dinnyeföldek meg üresek? – élcelődik vele a dinnyedülő szélén egy régi iskolatárs.

Ha tudná, hogy az ő asszonykája is járt már Bazsitoknál!

(A címét, ember, a címét nem tudja?!)

(Ami titok, az Bazsiból ki nem szedhető, de hát amiről egy asszony tud... Arról maholnap a fél – nagy magyar alföldi – világ szinte a kelleténél is többet.)

Rékasy Ildikó 1938. június 1-én született Budapesten, Szolnokon él. A Szegedi József Attila Tudományegyetem bölcsészeti karán szerzett magyar-történelem szakos diplomát, orvosi szakkönyvtárosi képesítéssel is rendelkezik. Évtizedeken át a Verseghy Ferencről elnevezett Jász-Nagykun-Szolnok megyei könyvtárban dolgozott Szolnokon, jelenleg ugyanitt a Hild Viktor Városi Könyvtár alkalmazottja.

*Írással viszonylag későn, a múlt század 90-es éveiben kezdett foglalkozni. Első kötete (**Belesimulva**, 1999) komoly meglepetést okozott irodalmi körökben. Második kötetének (**A régi roffi kert**, 2002) versei az alkotói fejlődés töretlenségéről tanúskodnak.*

A szerk.

RÉKASY ILDIKÓ

A RÉGI ROFFI KERT

*örök nyarat idéz
zöld bársonnyal és kék selyemmel
kitapétázott évszakot*

*de különlegest rendhagyót
hisz hozzátartoznak az első ibolyák is
az összegereblyézett sárga lomb
a lovas szán álomsuhanása*

*s a mennyezetig érő karácsonyfát
aggálytalanul befogadják
az édenkert többi fáit
a gesztenyék tölgyek platánok*

*hármán se érnénk át
egyik-másikuk törzsét
ha át tudnánk ölelni még
ha ki nem vágják mindet
a háború után
mikor a kúriából gépállomás lett*

*árnyékukban azért gyakran megpihenek
a levelek mozognak
de nem hallom a szélzúgást*

*egyedül csak a mérhetetlen csönd
árulkodik valami szokatlanról*

*nem hallatszik a gyerekzsivajgás sem
némán pergő film ez
hangtalanul kergetőznek a színes
kis alakok a fák körül*

*de a legtöbbször egymagam rovom
a gonddal ápolt utakat
le-lehajlok egy madártollért
egy-egy formás szép falevélért*

*arany szitán át hull a fény
fényben csillognak a félévszázada
lepergett idő homokszemei*

*e kezdete-nincs idő
mely oly állhatatos a nyárban*

*a végét éles záróvonal jelzi
mégis tovább tart benne élek*

HIÁBA HÓKÖL

*Szerettünk gyorsan élni
kellett a vágta
az élvezet*

*kuporgatnánk ma bezzeg
élére raknánk
a percekét*

*visszatartaná vágyát
lélegzetét is
a hazardőr*

*mióta látva látja
mint zsugorodik
a számárbbőr*

*de egyszer nincs tovább
a korsó eltörik
hiába kőből*

*elragad az idő
kifáradt lovasa
hiába hőköl*

*vesztes ki célba ér
mindenki más itt
nyerő marad*

*s Victoria jelét
vésik az égre
a madarak*

*Dienes Eszter Kunhegyesen született, Törökszentmiklóson él. Édesanyja takarítónő, apja írástudatlan kubikos volt. Az érettségi után budapesti kisvendéglőben dolgozott. A mosogatólányként elszenvedett megaláztatások továbbtanulásra ösztönözték. 1971-ben szerzett diplomát Debrecenben, a tanítóképző intézet népművelés-könyvtár szakán. Költői pályafutása 1976-ban kezdődött, versei a **Jáskunság**, **Mozgó Világ**, **Forrás**, **Új Forrás**, **Napjaink**, **Palócföld**, **Hitel**, **Ezredég**, **Parnasszus**, **Eső** c. folyóiratokban jelentek meg. 1999-ben a **Mozgó Világ** nivódíjában részesült. Kötetei: **Mosolymaradék** (1995), **Holdvirágzás** (2000), **Szerető, este** (2002).*

y-n-y.

Dienes Eszter

CSILLAGMESE A SÁRKÁNY-TÓ UTCÁBÓL

*Az ég apadt hasára
rongyos felhőket
pólyált a szél,
feldagadt szívű
Hold járt s ledér
csillagok bokáztak
a Tejúton egy bakának.*

*Ott ment Apám,
felpántlikázott
szívlapáttal;
szavára jámboran
döccent a Göncöl.
Vitték a házat,
az ereszt,
egy szürke,
egy deres.*

*Nyomukban körtefa,
kutyahű este,
sebet fakasztó kaszák
behegedt rendje.*

*Anyám hajtott.
Fénylett előre, hátra;
húgom a derékban,
csurgott az álma.*

*Utánuk szaladt az utca,
dült kunhalom, három,
cigánysorról Marcell néni –
most is ide látom.*

*Dédnagyanyám csontfésűje:
hajnal hírmondója,
csillagpásztor öregapám
ködszemű tinója.*

*Hadak útján járó csillag,
rétszagoló reggel,
minden őszám, pereputtyom
fáradt seregekkel.*

*Foszló úton foszló lábak
– eső hull a sárba –
csendes mezők térdig fűvén
ügyelnek a nyájra.*

ZÖLD SZÍVVEL

*Ilyennek sohsem szeretnél.
Ezt a kucorgó lompost
egyszer sem ölelted.
Simítsd rám ujjaid – sikoltást
szögelnek a nélküled-esték.
Ingem bárkinek nyitva.
Vigy el, vagy gyere vissza!
Zölden hull szívem
kipróbált földbe.
Minden állatnak kijutok.
Kéért mennél te öltre,
ha szelíd arcomat se bánod?
Te párázó szemű hajnali árok,
kibontott gödrű tenyér...
Zabálj fel, ne hagyj itt
félbeszegve!
Beleid húrján játszik az éhség,
eleget, jót sohasem ettél.
Szájhagyomány útján akiket szeretnél,
ölelésüktől ordasabb lettél.
Én összeállok kisebzett fekhelyeddel,
szúrós pokrócba ágyazott örömöddel,
vonítsunk együtt!
Az ütődött hold mindenütt adott.
Szeretem borszagod, szélütött fáid.
S ha bolygó mellem kezedbe vágvik,
ne tedd kezedet keresztbe!
Eressz be! Eressz be.*

AZ ÖREGEMBER FURULYÁJA

A puszta fölött magasan állt a nap. A furulyázó öregember világoskék szemében a melegtől lihegő, szomjazó, cserepes szik vékony fűszálainak remegése fodrozódott. A libák tikkadtan álldogáltak. A motorzajra megrebbentette szárnyait a gúnár, és nyakát nyújtogatva, alig hallható sziszegéssel fordult a hang irányába.

A ráncos öreg kezek továbbbűzték a dallamot. Az itt-ott megkopott, sötétre barnult hangszer apró kútjainak mélységéből a csend kifeszített tükrére visszahulló bánatos hangok tétován úsztak el a semmibe. Az öregember hajlott háta a magányos gyertyán vékony kérgének feszült. A két suhanc tanácstalanul hallgatta a fülüknek idegen, keserédes furulyaszót.

– Lehet, hogy süket – sügta a loncsos hajú a kisebbiknek, aki fürkésző tekintettel hiába kereste apja ismerős vonásait az előtte görnyedő furulyás aszott arcán.

– Nem biztos, hogy ő az – sügta vissza.

– Nem ismered meg nagyapádát? – hitetlenkedett a másik.

– Sohasem láttam, vagyis egyszer, a nagyí asztalán, egy régi fényképen.

– Akkor mit kerestünk itt?

– Nem is tudom... Talán a nagyí fiókba zárt titkait.

A kicsi a beszédétől már-már megbátorodott.

– Csó... – csúszott ki a száján, de elharapta a szó végét. Nem tudta eldönteni: itt, az isten háta mögött illik-e csókolommal köszönni egy magányosan furulyázó idősebb parasztembernek, akit nem ismer. Aztán megemberelte magát és kibökte: – Jó napot!

A halk köszönés elnémította a furulyát.

– Maguknak is – biccentett az öreg, és úgy tett, mint aki rögtön folytatni akarja a muzsikát.

– Nem ismeri Kacska Imrét? – sietett kérdésével a kicsi.

– Ismernem kéne? – kérdezett vissza egykedvűen az öreg.

A fiú zavarba jött.

– Nem úgy értem... Vagyis... Őt keressük...

– Oszd’ minek keresik?

– Az unokája vagyok.

A furulya behullott a kék kötőbe. Egyet-kettőt gurult a festett vásznon, aztán csak a természet neszezett a hirtelen beállt csöndben.

– Újfaluból jöttök? – szólalt meg lassan az öreg.

– Onnan.

– Apád hogy van?

– Ismeri?

– Húsz éve nem láttam... Üljetek le egy kicsit!

A fiúk lehuppantak a fűbe. Az öreg ismét szájához emelte a furulyát. Fújta, fújta és nézte az előtte heverő gyerekeket. A loncsos hajú összerezgett, mikor ráemelte a tekintetét. Mintha a kicsi nézett volna vissza rá.

– Szeretnéd? – tartotta oda a furulyát a kisebbiknek. – Apádnak szántam, de nem jött vissza érte. Ha ebbe fűjná el a bánatát, nem inna annyit. Sose értett meg. Össze se veszttem nagymamáddal, csak nem akartam elmenni innen. Él még?

– Él.

– Ő mondta, hogy gyere?

A kicsi nem szólt.

– Mondd meg neki, örömet okozott! Megpróbálok? – tartotta oda ismét a furulyát.

A gyerek zavarban volt. Kezébe vette a barna fadarabot és bizonytalanul belefűjt.

– Dó-ré-mi-mi-ré-ré-mi-dó-ré – dúdolta magában, és vékony, csontos ujjai tétován tapogatták a megfelelő hangok nyílásait.

Az öreg mosolyogva figyelte igyekezetét.

– Ha gyakorolod, egész jó lesz! – biztatta. – Tedd csak el! – tolta vissza a feléje nyújtott kezét.

A fiú nem ilyen ajándékra számított. Nagymamájára gondolt, aki azt mondta, az öreg pénztárcája biztosan megnyílik, mihelyt meglátja őt. Tulajdonképpen csak ezért jött. Kездődik a nyári szünet, a nyaraláshoz jól jönne egy kis pénz.

Az öreg csak mosolygott szálkásan tömött, fehér bajusza alatt, mintha olvasott volna a fiú gondolataiban.

– Legközelebb kapsz mást is – gondolta. – A pénz nem minden. Ha egy év múlva visszajössz, és a furulya hibátlanul szól, akkor sokat gondoltál rám...

Lassú ívének legmagasabb pontjára hágott a nap, és a távolban megkondult a falu fehér templomának harangja. Megrezdült a nyári meleg kocsonyája. Nem a harangszó, hanem egy kibontakozó folt vágott bele éket. A két fiú rajta felejtette szemét a közeledő lovason.

– Nem láttátok az apámat? – kérdezte a nyeregben ülő legény. A kantárt lehajlító ághoz kötötte.

A kamaszok értetlenül bámultak egymásra, mert az öregember eltűnt.

A puszta ugyanolyan mozdulatlanul és időtlennek látszott, mint egy órával korábban; csak hirtelen támadt forgószelel kavarta a port a falu felé.

– Nagy kópé az öreg! – nevetett a lovas. – De ha szükség lesz rá, megkerül.

A kicsi megilletődötten szorongatta a gebelébe rejtett furulyát. A lovas kérdésére gondolt: „nem láttátok az apámat?”

– Akkor ő is a rokonom – dünnyögte –, méghozzá a bácsikám.

A lovas kérdően nézett rá. Tekintetében a két suhanc ismét látta az öregembert, amint a fának dölve, lehunyt szemmel fújja a furulyát.

*Balogh Gyula 1972-ben született, Nagyrábén él. A Nyíregyházi Bessenyei György Tanárképző Főiskola magyar-történelem szakán szerzett diplomát 1996-ban, általános iskolában tanít. A Hajdú-Bihar Megyei Pedagógiai Intézet cigány etnikai szaktanácsadója. Első verse tízéves korában jelent meg, azóta több helyi és országos antológiában szerepelt. Költészetében dominál a cigány hit- és babonavilág megjelenítése, emellett fogékony minden értékes kultúra iránt, verseit gyakran nemzet- és hazaféltség hatja át. Önálló kötete a közeljövőben jelenik meg **Rózsák nyakán a kés** címmel.*

A szerk.

BALOGH GYULA

ILLYÉS EMLÉKEZETE

*Hegymenetbe kapcsol
ez a novembereleji
pislákoló eső –
és a csontokat is körbeszővi
a szivárgó anyagból megfényesedő
meztelen csillogás
és a hallgatásunk.
Ezért lézeng a kigombolt szélben
néhány cikázó,
nyughatatlan fázó
ökölnyi fáklyaláng –
Didereg a diófák
melleit konokon
verdeső kikeleti fény,
és mint vér az érben,
megvillan a világ tenyerében,
bátrabb igazságokért szól
az éteren túli magasból
(minden hatalmas ellen,
ami titkon gyáva,
zsarnokként feszül a világra),
szól hangod,
s a gépek, a táj, s a vasak,
a bilincses kezű szolgahad
egy percre az öröklét szélén
mint korom s a kémény,
összetapad –
Oh, szállj közénk,
biztató, vigasztaló
örökharc gondolat!*

EURÓPA ÉS JELTELEN...

*Átölellek, Európa,
fűszálon fájó baldachin –
köréd hullnak karjaim.*

*Ha megcsalsz is, szorítlak újra
csapodár öledbe
visszahullva,*

*mert velem ébredt az ércekből
a párás
kupolává emelt csodavárás,
s nem hagyhatom, nem hagyhatom,
ezen a felszakadt sebű hajnalon*

*el ne áruld, mi a titkod,
Duna vize titkon mit hoz...*

*Hiszen a vizen idáig érzem,
milyen bizonytalan lesz majd télen
nélküled, jég alatt didergőn
egy feltolult lékre vágva,
meddőn lesve, kékre válva
vágyni szivárványra –
és közben meg nem fagyni,
megmaradni...*

*Európa, kíváncsú csalfa asszony!
Engedd, hogy mosolyt fakasszon
a közönyödből
préselt térkép-arcon
egy nép,
amelynek szabadságvágya
öröktől nyugalma ára,*

*melynek tudás-homlokáról
csentél már el ezerszázszor*

*redőt, eredetet s erezetet:
kezdjünk egy új fejezetet!*

Merényi Krisztián 1970. január 29-én született Karcagon, Budapesten él. Az érettségi után, általános szociális asszisztensi képzéssel a Mozgássérültek Állami Intézetében dolgozott Budapesten, jelenleg a Fővárosi Vízművek alkalmazottja, vízóra-leolvasó.

*Alkotói pályáját versírással kezdte, 1997-ben két kötete jelent meg **Labirintusban**, illetve **A múlthatatlan ma** címmel. Az utóbbi három évben főként kispriprózával foglalkozik, írásai egyre gyakrabban jelennek meg rangos folyóiratokban, ígéretes tehetség kibontakozását sejtetik.*

A szerk.

MERÉNYI KRISZTIÁN

UTAZÁS

A hórihorgas öreg férfi kalapjáról foszlott a karimadisz. Nyugodt arccal bambult ki a buszablakból. Már-már elbódította az üvegen keresztül besütő napsugár, megszállta a békesség. Különösebb oka a túlcsonduló boldogságra nem volt, mégis elragadta a kiváltságos állapot. Szeme előtt összemosódtak a szmog-szennyezte házak, az utcán jövő-menő emberek.

A busz lassú fékezéssel megállt. Két szeplős testvérkölyök szállt fel. Egyikük tizenegy, a másik kilenc év körüli lehetett.

Az idős férfi atyai kedvességgel szemlélte a vele szemközt leülő, életerőtől duzzadó, és az elesettség álcáját magára öltő, komisz fintorokat vágó vékonyabb fiúcskát. Szeme sarkából leste a hangoskodó rakoncátlanokat.

A kövérkés mosolyogva kalimpált a lábával, minden ötödik lendítéssel belerúgva a vászonnadrág-fedte bokába. A férfi nem bosszankodott. Tudta, gyerekekkel van dolga, és különben sem akarózott kizökkennie az őt körülvevő csodálatos környezetből.

A megállóban nem szállt le és fel senki. A fiúk támadóbban kezdték molesztálni az ingerlően békés férfit.

A vékonyabbik a táskáját kezdte feszegetni, de nem törődött vele: gyerekek, nem árthatnak senkinek. Ám a következő pillanatban már a ruháját ráncigálták és rágógumi-galacsinokat dobáltak az arcába. Vigyorogva élvezték a „gödörbe csalt elefánt” lemészárlását, a kalimpáló lábak erőteljesebben csapódtak a meszes sípcsontokhoz. Fájdalmában a férfi egy pillanatra visszatért a valóságba.

– Elég legyen!

Nem tudhatta, ezzel a felkiáltással gyújtotta meg a „robbanószerkezet” kanócat. A kölykök agresszívakabban folytatták azt, amit az imént – önmagukhoz képest – visszafogottan műveltek. A közelben ülő utasok rá sem hederítettek az üvöltésükre. Felgyorsult az idő. A környezet passzívításának negatív energiáját a két kis fenevad századmásodpercek alatt pozitív erőforrássá alakította át, mintha

a közönyből táplálkoznának. Már négy kézzel és négy lábbal támadtak, s a férfi hiába kapkodta a kezét: az ütések ott érték, ahol épp nem védekezett.

A busz álmosan haladt. A házak, a széles folyó és a rohangáló emberek változatlanul összemosódtak. A férfi testére szüntelenül záporoztak az apró cséphadarók ütései. Tovább túrt, de mikor a következő sorozat a veséjét érte, ösztönösen odakapva olyan erővel rántotta meg a soványabb fiúcska karját, hogy az kiszakadt a vállból. A fröcskölő vérrel sem törődött senki. A dagi az öreg férfi nyakába ugrott, aki értetlenül markolászta a kiszakított kart.

A sápadó fiú elvérzett, s mintha élettelenül rogyott volna össze. A férfi remélte, támadója csupán elalélt.

A sofőr bábként ült a helyén, mintha nem az autóbust vezetné, csak valamilyen fekete lyukba lavírozgatna tanácstalanul.

A köpcös fiú folyamatosan kaparta a férfi szemét. Nem lehetett vele szót érteni. Véltetően társa – most már valószínűsíthető – halála kavarta fel még jobban.

Az öreg férfi szeme kifolyt, mégis látott vele.

Az elvérzettnek vélt fiú félholtan feltápáskodott. Ezt látva, a férfi elerőtlenedve harcolt tovább. A karnélküli fejbe rúgta, orrából pulzálva lövellt a vér. Rémületében hatalmasat csapott a szintén támadó kövérkés fiú fejére. Az ütés átszakította a koponyát: a pufók gyerek fennakadt szemmel zuhant az ülésre.

A karnélküli ekkor már erőtlen, félrecsúszott, mafla rúgásokat produkált. Az előttük ülő nyugdíjas asszony ősz haját átszínezte a ráfröccsenő, füle alatt lecsorgó vér, de ő szét sem kente magán.

Az öreg férfi nem bírta tovább. Felkelt a helyéről, borzongva rohanni kezdett a sofőr fülkéje felé, de úgy tűnt, percek elteltével sem jutott el odáig.

...A busz hirtelen fékezett. Az álmosító naptól felhevült arcú öreg férfi felnyitotta a szemét. Mosolyogva nézett ki az ablakon, atyai kedvességgel figyelte a felszálló, vele szemben helyet foglaló két szeplős gyermeket.

KANNIBÁLOK

A város szélén roskadozó négyemeletes házban több család lakott, mégsem tűnt úgy, mintha éltek is volna benne.

Ez volt az egyetlen lakóépület a környéken. Nyugati ablakai a gyalogosan húsz percre fekvő városra, a keletiek a síkságban raboskodó, elhagyatott bányatóra és a mellette ocsmányló szeméttelrepre, ahol csont-sovány kóbor ebek ráncigálták szét az ételmaszatos nylonzsákokat.

A lakók naponta eltávoztak és hazaérkeztek. Egymással nem társalogtak, kioldódó cipőfűzőjüket nem kötötték be, nem köhécseltek, az arcuk egyforma

érzéketlenségről árulkodott. Ezen kívül nem látszott rajtuk semmi rendellenes, és épp ettől váltak különlegessé.

A homályos lépcsőházban uralkodó dohos szag már-már elviselhetetlen volt.

A reggelente távozó embereket bekebelezte a város, nappalra csupán néhány idősebb lakó maradt a házban.

Akadtak köztük meglepő alakok, mint például a másodikon lakó nyugdíjas Bús Magúz, akit nem érdekelt igazán a külvilág, hetente egyszer csoszogott ki a piacra, hogy bevásárolja az eleséget; azután ismét bebábozódott megszokottságába. Belső ablakpárkányát vastag por fedte, ráadásul néhány éve, Mária napkor szellőztetett utoljára.

Szomszédja, a szüntelenül handabandázó, ifjú szellemi mozgássérült, Beszédes Beck olykor a kövé fagyott csendet is megrepesztette.

Morbid Móg, az ötvenéves, kopasz fogorvos az elsőn lakott feleségével, a tolókocsis Mártir Lizzel, aki képtelen volt egyedül közlekedni, csak álmaiban szaladgálhatott a távoli legelők világoszöld pázsitján.

A rusnyán hátranyálazott hajú Móg minden reggel frissen vasalt ingben indult el otthonról, ám az öltönyét soha nem tisztította.

Mit ad isten: egy hajnalon a horgászbotját lóbáló Beck alsógatyásan himbálódzó hullát pillantott meg a lépcsőházban. A rettenetes szakállú, mitbánom-énmostmár-ábrázatú, hatvan körüli túlsúlyos férfi teste a kijáratí ajtó feletti csőre akasztva lógott. Beck elégedetten nyugtázta a találkozást:

– Hu-hú, az anyját, mi-mi a fene? E-ebből lesz aztán a jó cso-csontkukac! E-ez igen... Megyek, mert mi-mindjárt pirkadik.

Rövid lábaival a lépést szaporázva kirobbant a házból, és egy perc múlva már a bányató pikkelyes lakói vonták el a figyelmét.

A dolgára induló többi lakónak szintén szemet szűrt a szokatlan látvány. Bajszos Pong, a szalmakalapos, szórakozott vén kínai nekiütközött a nyelvét lógató hullának. Magúz nem lepődött meg, csak megcsóválta a fejét. Az elegáns Móg viszont végigszagolta a megboldogult elérhető testrészeit.

Eltelt két nap és még egy. A hazaérkező lakók baráti mosollyal haladtak el a megkedvelt új lakótárs mellett. A kulturált tetemet nem kereste senki, így a lakógyűlés megszavazta: amennyiben az akadálymentes közlekedés végett fél méternyi odébb tolják, a hulla maradhat. Móg lelkendezve újságolta el a hírt epedezve várakozó feleségének.

Éjszaka a bejárat közelében kutyák vonítottak; a szeméttelapi csont-sóvány ebek igencsak acsarkodtak a karcos keretüvegére, miért gátolja meg őket a lakmá-

rozásban. Másnap Móg felfigyelt az égett bundájú, kilótt szemű pincemacskára is, amint a hulla lábát rágsálta. Ingerülten zavarta el a felborzolt szőrű kacort:

– Sicc innen! Azt hiszed, a tiéd, te galád!?

Bereteszelte a pinceablakot, erősen remélve, hogy a pofátlan tolvaj mihamarabb a telep ragadozóinak martaléka lesz. Sajnálkozva nézte a megcsonkított nagylábujjat, majd kedve szottyant újra végigszipákolni a bomló hullát.

– Ó igen... Mint a kitűnő franciasajt: bűdös, de épp ezt szeretem!

Beleharapott a lagymatagon csüngő alkarba, tépte-rázta, mint harci eb az áldozatát. Inas falattal a szájában ballagott fel a lépcsőn.

Az orrát lógató Beck rácsodálkozott a megkezdett testre:

– Csi-csinnye, e-ebből ettek már. Ha má-másnak lehet, a-akkor tán én is...

Miután belemart a zsíros mellbe, kéjes mosollyal csettintett.

– E-ez aztán fi-finom...!

A szobafogságból vánszorgó Magúz szokásos piaci portyára indult, de csak a hiányos tetemig jutott. Borzongva, óvatosan körütekintve, úgyis-mindegy fejremegéssel esett neki az emberdögnek. Aztán higgadtan különleges ünnepi alkalomnak minősítette a lehetőséget, amikor ő, az aggastyán ingyen belekóstolhatott egy ekkora közprédába.

A legkonzervatívabb házaspár, Ötös úr és Ötösné is mohón csapott le a zsákmányra. Amikor torkosságuk lelepleződött, álszemérmesen szabadkoztak, mondván: csakis a kellemetlen szag miatt segítettek a test mielőbbi megsemmisítésében. Valójában ők lettek a legszorgosabb tetemre-járók; éjnek idején is leosontak nassolni.

A hullát rendszeresen rágták a lakók, mégis lassan fogyott, mert szemérmeségből mindenki csupán egy tépettnyit merészelt kiharapni belőle. A lebukástól rettegetek, bár tudták, mindegyikük derekasan majszolgat.

Ínyenc módján a belső szerveket és a szemgolyókat is felfalták. Mikor az alsógatya lecsúszott a lerágott combtőről, kiderült: valamelyik perszóna a hím-tagot is „ledarálta” – csak nem Ötösné?

Eszendő málva a nosztalgizáló lakók már csak a gyakori kapunyitástól depri-máltan himbálódzó csontvázat szopogathatták.

Csörgits József költő 1948. július 28-án született Vörösmarton. Zomborban járt gimnáziumba, majd az Eszéki Pedagógiai Főiskolán szerzett oklevelet. 1972 és 1978 közt a Magyar Szó Dunatáj című mellékletének munkatársa volt, azóta az eszéki Magyar Képes Újság szerkesztője, 1988-tól a Horvátországi Magyarok Szövetségének elnöke. Az utóbbi időkben született verseiben a balkáni háborúk okozta emberi-nemzeti szenvedéseket jeleníti meg plasztikus erővel, hitelességgel.

A szerk.

CSÖRGITS JÓZSEF

KETTEN VAGYUNK

*Maga a halál már rég nem fontos.
Csak a hogyanja és miértje zakatol bennem.*

*Maga a halál bennünk, azokban van,
kik kívül maradtak a templomokon,
hogy örködjének a bentlakókon,
vélt-valós feladatokon.
A belémköltözött halál úgy tett szárazzá,
mint megcserepesedett, víztelen iszapban
kinyílt kagylót az életet őrző nap.
Nincs könny.
Azokat máskor, váratlanul engedélyezi,
miután a gyűlölet és fogzománcpattanás elvonult.
Mert maga a halál már negyedik éve bennem van.
Együtt lakunk.
Ott ül mellettem a kocsiban,
kinéz a pisztolycsőből,
majd a koponyacsont mögé fészkel be.*

*Maga a halál már rég nem fontos.
Csak a hogyanja és miértje zakatol bennem.
Ketten vagyunk.*

Sikondafürdő, 1991.

ELKÉSETT LEVELEK

Megválaszolatlan, felbontatlan levelek: még kilencvenegyből.
Kéziratok, melyeket velünk együtt felejtett el: a hordaléktörténelem.
Gyanú nélkül leragasztott borítékok, kéziratok, laprendelések.
A címzett átmenetileg nem létezik vérszagából,
a feladót feledd el, hússzagába lendít a későn
és hiába metsző olló.
Belémékelődött ollók.
Hideg acél az ágyasom, hol Baudelaire-t és Poe-t ölelek.
Levelek az asztalfiókból,
kései takarítás porlelkei,
hároméves, felbontatlan levelek abszurdjai,
miközben új határt szab a primitív spriccelés.
Ablakomon át, a folyón túlról
sakálnyalba fojtott harangjaink
riasztanak néma hajnalt.
Még sötét van.
Kinn is, benn is.
Menekülni kéne levelektől,
kékgagyagba gázolt lábnyomoktól.
Levelek a múltból. Űrbe hullók.
Nincs kinek válaszolni.

Eszék, 1994.

LELKIFURDALÁS

A vörös diktátor utolsó napjait élte, de még teljes „pompájában” virágzott személyi kultusza. Az utcákról, terekről, falakról, újságokból vezéri portrék, szobrok, domborművek figyelték a halandó alattvalókat.

Ebben a „csodás” korban, amikor a „bőségsszaru” Sztalin-ábrázattal volt tele, a beregszászi járási kultúrház címére ötven darab főelvtársi portré érkezett, azzal a céllal, hogy a ház szakemberei osszák szét azokat a falusi kultúrintézmények közt, nehogy valamelyikben véletlenül a nagy vezér képe nélkül maradjon egy-egy fal vagy szegület. Merthogy – ugyebár – óriási tapasztalat kellett ahhoz, hogy az ötvenszer-hetven centiméteres vászonra festett és nyomdai eljárással sokszorosított Sztalin-portrék szakszerűen jussanak el a klubokba, és azokat véletlenül se fejjel lefelé akasszák fel az akkor még szakképzetlen népművelők.

Bármennyire kitűnő munkamódszerrel és gazdag szakmai tapasztalattal rendelkezett az irányításom alatt álló módszertani előadócsoport, a portrék szétosztására már nem kerülhetett sor: a napokig tartó, hivatalból elrendelt országos gyász jelezte, a vezér is halandó. A megboldogulása hírére hullatott krokodilkönnyek hamar felszáradtak, később pedig, a kultuszát leleplező szenzációs események alaposan megingatták a „megbonthatatlan egységbe kovácsolt” birodalom népét Sztalinba vetett hitében.

A véreskező diktátor lelke (ha volt neki) valószínűleg csizmás lábbal indult hosszú útjára Lenin elvtárs felé, aki akkortájt hatalmas kondérban kavargatta a kommunizmus nevű, a világ több mint egyhatodán főtékeknek szánt kotyvalékot. Kétséges persze, hogy a volt kopasz tanító- és szakácsmester befogadta-e akár fűtőnek egykori tanítványát a pokolbeli katlanhoz; a szovjet pokolban ugyanis bízvást betöltetlenül lehetett hagyni a fűtői státust, mivel egyebek közt a tüzelő is hiánycikk volt.

Amíg Sztalin a pokol tornácán cimborájával, Luciferrel parolázott, „hű népe” hatalmas máglyákon égette el nem kívánt örökségét. Szó se róla, tüzelőként a teméntelen mennyiségű kép és a róla szóló „szép” irodalom inkább elkelt volna ama üst alá, hogy felrottanjon végre a soha el nem készült lenini főzet.

Az igazsághoz tartozik azonban az is, hogy sokan – köztük mi is! – féltünk tűzre vetni a sátni hagyatékot. Szorongó érzés lappangott bennünk: ne adj’ isten, visszatérhet, visszalopakodhat a hóhér túlvilágra kotródott szelleme, és vele a terror.

Afféle „hátha”, azaz „talán” sorsra jutottak a nyakunkon maradt Sztalin-portrék. Raktárosunk sötét zugba rejtette el azokat, mondván:

- Biztos, ami biztos, várjunk vele!
 - Hátha jó lesz még valamire – vélekedtem magam is fontoskodva.
- Sajnáltam a jó minőségű vásznakat és a szép kereteket.

Idővel, a némiképp puhuló – szotyósodó? – diktatúrában az alattvalók teljesen elfelejtették a vezért; hogy is ne, hiszen már nem kellett rettegni tőle.

A vasfüggönyt is félrelebbentették kicsit, s a szűk résen máris befurakodott a nyugati szellő. Ez a gyengécske fuvallat elég volt ahhoz, hogy a Beregszászi Népszínház másorra tűzhesse az anyaországi írók, zeneszerzők hivatalos úton megszerzett színpadi műveit, köztük Farkas Ferenc Zeng az erdő című daljátékát.

Már próbáltuk a darabot, amikor díszlettervező festőművészünk súlyos balesetet szenvedett; ő a bokáját, én meg a fejemet törtem: hogyan készülnek el a díszletek, ha ő begipszelt lábbal otthon heverész?!

Nagy gondomban a Gondviselő sietett segítségemre.

Irodámba bekopogott egy ismeretlen férfi, aki Rzscekij Konsztantyin néven mutatkozott be. Elmondta, hogy kijevi színházaknál dolgozott díszletfestőként, de az alkohol rabja lett, lezüllött; elvonókúrán kezelték az Ukrajna-szerte híres, Beregszászban működő megyei ideggyógyintézetben.

– Új életet akarok kezdeni, de a gyógykezelés befejeztével csaknem üres zsebbel hagytam el a kórházat – mondta restelkedve.

Mielőtt merő szánalomból megkérdeztem volna, mennyi pénzre lenne szüksége, gyorsan megelőzött, mintha elleste volna a gondolatomat:

– Nem alamizsnára gondolok. Munkát szeretnék, amivel megkereshetném az útiköltséget elutazásomhoz. Azt még nem tudom, hová megyek, mert se családom, se rokonaim, se otthonom...

„Soha jobbkor ilyen szerencsét!” – örvendeztem magamban, bár a férfi bizalmatlanságot gerjesztő kinézete óvatosságra intett. „Elvonó kúra ide vagy oda, egy megrögzött alkoholistában sohasem lehet nyugodtan megbízni” — morfondíroztam. De — lépnem kellett.

– Hát... Munka éppen lenne. Készülő darabunkhoz a díszletek elkészítése... Erdőt, erdészlakot kellene a színpadra varázsolni. Vállalná?

– Persze! – csillant a szeme. – Olyan erdőt festek, amilyen még sohasem volt a beregszászi színpadon!

Papírt és ceruzát kért, rajzolni kezdett. Rögtön láttam, szakemberrel van dolgom. Elmondtam neki rendezői elképzelésemet, ő is az övét. Megegyeztünk. Írásbeli szerződésünkben némi pénzbeli előleg is szerepelt az „új élet” alapjainak lerakásához; természetesen csak annyi, amennyi egy napi szerény kosztra elegendő. Egy petákkal sem több, mert — ki tudja?...

Lakhelye tényleg nem volt, ezért az egyik öltöző sarkában szorítottunk számára szerény fekvőhelyet egy kimustrált díszletre kamién. A reggelijét helyben költötte el: fél liter kefirt és két zsemlét. Hasonló volt az ebédje és a vacsorája is, mert a napközben elszívott két-három doboz cigaretta miatt a szűkre szabott előlegből másra, többre nem jutott.

Kosztya első napja produktívan telt el. Másnap reggel azonban szemrehányóan megjegyezte:

– A cigarettát nem számítottuk bele a napi kosztpénzbe!

Láttam, jól megy a munka, piktorunk nagy elánnal dolgozik, hát engedélyeztem számára egy nagyobb összeg kifizetését. Ezzel súlyos hibát követtem el: „újszülöttként” Kosztya csak egy napig bírta elviselni az orvosok által előírt absztinenciát. Zsebében a néhány napra beosztandó előleggel kámforra vált, csak késő este állított be a színházba – totál részegen.

Amikor kérdőre vontam, tréfával igyekezett elütni a dolgot:

– Mi, festők egy napig festünk, aztán két napig száradni hagyjuk a munkát, s az alatt a torkunkra ügyelünk, nehogy az is kiszáradjon.

Fogadkozása ellenére, miszerint mellőzi az ivászatot, harmadik „munka” napja szintén alkohol általi „gyógykezeléssel” telt el. Negyednapra kénytelen volt kijózanodni – elfogyott a pénze. Felháborodva mondtam a szemébe: amíg a díszlet el nem készül, egyetlen fillért sem kap.

Azon a napon Kosztya reggeltől estig étlen-szomjan dolgozott. A következő napon azonban ismét száradásra fanyalodott a frissen festett, „nedves” erdei táj a díszleten, s ezzel egy időben locsolást igényelt Kosztya gyors szikkadásra hajlamos torka.

– De miből? Honnan van pénze! – faggattam csodálkozva a munkatársaimat. – Hiszen egy kopejkája sincs. Új előleget nem kapott, a régit mind elitta...

A kollégák égre-földre esküdöztek: egy fityinget, egy korty italt sem adtak neki. A tüzetes nyomozás végül eredményhez vezetett, raktárosunk bűnbánóan bevallotta:

– Bejött hozzám, felfigyelt a Sztalin-képekre, és elkunyerált egyet.

– Miért adtad oda? Mire kellett az neki? Részeg fejjel még bajt kever! – szidtam a raktárost.

– Dehogy – nyugtatott. – Amint megkapta, máris lemázolta a pofáját.

– ??

– Szép tájképet festett rá és eladta a piacon tíz rubelért. Ebből iszik...

„Atyaisten – gondoltam –, nemsokára itt a bemutató napja, és a díszletek többet száradnak, mint festődnek”.

Kosztyát szigorú őrizet alá helyeztük: kulcsra zárt ajtó mögött kényszeríttem ihletre. Reggelijét, ebédjét és vacsoráját helybe vittük. Ilyen kényelemben sem részesült még színházi díszletfestő Beregszászban!

Az eredmény nem maradt el. A Zeng az erdő bemutatójának óriási sikere lett, nem kevésbé a díszleteknek.

Kosztya igencsak tehetséges művésznek bizonyult, ám a történetek után szerettünk volna mielőbb megszabadulni tőle. Ő azonban minden jel szerint nagyon is jól érezte magát színházi hajlékában, az istennek sem akart búcsút venni tőlünk. Persze, nálunk lakbérmentesen teltek napjai.

A díszletfestéssel megkeresett pénzt természetesen néhány nap alatt elitta. Szorult helyzetében bekopogott irodám ajtaján, s illedelmesen egy Sztalin-portréért esedezett.

– Nincs több kép! – szögeztem le határozottan.

Lerázni azonban nem lehetett. Addig-addig rimázkodott, amíg meg nem sajnáltam.

– Rendben van, kapsz három képet. Azt festesz rá, amit akarsz, de az árából megveszed a vonatjegyet és elhúzod a csíkot, mint a szobafestők – próbáltam szellemeskedni kényszeredetten. Aztán, megfelelő komolysággal hozzátettem: – Már a milícia is görbe szemmel nézi, hogy bejelentkezés nélkül tartózkodsz a városban, ráadásul egy közintézményben laksz. Az ilyesmi szigorúan tilos és büntetendő!

Beszélhettem, minden maradt a régiben. Kosztya egyik nap festette a szebbnél szebb tájakat a hajdani vezér portréira, másik két nap a torkát ápolta.

A képek rohamos fogyatkozása következtében-e vagy sorozatos lelki-fröccseim hatására, nagy nehezen sikerült megtakaríttatni vele a vonatjegy árát. Gúnyos mosollyal búcsúzott:

– Direktorkám, egyet ne felejts: Beregszászban Sztalint senki nem szerette úgy, mint én!

Hosszan bámultam utána. Talán egy könnycsepp is kibuggyant a szemem sarkából. Hiszen végül is hálával tartoztam a bohém művésznek: csodálatos díszleteket festett a daljátékhoz, és mellesleg megszabadított a Sztalin-portréktől.

Ugyanakkor ma is szörnyű lelkifurdalást érzek néha: akaratlanul is közrejátzottam abban, hogy Beregszász és a környék lakossága – tudtán kívül – mindmáig tájképeknek álcázott Sztalin-képeket rejteget otthonában.

DOBOS, A BETYÁR

(Ruszin népballada)*

*Zöld ligetnek árnyékában
járkál Dobos egymagában.
Megáll néha, gondolkodik,
fokosára támaszkodik –
fokosára támaszkodva
legényeit szólongatja:*

*– Haj, legények, haj, betyárok,
még ma fehérréppel hálók!
Vár már reám fent a hegyen,
vendégségbe jertek velem.
Induljunk hát Dzvínocskához,
a Sztefán szép asszonyához.
Ne is tétovázzunk sokat,
mert hó veri be az utat.*

*Keljetek fel fürgén, frissen,
maradásunk itt úgy sincsen.
Bocskorunknak bőr a talpa,
a bocskorszój selyem rajta,
Kútfalván csak átal lépünk,
s máris Koszov alá érünk.*

*– Dobos, Dobos, jó vezérünk,
rossz vége lesz, attól félünk.
Eddig bárhová vitt sorsunk,
árulástól nem tartottunk,
de most, meglásd, törbe csálnak,
s mint a kutyát, elkaparnak.*

*– Ti csak reám ügyljetek:
három patront megtöltsetek,
s a ház mögött, míg nem szólok,
észrevétlen meghúzódtok,
én meg csak a szívem után –
bekopogok az ablakán.*

*– Alszol, babám, vagy nem alszol,
éppen rólam gondolkozol,
vagy tán csak úgy álmodozol?
– Ébren vagyok, nem aludtam,
betyárookra sem gondoltam.
Hogyne lennék talpon, ébren,
a vacsora sincs még készen.
Jön majd Sztefán, az én párom,
friss étekkel csak őt várom!*

*Dobos elrikkantja magát:
– Nyisd ki rögtön a ház ajtaját,
s köszöntsd illőn Dobost, magát!
– Én már régen nem szeretlek,
a házamba nem eresztlek!*

*– Nyisd ki, szuka, amíg kérem,
ajtód zárástól kitépem!
– Tiszafa a ház ajtaja,
a sarkait vaspánt tartja.
– Semmiség az a pánt nekem,
ha a vállam nekivetem...*

*Dobos ekkor hozzáfogott,
a sok vaspánt lepattogott,
de bent Sztefán állt elébe,
s golyót röpitett mellébe,
bal felől, pont a szívébe –
patazkik a Dobos vére.*

*– Dzvincsuk pajtás, lásd, mit tettél,
egy szukáért elvesztettél!
– Ne mulass más kontójára,
ne bízz titkot a szukára,
kinek annyi hite sincsen,
mint rozsda a rézkilincsen!*

— — —
*V. P. Lintur gyűjtéséből (98.)

Felállt Dobos, kitámolygott,
fiaihoz ekképp szólott:

– Jertek ide, hű barátok,
hadd támaszkodjam most rátok.

Fogy az idő, későre jár,
épp ideje indulni már;
Szandogelszki Iván legyen,
aki megtart legényesen.

– Aj, Dobosom, rosszul tetted,
hogy a szukát meg nem ölted!

– Meg hogyan ölhettem volna?
Ölelni szerettem volna...

Ti legények a javából,
menni kéne már e házból!
Fektessetek fókásokra,
vigyetek a havasokra,
fel, a magos kék hegyekbe,
s szaggassatok szét ízekre,
mert a törvény rosszabb lenne,
szégyenszemre felnégyelve.

– Aj, Dobosunk, gondviselőnk,
tenélküled mi lesz velünk?

Hol vészeliük át a telet,
hol derül ránk a kikelet?

Mehetnénk most Ukrajnába,
vagy a messzi Oroszországba,
de az orosz háborgattuk,
magunkra haragítottuk,
mikor a cárra támadtunk,
és a cárnét kiraboltuk.

– Vigyetek el a tanyámra,
Csornahora oldalába.
Osztozzatok az ezüstön,
s szóródjatok szét a földön,
de a fokost elrejtétek –
a vérontás szörnyű vétek,
mert az ártatlanok vére
bosszúért kiált az égbe!

Osztozkodni sem érkeztek,
a pandúrok rájuk mentek,

s mire feleszméltek volna,
mordály meredt a hátukba.
Úgy mennek most vasra verve
a vármegye törvényébe.

Aj, Dobosunk, gondviselőnk,
tenélküled mi lesz velünk?
Hol vészeliük át a telet,
hol derül ránk a kikelet?

– Csernovicnak piacterén
vár rátok a hóhérlégény,
s a varjak is sorakoznak,
testetekből lakmároznak.

Fordította: VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

IVÁN ZSUZSANNA

VILÁGTALAN-E A CSILLAG?

Motívum- és témavilág Vári Fábián László költészetében

*„Nem félek a rohamos kicsinyedéstől, nem
félek a semmisüléstől. Mert fény vagyok immár,
ózon, a villám szaga a kövön. Egy csillag távoli
tekintete, a Hold babonája, dagálya.”*

(Nagy László: Jönnék a harangok értem)

Vári Fábián László költői pályájának alakulásában sorsdöntő szerepet játszott a Forrás Stúdió. A 60-as évek végén ígéretesen induló irodalmi műhely az Ungvári Állami Egyetem tehetséges fiataljait gyűjtötte maga köré (*Vári Fábián László, S. Benedek András, Fodor Géza, Füzesi Magda, Dupka György, Zselicki József...*), akik hasonló célokat követtek, mint a magyarországi Kilencek és a Kilátóban jelentkező nemzedéktársaik. Szakítani akartak a szocialista-realista sablonokkal, az álpátosszal, kialakították egyéni hangjukat. A szovjet kultúrpolitika nem találta összeegyeztethetőnek a Forrás Stúdió nyitottabb irodalomszemléletét a szocialista realizmus irányvonalával. A 70-es évek elején a Stúdiót feloszlatták, tagjaival szemben súlyos retorziókat alkalmaztak: műveiket nem publikálhatták, tanulmányaikat fel kellett függeszteniük, többségüket sorkatonai szolgálatra osztották be. A kényszerű szilencium minden érintett életében és irodalmi munkásságában mély nyomot hagyott. *Összefoglalás c.* versében Vári Fábián így emlékszik vissza a “belső száműzetésre”: „...*kik széllel szemben’ / megkísérlik, megpróbálják, / bőrükbe sütvé felmutatják, / mi mindent / kell kibírnia, — / s rettentse bár Szibéria, / emelt fővel indul az ember, / foga közt hordva elveit / járja a titkok termeit, / hogy vértet szerezzen magának, / mert elviszik / láncaltapas huszárnak / Európába – messzire*”.

A hallgatás éveiben születtek Vári Fábián mára legismertebbé vált történelmi tárgyú versei (*Jeszenyin búcsúja, Majtény, Széphistóriák...*), emellett komoly néprajzi gyűjtéssel foglalkozott, személyében a kárpátaljai magyar balladák és népdalok elismert rendszerezőjét is tisztelhetjük. Gyűjteménye, melyben a lejegyzett dalok kottáit is közreadta, 1992-ben jelent meg az Intermix Kiadónál *Vannak ringó bölcsők* címmel. *Széphistóriák* című, első versesfüzete 1991-ben a Kárpáti Kiadó gondozásában látott napvilágot, egy év múlva ezt követte a Hatodik Sip Alapítvány kiadásában *Kivont kardok közt c.* válogatása, majd az ezredfordulón a *19 vers a hűségéről és a halálról c.* kötet; legutóbb pedig *Világtalan csillag* című gyűjteményével jelentkezett.

Mivel annak idején nem csatlakozott a Forrás helyébe állított József Attila Irodalmi Stúdióhoz, csak a 80-as évek végén jelenhettek meg újra írásai. Azóta rendszeresen publikál antológiákban (*Vergődő szél, Nézz töretlen homlokomra*), almanachokban (*Sugaras utakon, UngBereg*), folyóiratokban (*Hatodik Síp, Pánsíp, Forrás, Bárka, Magyar Napló*).

A „sem többet, sem pedig másként” immár harminc éve változatlan esztétikai elvet valló költő ezt az irányvonalat követi köteteinek összeállításában is. Minden kötet tudatos, aprólékos, szakszerű szerkesztés eredménye. A több ízben visszatérő versek általában más rendben, ciklusban kapnak helyet, szervesen beilleszkedve az adott könyv felépítésébe.

A *Kivont kardok közt* c. gyűjteménynél már a kötet cím sejteti azt az irányvonalat, melynek jegyében a költemények születtek: az örökös veszélyben, *kivont kardok közt* élő, sorsával minduntalan szembenézni kénytelen ember dacos helytállását méltatja. A három arányos ciklust (*Napfogyatkozás, Széphistóriák, Kikerics*) a *Napfogyatkozás* c. nyitó és a *Földfogyatkozás* c. záró költemény foglalja keretbe.

A *Világtalan csillag* mintegy összegzése Vári Fábián eddigi költészetének. Előző kötetével összevetve versvilága összetettebbé vált, ami az árnyaltabb és változatosabb tematikának, motívumrendszernek köszönhető. A kötet hat ciklusba szerkesztve (*Adventi napsütés, Földfogyatkozás, A balti szél balladái, Ady alkonya, Ártatlanul, Világtalan csillag*) közli a verseket. Külön ciklusba kerülnek a történelmi tárgyú (*Ady alkonya*) és a szerelmes (*A balti szél balladái*) versek.

Az új költemények többsége az *Adventi napsütés* és az *Ártatlanul* c. ciklusban kap helyet. Itt már nyoma sincs a magyar történelem nagy pillanatait és alakjait megéneklő költeményeknek, melyek a helytállásra, küzdésre szólítanak fel; sem a virágénekeket idéző, az örök nő iránti rajongást formába öntő verseknek. Egy teljesen új, Vári Fábiántól szokatlan témával találkozhatunk: a halál, az elmúlás és az idő megállíthatatlanságának örök kérdései foglalkoztatják a költőt, amit néhány esetben összekapcsol a világvége gondolatával.

Annak megértéséhez, hogyan jutott el idáig, előbb foglalkoznunk kell az új versek előzményeivel, az „atomkor-költeményekkel”, melyek a kisebbségi lét és egyben a világ szomorú jövőjét vetítik elénk.

A rendíthetetlen erkölcsi tartással, elvekkel, szerepvállalással Nagy László örökébe lépő Vári Fábián magáénak érzi és vallja mestere filozófiáját, miszerint

az élet szüntelen küzdelem, melyben az egyéneken múlik, hogy lehetőségeihez mértén hogyan tudja azt szebbé, értékesebbé „varázsolni”. Vári Fábián megpróbál a néha abszurd, kiszolgáltatott helyzetben elszenvetett megaláztatásokból erőt meríteni. Így születnek legismertebb versei, többek közt az *Útban Törökország felé*, *Majtény*, *Mikes Kelemen*, *Illyés Gyula fejfája előtt*, *Ngs. Balassi Bálint a végek végein*, *Jeszenyin búcsúja*, *Majakovszkij utolsó éneke*.

Kilépsz az éjből c., a Jelenések Könyvét idéző, apokaliptikus versével is tiszteletét fejezi ki a Mester emléke előtt.

A költő akarata mégsem megingathatatlan, a sorozatban átélt kudarcok, az egyre kilátástalanabb helyzet hatással van téma- és eszmevilágára: Nagy László *Repülő* c. versének gondolatát (*...ez a föld az én éltetőm, / én itt dobogok! / Nincs erő, mely irányomat / eltérítené, / szívem, mint a csillagmotor / húz hazafelé*) a „visszahúzó, megtartó erőnek” ellenkező értelmet adva viszi tovább Farkas Árpádnak ajánlott versében: *E földről én el nem futhatok, / s meg sem halhatok készakarva...* Ez a vers nyitja meg azon költemények sorát, melyekben mindinkább előtérbe kerül a kiüttlanság és bezártság érzése.

A *Földfogyatkozás* c. ciklus többi versének olvasása közben is tanúi lehetünk a költő vívódásának, gyengeségével folytatott elkeseredett küzdelmének: *Hitemen az idő sebet vágott, / százévesek zúgják az átkot (Március); Szóval és betűvel protestálni / itt miért, kik miatt érdemes ? (Összefoglalás); Most rak rám az üszök / súlyos vértet, / senki is nincs, / ki égve tart. / Csak a hamu életet, az együgyű, szürke, / mely, hogy megfojtson, eltakart (Parázs); ...s ím, kivont / kardok közt állok. / Talpam alól / a föld kiszakad, / elvesztem / szememről a világot (Kikerics); Tollaink önnön vérükbe fúltak, / műzsáink elkurvultanak (Összefoglalás).*

A „megingás költeményei” után Vári Fábián polifónikus lírája újabb komor színnel gazdagodik: a költő vizionál, meg(rém)álmodja – vagy a valót látja? – az atomkor steril személytelenségét, lélekromboló, embertelen egykedvűségét. „*A látomásos műfajok előtérbe kerülése általában válságkísérő jelenség: a vízió mindig kiélez, mitizál. Szervesen hozzátartozik egy felnagyító, felfokozó erő; a mítoszok akkor kerülnek előtérbe, amikor a világ ésszel való felfoghatósága megkérdőjeleződik, akkor van szükség rájuk, amikor az adott világot vezérlő általános törvényszerűségek, elvek érvényüket veszítik*” – írja Szigeti Lajos Sándor Nagy László motívumvilágáról szóló tanulmányában. Ezt a megállapítást helytállónak érzem Vári Fábián esetében is.

Az ember tragédiáját idéző *Ádám az űrben* c. költeményében megjelenik a földről való elvágyódás gondolata: *...nem oldhat s nem köthet / semmilyen varázs, / csak önvérem átka — / !az atomrobbanás!* Ez fokozódik tovább a

Földfogyatkozás c. versben, ahol a költő „úrhajótöröttként”, a holdról nézi a föld pusztulását: *Földfogyatkozás jó! / ... / Lent már nagyban állnak / a halotti torok*. A távolság mégsem ad számára megnyugvást, érzi, hogy az utolsó nációval neki is el kell pusztulnia, bárhova is menekül: *Nem úszom meg én sem: / úgyis agyonvernek / az égből parittyázó / meteoritok*.

Glória az embernek c. monumentális költeményében a Jelenések Könyve „földi másaként”, „csillagoltó gammasugárzásban” képzei el a világ végét. A vátesz szerepét betöltő költő látomása szerint az utolsó ítélet helyett atomrobbanás okozza a teljes megsemmisülést: *Lehet, / hogy örökre elpihensz. / HOMO SAPIENS / ... / lennél bár anyag csak, / akkor megmaradnál*. Glória övezi tehát a bolygót, de itt a fénykoszorú megdicsőülés helyett a sugárhalál rettenetére utal.

Ezekben a versekben az olvasót nem a rímek kimunkáltsága, hanem a látomások érzékletessége, grandiozitása ragadja meg leginkább.

Az idővel és a halállal való szembenézés Vári Fábián egyre inkább visszatérő témájává válik, ez köti össze új – kötetben csak most megjelenő – verseit. A világvége-problematika már a *Kisasszony-napra* c. ciklusnyitó költeményben fölbukkan. Ezúttal a kétezer éves keresztény kultúrkör hagyományaira támaszkodik, amikor a véget vetíti elénk. Itt szó sincs sugárhalálról, úrról, Földről – isteni ítélet van: *...napját eloltja az Isten...* Az Úr „árnya” vetül a földre. Ez az árny a gonosz jelenlétét, a bűn és a tudatlanság állapotát jeleníti meg. Jung szerint Isten megsemmisített árnya nem más, mint Lucifer. *Majd a világfa felé fordul, / vezérágait megragadja, / s amint pereg alá a csillag, / hatalmasodik haragja*. A költőn teljes reménytelenség lesz úrrá, amikor a világfát, az öröklét szimbólumát, az alvilágot, a földi és az égi világot összekötő „csatornát” megtépázza az égi hatalom. A csillag, Vári Fábián leggyakrabban használt szimbóluma jelen esetben az isteni útmutatás, az égi pártfogás megvonására utal. A mennybe vezető út végérvényesen bezárul: *Világos immár: nincs menekvés. / Az égtájak kapuin lakat van*. Ezt a kilátástalanságot erősíti a következő két sor: *Szétdúlva minden fecskefészek, / minden anyaméh lakatlan*. Az otthon és egyben a jövő megalapozottságának jelképeként megjelenő fecskefészkek tönkretétele a teljes kipusztulást vetíti elénk. Az utolsó szakasz „napba öltözött asszony képe” a Jelenések Könyvére, az utolsó ítéletre és Krisztus második eljövetelére utal: *És láttaték nagy jel az égben: egy asszony, a ki a napba vala felöltözve, és lábai alatt vala a hold, és az ő fejében tizenkét csillagból korona; A ki terhes vala, és akarván szülni, kiált vala, és kínlódik vala a szülésben*. Vári Fábiánnál ez a gondolat a következőképpen fogalmazódik meg: *S ha megszületnék mégis a gyermek, / rejsd, Uram, kagylók bölcséjébe,*

/ nyíló egedben tündököljék / a napba öltözött asszony képe. A „kagylók bölcséje” a vers legösszetettebb és legszebb szimbóluma. Mindkét jelkép a védelmet és a biztonságba való visszatérést asszociálja. Az anyaméh szimbólumának is nevezett kagyló folytatásaként értelmezhetjük a bölcsőt, mely a születés, az új élet jelképe. Az anyaméh a kagylóhoz hasonlóan őrzi igazgyöngyét, a gyermeket. A barokk emblematikában a kagylóba zárt gyöngy az isteni kegy elfogadása, a keresztény mitológiában pedig a kagyló Szűz Mária attribútuma is egyben.

A vég, a magárahagyatottság és kiábrándultság érzése árad az *Adventi napsütés* c. versből is, ami Szodoma és Gomorra pusztulása történetének átírata: *Szökik az ember a dögyszagú szélben, / s orrát befogva hátra se nézne, / hogyha mögötte a járda nem égne, / hol rút mocsokeső hull a tömegre, / s Isten büntető angyla táncol.* A város nyomasztó légköre, a kétségbeesés rátelepszik az emberre: nincs remény a megváltásra, mit várhat, miben bízhat, ha *...rohad a szalma és vérben a jászol.*

A ciklus verseinek többségében Istenhez fordul: tegye ő mérlegre, ember tudott-e lenni a szó legteljesebb értelmében a lehetetlent egész életében ostromló költő. Így, a számadás igényével született a *Mint vérző pólya...* c. költemény. Itt az alkotó a halálközelség állapotában saját régi emlékeivel szembesül: *...húszéves ifjúként lerántom az ingem, / és a szélben meglobogtatom. / Visszatér számba a márciusi szó, / mellém szegődik ugyanaz a lány.* Az ifjonti hév, a forradalmiság azonban már a múlté: *Mert az átütő vér nem alvad, egyre jó, / a homály mégsem oszlik. Késik az idő /.../ felpörgött az óra mutatója /... / Íme, az életem, az én megjárt utam. / Tedd rá a pecsétet, ha gondolod, Uram.*

A korosodás gondolatával líraibb formában is találkozhatunk az új ciklus *Tavaszt hazudva* c. versében, melyben az időskori szerelem keserédes érzését ágyazza bele a virágok világába: *Későn találkoztunk, / ó, drágaszép kisasszony, / hisz oda a koronám, / s már nem érzed tüzetem.*

Az idővel kapcsolatban merül fel a költői sors örök kérdése az *Orgonatűzben* c. költeményben. Marad-e nyoma egy élet küzdelmeinek, győzelmeinek és vereségeinek, vagy az igazság megtalálására tett minden igyekezet az enyészeté?: *Ragadozó / idegen vizekről / ez az én gályám / jut-e majd partra, // vagy hideg, sírbéli / szelektől űzve / vissza a dübörgő / orgonatűzbe?!*

A „megállíthatatlannal” szembeni harc különös hangsúlyt kap ezekben a versekben: *Átszabja testem az idő, / szike és csontfűrész se kell... (Ördögsekér); Szédít magához az Idő, / de nem leszek nála kegyenc... (Alkonyra járnak a jelek).*

A költőnek végül mégis rá kell jönnie, hogy az idő kerekét senki sem állíthatja meg, az elmúlást az élet szükségszerű velejárójaként kell elfogadni, ezért hiábavaló keseregni és az „eltűnt idők nyomában” járni. Miután belenyugszik a megváltoztathatatlanba,

lelki békéjét is megtalálja. Megérti, hogy van megújulás, bölcsé teszi a tapasztalat: *Az éjben / ott sejtem a hajnalt, / s köveimből / majd én is kiválok, / ha alkonyatkor / félvad szelekkel / súrlódnak össze az igazságok (Metamorfózis).*

Nagy Lászlóhoz és Kovács Vilmoshoz hasonlóan Vári Fábián költészetében is hangsúlyos szerepet játszik a csillag-szimbólum. A kötet 72 verséből 16, ebből 7 új versben fordul elő.

A csillag általában az istenség jelenlétét, pártfogását, a fensőbbiséget, az örökkévalóságot, a halhatatlanságot, a világosságot és a reményt jelképezi – Vári Fábiánnál többnyire mégis a felsoroltak ellenkezőjét. A legtöbb versben meglepő módon a halál, a reménytelenség, a magánytól és az öregedéstől való félelem kifejezője: *A sóhaj / egy csillagra kerül, / egy tépett ing / leng a csillagon. / Az én ingem leng / ott a csillagon, / s ím, kivont / kardok közt állok (Kikericssek); ...csillagokkal szeretkeztél... (Fényre vagy pokolra); lopva mutatják arcukat / szemem mélyén a csillagok (Ördögszekér); Hópelyhek és csillagok hulltak, / akik féltek, megvakultak (Múlt időben).*

Ugyancsak a halál gondolata fogalmazódik meg az *Üzenet* és a *Korahalott nagybátyámért* c. költeményben, de itt már nem egy rémült, magára hagyott ember zaklatott lelkiállapota, hanem a világmindenségben megnyugvást találó lény harmóniája, nyugalma bontakozik ki: *Ezt Sáfáry sem érti, / ki fönn a magasban / egy csillagra sóhajtott / lélekben pihen (Üzenet); De feltornyosul a csillagokig, / meghúzza harangjait a béke (Korahalott nagybátyámért); ...karcsú, büszke láng / csapott fel / a csillagok égi mezejére (Félegyházától Segesvárig).*

„Eredeti” jelentésében a csillag-szimbólum csak elvétve fordul elő: *Hanem egy árnyék / fölmagasít, / gyűjtja az éj rám / csillagait... (A május ígérete); De kiragyogják a csillagok, / amire képtelen vagyok (Téli táj koporsóval); Elhagy az árnyam, elmegyek, / csillag sincs velem (Ady alkonya).*

A *Világtalan csillag* c., címadó és kötetzáró versben látszólag ismételten cserbenhagyják a csillagok, amikor a hazavezető úton a segítségüket kéri: *Az a csillag világtalan, / bujdosol maga is, nem ragyog;* ezért kénytelen az angyalokhoz fordulni, akik amellet, hogy az égi és földi világ között töltenek be közvetítő szerepet, a csillagok őrei is egyben. Így mégis az Istentől eredő útmutatás segíti végül, hogy az eddig tartó szüntelen keresés után oda térhessen vissza, ahonnan elindult, amiből lírája táplálkozik. Csak ezután mondhatja ki nyugodt szívvel és teljes meggyőződéssel: *Ugocsában itthon vagyunk. (Vári Fábián László: Világtalan csillag. Versek és műfordítások, Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Ungvár, 2001.)*

REBELLIS KÖLTŐ

Vári Fábián László az 1960-as évek végén, a Kárpátalján mindmáig meghatározó erejű kultúráteremtő próbálkozásban, a Forrás Stúdióban kezdte pályáját. Korai verseiben az elemi költészet szólalt meg, az ugocsaí táj s az Avas hegység felől érkező szelek üzenete. Korántsem békés ez az üzenet. Mindannyian tudjuk: Ugocsa non koronat. Ugocsa nemet mond a magyar törvényeknek ellentmondó király-, illetve királynőválasztásra. A rebellis haza ez, a kurucok földje. Ahogy Vári Fábián László írja egyik legszebb versében: „*Jó rebellisek hitükben élnek, sosem / süvegelnek gyarló földi hatalmakat ők*”.

Manapság mind a nyomtatott, mind az elektronikus sajtóban többször találkozhattunk egy képtelen váddal: a kárpátaljai magyar irodalom túlságosan a múltba gyökerezett. Lehet, hogy ez most nem „korszerű”, de mit tehet a költő, amikor a szovjethatalom bíbor áruhájába öltözött (éppen aktuális) nagyhatalmi sovinizmus öt évszázad bevált gyakorlatával tükröt... de nem, nem is tükröt, mert az üvegnek és ezüstnek lelke van; krómbádog lemezt tart eléd, hogy lásd: nincs múltad s legfőképpen jövőd nincs; nincs hazád, csak nagylelkű népek alázatos szolgája lehetsz! – És a költő e torz tükörben mégis ott látja a történelmet, szűkebb és tágabb hazája pengével felvérzett sorsát s felel, megfelel. Akár saját életének árán is.

Ezért nem engedhetünk, ha napjainkban ki akarják lúgozni nemzeti tudatunkból a múltat, a földünk, szerelmeink iránti nem evilági szerelmet, a hűséget. Mert aki érti a szót, jól tudja, hogy Ugocsa, Bereg és a máramarosi koronavárosok nem az öncélú dac, a csakazértse indulata által vezérelve mondtak nemet mindarra, amit saját hitük ellenére akartak rájuk erőltetni. A kurucvilág, a kuruc tudat a megmentett, veszített csatákon átmentett magyarság történelmi példázata. Ezért mondhatjuk bátran: Ugocsa a nem mellett az igen parancsszavát is tudta-tudja.

Ez a Tisza-menti táj egy mindennél fontosabb és bölcsebb törvényt is adott a költőnek: az életigenlés és életteremtés, az egyéni és közösségi megmaradás parancsát. Mert e rövid versválogatásban nem egy olyan verset találhatunk, amelyek a magyar szerelmi líra legszebb villanásait idézik fel (*Széphistóriák, Hajnali virágének, Görög Szép Katáért, A balti szél balladái* harmadik éneke). S ha kell, áldoz az életért (*Szüreti ének*) s az isteni kegyelembe ajánlja a jövőt, a gyermekeket (*Kisasszony-napra*).

Talán túlságosan egyszerűsítőnek, már-már profánnak tűnhet, ha azt mondjuk: Vári Fábián László egész élete és költészete e két történelmi parancsot jelképezi. Hosszú ideig csak a „nem”-re lehetett szava. A breznjevi diktatúra

némasági parancsa után kötetei csak a gorbacsovi enyhülést is kihagyva, mintegy másfél évtizede látnak napvilágot. Igaz, aki az elszórt publikációkra, néha kéziratokra is figyelt, azt nem lepte meg az érett hang és pontosan körülhatárolt költői terep következetessége. Alig fél tucat kötete és különösen most megjelent *Harminchárom év* c. válogatása azonban mindenkit meggyőzhet arról, hogy ez a következetes világ, ez a lírai mikrokozmosz egyáltalán nem egy rebellis magatartás rezervátuma. Vári Fábián László tudatosan vagy ösztönösen az egész világra nyitott s azt emeli ki a napok forgatagából, ami az ő versvilágában is feltűnő. Egy igaz, ezeréves ittlétünk parancsához hű költészetben. (*Vári Fábián László: Harminchárom év. Versek, Felsőmagyarország Kiadó–Szépirodás Kiadó, Miskolc–Szolnok, 2002.*)

S. BENEDEK ANDRÁS

AZ ÉNKERESÉS REGÉNYE

A Beregszászban élő *Penckófer János* bő tíz évvel ezelőtt, a *Hatodik Síp* c., időközben megszűnt folyóirat „virágzásának” korszakában hívta fel magára a figyelmet szépirodai munkásságával. Ugyanebben az időszakban kétszer nyerte el a *Kárpátaljai Magyar Irodalmi Nívódíjat*. Kétműfajú alkotóként kezdett publikálni, néhány éve azonban – úgy tűnik – a prózát tekinti fő műfajának.

Korábbi, újszerűségükkel és súlyos mondanivalójukkal olvasót és szakmabelit *megérintő* novelláinak sora után várható volt, előbb-utóbb hosszabb lélegzetű művel jelentkezik. S valóban: *Hamuther* címmel megírta első kisregényét, amellyel az *Erdély Magyar Irodalmáért Alapítvány* 1999. évi pályázatán megszött első díjat nyert.

A rangos elismerés még inkább élénkítette az érdeklődést *Penckófer János* munkássága iránt; bár a díjnyertes kisregényekkel egy kötetben már megjelent, 2002-ben a Magyar Napló újra kiadta a *Hamuthert*.

A terjedelmét tekintve szó szerint „kis” regényben (mintegy 90 oldal) a közelmúlt és a jelen emberi sorsokat meghatározó problematikája ábrázolásának, ezen belül elsősorban a létezéssel kapcsolatos emberi-lelki vergődések művészi erővel történő megjelenítésének kísérlete „köszön vissza”. A főhős, *Hamuth Ernő*, aki látszólag „jól szituált” kisebbségi értelmiségi – tanár –, Budapestre és az anyaország különböző vidékeire utazik, felkeresi ismerőseit, hogy párhuzamot vonhasson az áttelepültek és az otthon maradottak sorsa között, fogódzót keresve saját, igencsak gyötrelmes sorskérdésének megválaszolásához: maradjon-e a minden elképzelhető szempontból eleve determinált kisebbségi létkörülmények közt, vagy kezdjen ő is máshol új életet. A döntés nagyon

nehéz, végső soron el is marad, mert Hamuth Ernőt a tapasztalatok rádöbrentik, a hazát-lakhelyet változtatók élete nem lett „boldogabb”. E felismerés pillanatától még erősebb vonzások és tasztítások közt őrlődve, a végsőig zaklatottan mérlegeli helyzetét, miközben törekeny belső énvilága a kíméletlen közeg elkerülhetetlen kihívásaival szembesül, olykor naivan megfogalmazódó válaszokat adva ezekre a kihívásokra. A reménytelen szembesülés következményeként az életet jellemző küzdelemben óhatatlanul alulmarad, egyik kiszolgáltatott helyzetből a másikba kerül, s végül lelkileg összeroppan.

Ha elfogadjuk a sommás kategorizálást, miszerint kétféle próza létezik – olvashatatlan és „le nem tehetően” olvasmányos –, a Hamuther több okból is az utóbbi kategóriába sorolható. Ez a mű a kétségbeesett énkeresés és a sorsformálás elbukott szándékának regénye, rendkívül érdekfeszítő lélektani próza. Főhőse mindvégig első szám harmadik személyben, monológyszerűen, az ok-okozati összefüggések felismerésének és kibogozásának szándékával beszéli el a személyét érintő – legtöbbször megalázó – történeteket. Az egész regény tulajdonképpen néhány, iniciálékkal megkülönböztetett mondat, mégsem érzékelünk benne töredezettséget; a belső, ellenállhatatlan sodrású hév – többé-kevésbé higgadt szemlélődéssel, elemzéssel „szelídítve” – szervesen egybefüggővé, gördülékennyé teszi. A szerző mesterségbeli tudását jelzi az a természeteség, ahogyan – erőlködés nélkül – „uralkodik” a kiömlő szövegen. Nem lehet vitás, meg kell küzdenie a nyelvi megformálás nehézségeivel, e küzdelemnek azonban semmi nyoma a szövegtestben, sőt, a sajátosan egyéni stílus és nyelvezet, a fordulatos – mondjuk ki: izgalmas! – cselekményvezetés révén elismerésre méltó hitelességgel jeleníti meg a főhős sorshelyzetét, a kiutat reménytelenül kereső *én* kudarcát, azt a tragédiát, ami bármelyikünkre rászakadhat, tehát tipikus, iszonyú tanulsággal súlyosbítva: a létezés káoszából nincs menekvés, a létgondok örök érvényűek.

Akárcsak régebbről ismert kisprózáiban, Penckófer János a Hamuther c. kisregényben is íz-ig-vérig korszerű prózát művel a szó nemes értelmében. A hangvétel, a stílus és az előadásmód eleve izgalmas újszerűségét sikeresen ötvözi a klasszikus próza időtálló hagyományaival, aminek eredményeként nem csupán olvasmányos, hanem a művészi értékek tekintetében is kétségtelenül figyelemre méltó művet teremtett. Munkásságának eddigi eredményeivel kiemelt helyet érdemel régióink irodalmában. (*Penckófer János: Hamuther. Kisregény, Magyar Napló, 2002.*)

KOVÁCS ANDRÁS

NEMZETŐRÖK A HAVASOK ALJÁBAN

1848, a “népek tavaszának” szele márciusra elérte Magyarországot is. Pesten a márciusi ifjak kihirdették a nemzet követeléseit megfogalmazó “12 pont”-ot, Pozsonyban az országgyűlés a később áprilisi törvényeknek nevezett országgyűlési határozatokat tárgyalta. A pontok többsége már szerepelt az elmúlt évek országgyűlési vitáiban, így napirenden volt. Közöttük egyetlen pontot találunk csak, amelyet korábban nem tárgyaltak komolyabban: a nemzetőrség követelése. Ez nem is csoda, hiszen ez a követelés annyira forradalmi, hogy csak meghatározott időszakhoz köthető.

Az eddigi polgári forradalmakban mindig felbukkant a nemzetőrség megalakításának igénye, mert ennek a testületnek történelmi szerepe van: a megszerzett politikai hatalom biztosítása a feudális abszolutizmusmal szemben, ugyanakkor a plebejusi lázongások fékmentartása. Ennek a történelmi feladatnak az ellátását hivatott biztosítani a nemzetőrség szervezeti szabályzata is. Így a nemzetőrségi törvény tárgyalásánál a felsőház a vagyoni cenzus vitájával több időt töltött el, mint az első felelős minisztériumról szóló III. törvénycikkely vitájával. Végül is úgy döntöttek, hogy városon csak az lehet nemzetőr, akinek legalább 200 pengő forint értékű vagyona van, vagy évi 100 pengő forint jövedelemmel rendelkezik. A korhatárt húsztól ötven éves korig határozták meg. A gyakorlatban azonban ezeket a korlátozásokat nemigen tartották be, hiszen a nemzetőrségre igen hamar szükség lett.

Szinte azonnal megindult vidékünkön is a nemzetőrség szervezése (még mielőtt a király április 19-én szentesítette volna az országgyűlési határozatokat). Március végén Bereg vármegye küldöttséget választott, amely négy járásban – Tiszahát, Felvidék, Munkács, Kaszony – megkezdte az „örserég” szervezését és az adományok gyűjtését. Hamarosan meg is alakult a beregszászi nemzetőrség, amelynek ideiglenes parancsnoka Eötvös Tamás táblabíró lett. Az „örserég” tagjainak száma ekkor 172 fő volt.

Munkácson március 30-án kezdték szervezni a nemzetőrséget, amelybe 371 keresztény és 251 zsidó lakost írtak be, bár a zsidó nemzetőrök szolgálatba állása itt csak hosszabb huzavona után valósult meg. A munkácsi nemzetőrség parancsnokául Ruzsák Lajos kiszolgált altisztet választották meg, akinek vitézei a húsvéti ünnepek alatt már szolgálatot is adtak (bár akkor még csak a keresztények).

Április 21-én a miniszterelnök rendelkezett a nemzetőrség szervezése felől és elrendelte a nemzetőri szolgálatra kötelezettek összeírását házszám és sorszám szerint. A rendelkeznek megfelelően végrehajtott összeírás szerint Ung megyében (a szobránci és a nagykaposi járás nélkül) 2902 nemzetőr volt.

Ehhez hasonlóan indult meg a nemzetőrség szervezése Ugocsa és Máramaros megyékben is.

Nem kell azonban azt gondolnunk, hogy a nemzetőrség szervezése vidékünkön simán és akadálytalanul folyt. A társadalmat akkoriban is sokrétű és sokoldalú problémák

izgatták, ami megmutatkozott a nemzetőrségi toborzásnál is. Ung megye ugyan büszkén jelenthette, hogy “a nemzeti őrseregbe, kivált a Kárpátok között lakos orosz ajkú népünk tolakodva iratta be magát”, ám Bereg megye nemzetőri őrnagya csak 500 “magyarosodott orosz” talált felfegyverezhetőnek; Máramaros megyében a máramarosi és a verhovinai járásban pedig komolyabb ellenszenv mutatkozott a nemzetőri összeírással szemben. Az utóbbi 50 helységéből 32 fő szegült ellene az összeírásnak.

A nemzetőrség szervezése azonban minden nehézség ellenére folytatódott. Április végére Bereg vármegye lakosai közül 1180 fő állt be nemzetőrnek, ezek közül 300 fő beregszászi volt. Munkácson 330, Ungváron 450 a nemzetőrök száma.

Július elejére a nemzetőrség létszáma országosan már imponáló számot, kb. 350–380 ezer embert tett ki. Ebből Ung megyében kb. 6000, Máramarosban 3795, Ugocsában nem teljes adatok szerint 3539 főt írtak össze.

A nemzetőrök élére természetesen képzett parancsnokokat kellett állítani, akik megfelelően tudják irányítani és kiképezni a fegyverforgatásban nagyrészt járatlan nemzetőröket. Ezeket általában kilépett vagy nyugdíjazott katonatisztekből és altisztekből válogatták, esetleg nevesebb megyei politikusokat neveztek ki a nemzetőrök élére. Így lett az ungi nemzetőrök parancsnoka Buttler Sándor gróf, a beregieké Eötvös Tamás táblabíró, az ugoicsaiaké ifj. Újhelyi Sándor, a Máramaros megyeieké Péterffy Endre őrnagy, aki a sorkatonaságnál hadnagy volt. Kinevezésük után valamennyien nemzetőr őrnagyokká lettek.

Április 22-én a miniszterelnök elrendelte a lovas nemzetőrség felállítását. Helyénvaló megjegyezni, hogy a miniszterelnöki utasításba belefoglalták, a vezényleti nyelv magyar lesz, de a kiképzés során az újoncok anyanyelvét fogják használni. Az utasításnak megfelelően a Szabolcs–Szatmár–Ugocsa megyei lovas nemzetőrsztály parancsnokává Péchy Károlyt nevezték ki és csapatának létszáma 1848 elején mintegy 50 fő volt. Vay Ferenc a Bereg–Ung–Zemplén megyei lovas nemzetőrsztály parancsnoka lett. Korábban mindketten nyugalmazott századosok voltak, most nemzetőr őrnagyi kinevezést kaptak.

Egyes jelek arra utalnak, hogy vidékünkön, legalábbis Ugocsa, Bereg és Máramaros megyében létezett nemzetőri tüzérség is, mivel november 16-án Nagyszőlősen az állandó bizottmány ülésén megvitatták Máramaros megye javaslatát, hogy jutányos áron ágyúkat ad el Ugocsa megyének; Máramaros október 29-i levelében a munkácsiakkal is tudatta, hogy a kabolapolyánai (gyertyánligeti) vashámor ágyúcsöveket önt és részint felszerelve, részint felszerelés nélkül s egyes részekkel jutányos áron szállít. Így tehát feltételezhető, hogy a máramarosiak már rendelkeztek tüzérséggel. A szabolcsi nemzetőrség ágyúinak kezelésére Rátkai György tüzemester ment át.

A nemzetőr egységek többségének azonban nemhogy ágyú, de még lőfegyver sem jutott. Sokan közülük kaszával, lándzsával, sőt bárdal vagy fejszével voltak csak „felfegyverezve”. Így érthető Bereg megye határozata, amely megbízta Eötvös Tamást, hogy a munkácsi uradalmi hámorban rendeljen meg 100 db lándzsát.

A nemzetőrök többsége családós, letelepedett, esetleg idősebb ember volt, fegyverforgatáshoz nem értett. Így a nemzetőröket még némi kiképzés után is csak belső karhatalmi szolgálatra, rendfenntartásra lehetett igénybe venni. A külső ellenség, illetve

a lázongó nemzetiségiek elleni bevetésre általában használhatatlanok voltak. Ezért rendes katonaságra is szükség volt, és ennek szervezeti felépítésére nem sokkal a nemzetőrség felállítása után sor került.

Kezdetben a tábori szolgálatot vállaló önkéntes nemzetőrség felállításában vélték megtalálni a kiutat, majd áttértek a reguláris honvédsereg szervezésére. Nevezetes egység volt az önkéntes csapatok között a beregi önkéntes század, amelynek felállítására a Bereg megyei bizottmány szeptember 17-i ülésén 13 ezer forintot szavazott meg, amiből 5000 forintot az eddig adómentesek adnak. A 222 emberből álló századot októberben a szabolcsi (később a 48. sz.) honvéd zászlóaljhoz osztották be, amelynek oldalán részt vett a szerencsétlen mőri csatában, ahol Perczel – Kossuth követelésére – meggondolatlanul csatát vállalt és katasztrofális vereséget szenvedett. A csatában a beregiek jól szerepeltek, a szabolcsiakkal válllvetve visszaverték a vértések rohamát és jelentéktelen veszteségekkel sikerült visszavonulniuk.

A század végigküzdötte a téli visszavonulást, részt vett a Tisza-vonal menti összecsapásokban, így Cibakházánál is kitüntette magát. Eközben létszáma lassan fogyott, március 21-re a század 188 főre apadt. Ott volt az isaszegi, zsigárdi csatákban, majd Komárom várában teljesített szolgálatot. A század tagjai a menlevelet kapott várőrséggel együtt innen tértek haza.

Az otthonmaradt rendes nemzetőrök életében nevezetes esemény lehetett a munkácsi vár átvétele. 1848 novemberében az idegen katonaság lassanként kivonult az országból és egyre nagyobb számban érkeztek helyükre magyar ezredbeliek. Így a munkácsi vár osztrák helyőrsége is elhatározta, hogy kivonul a várból. Előzőleg a vár kapujában Freyseysen Gyula százados parancsnoksága alatt már egy önkéntes nemzetőr század teljesített szolgálatot. Ez most a vár helyőrségének kívánságára elvonult, hogy szabad utat adjon a kivonuló osztrák helyőrségnek, amely tekintélyesebb munkácsi polgárokkal mint túsokkal elindult Verecke felé, a galíciai határhoz. Helyükre november 13-án doktor Kralóvánszky László százados vezetése alatt bevonult a derceni, gáti, izsnyétei és beregszászvérgárdói nemzetőrség egy csapata, akik a vár bástyáira azonnal kitűzték a nemzeti lobogót.

Mivel a családós és földműveléssel foglalkozó rendes nemzetőrök hamarosan terhesnek érezték a várbeli szolgálatot, nemsokára haza is bocsátották őket, helyükre pedig bevonultak a helyben szerveződő 21. honvéd zászlóalj újoncai, akik őrizet alá vették az osztrákok által hátrahagyott állami készleteket.

A nemzetőrség személyi állománya – kiképzése és felszereltsége miatt – alapvetően csak a belső rend fenntartására, karhatalmi szolgálatra volt alkalmas, de az új társadalmi rend támasza volt. Nyílt összecsapások megvívására nagy többségben teljesen alkalmatlannak bizonyult, de nem is ez volt a történelmi feladata. Vidékünk, vagyis Magyarország négy észak-keleti megyéjének – Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros – lakossága azonban egészében véve nagy számban lépett be a nemzetőrség soraiba és itt a körülményekhez képest becsülettel ellátta feladatát.

A 21. zászlóalj megalakítását szeptember 27-én rendelte el a kormány, fő hadfogadó irodája Nagy-Károlyban volt, a fiók hadfogadó Ungváron. A zászlóaljba Kárpátalja történelmi megyéinek kellett újoncokat kiállítania: Beregnek 400, Ugocsának 150 és Máramarosnak 550 főt.

Az ungvári hadfogadó fiók beavatási jegyzőkönyveiből, illetve a Munkácsra irányított, felesketett és részben felszerelt, felfegyverzett katonák lajstromaiból fogalmat alkothatunk a zászlóalj nemzetiségi, vallási, illetve foglalkozási összetételéről. A jegyzőkönyvek és a lajstromok a nemzetiséget nem közlik, de az újoncok vallásából és nevéből következtetni lehet a nemzetiségre is. Ily módon kiderült, hogy a zászlóalj katonáinak többsége ruszin nemzetiségű volt, vallásuk görög katolikus, életkoruk általában 20 év körül, a „foglalkozásuk” rovatban általában a „nincs” szó szerepelt, ami valószínűleg földműves vagy pásztor foglalkozásokra utal. A mesterségükből élő újoncok foglalkozását pontosan megjelölték (szabó, kőműves, stb.). Az újoncok általában nőtlenek, de voltak kivételek is. Egy kisebb kontingenst képviselnek az önkéntesek. Ezek általában nem Ung megyéből valók, hanem a szomszédos megyékből, de akadtak igencsak messziről származók (pl. Somogyból), és szerepeltek közöttük Galiciából származók is, akik a nevük és vallásuk után ítélve lengyelek lehettek. Érdekes, hogy ezeken a listákon szerepelnek az ungvári teológus szeminárium honvédek állt kispapjai is, ezek önkéntesek.

A Munkácsra útnak indított kontingenst teljes ruházattal látták el, de a fegyverzet hiányos volt.

A zászlóalj tisztikarának 66 tagját sikerült felkutatni; első kinevezett parancsnoka, Dessewffy Károly nem fogadta el a kinevezést, így a zászlóalj parancsnoka december 1-i hatállyal Martinyi Frigyes lett, majd július 16-tól Franz Aman (Aman Ferenc).

A tisztikar többsége nemesi származású, magyar vagy német nemzetiségű volt. Ruszin nemzetiségű elvéve akadt közöttük (pl. Szoták Mihály). Életkoruk szerint a tiszték sem sokkal idősebbek vitézeiknél. Érdekes, hogy az eredetileg közbírtóknak beállott újoncok közül sokan – főleg a polgári foglalkozásúak, ezen belül is inkább a németek – hamar altiszti rangra jutottak, és nem ritka közöttük az olyan, aki később tiszti rangra emelkedett (pl. Eib József, aki közlegényként kezdte, de 1849 márciusában már alszázados, a 14. Lehel huszárezredben és az aradi ostromseregben harcolt.). Voltak közöttük főnemesi származásúak is, mint pl. a báró Barkóczy-testvérek, Antal és Ferenc, akik egy ideig a munkácsi várban szolgáltak.

A 105. zászlóalj az 1848/49 fordulóján szerveződött máramarosi önkéntes nemzetőr zászlóaljból alakult, a 106-os pedig az 1849 áprilisában létrejött, szintén önkéntes ungi nemzetőrségből. A 20. és a 22. zászlóalj még a szeptember 27-i rendelet alapján alakult meg, az előbbi Kassán és Eperjesen, az utóbbi Miskolcon és Sátoraljaújhelyen. A 35. zászlóalj eredetileg a Zrínyi-csapat volt és parancsnoka Perczel Mór; a 91. zászlóalj 1849 májusában alakult meg.

A KÖR ISMÉT BEZÁRUL?

„Oldozd meg sarud, szent hely ez itt a hol állsz”

„Nincs politikai akadály a annak, hogy a Vereckei-hágón még az idén megépüljön a honfoglalás előtt tisztelegő emlékmű” – jelentette be a kisebb szenzációval felérő hírt Kontra Ferenc, Magyarország akkori ukrajnai nagykövete múlt év június végi kárpátaljai látogatásakor Beregszászban.

Három hétnek sem kellett azonban elteltie ahhoz, hogy kiderüljön: a politikai akadályok ugyan látszólag valóban elhárultak a vereckei emlékmű felépítése elől, ám szinte azon nyomban gazdaságiak – és talán nem csupán gazdaságiak – váltották fel azokat.

A probléma megértéséhez – no meg történelmi ismereteink felfrissítéséhez – nem árt egy kis kitérőt tenni a múltban.

A Vereckei-hágón, az ún. ezeréves határon a krónikák tanúsága szerint 1896. július 20-án avatták fel a millenniumi ünnepségek keretén belül a honfoglalás előtt tisztelegő emlékoszlopot. Ezen a napon magas rangú küldöttség utazott Felsővereckére, hogy „a vereckei szoros legszűkebb részén millenniumi feliratot véssenek a sziklás hegyoldalba, a hágó tetején pedig emlékművet avassanak”. A küldöttség tagja volt többek között Erdélyi Sándor igazságügy-miniszter, Lónyay Sándor főispán és Firczák Gyula görög katolikus püspök.

„A hágó tetőpontján népes vendégsereg fogadta a küldöttséget – írja tanulmányában Csatáry György kárpátaljai helytörténész. – A magyar-ruszin közönségen kívül jelen volt a szomszédos galíciai körzet vezetője is, aki az ottani osztrák hatóságok üdvözlését tolmácsolta. Az ezredéves emlékoszlop előtt Halaktovics Bertalan görög katolikus lelkész mondott beszédet két nyelven.” A gránit obeliszk négy oldalán feliratot helyeztek el. Három oldala az esemény apropójára, illetve a kivitelezőkre és az akkor uralkodó I. Ferenc Józsefre emlékeztetett, míg a negyedik oldalán Kóródy Sándor egyik verséből idéztek:

„Honfi, e bérczormon szíved hevesebb dobogása
Jelzi, hogy ősi honod drága határa ez itt.
Itt hangzott egykor riadó csatakürtje Lehelnek,
Nagy Rákóczi itt hullatá búcsú könnyét.
Szent kegyelet tüze gyúl itt minden csipkebokorban?
Oldozd meg sarud, szent hely ez itt a hol állsz.”

Az emlékoszlop negyedszázadig sem állhatott fenn. A trianoni döntés után e vidéket elfoglaló csehszlovák hatalom – akárcsak az ugyanabban az időben felavatott turulmadaras emlékművet a munkácsi várban – lerombolta az oszlopot. 1939-ben azonban – mikor a bécsi döntés után az újonnan kreált közigazgatási egység, Kárpátalja ismét magyar fennhatóság alá került – az emlékoszlop újra elfoglalhatta helyét a Vereckei-hágón.

A történelem kereke ugyan megint fordult egyet, de az oszlop csodamód túlélte a vidék szovjet bekebelezését. Szemtanúk állítása szerint a régi helyén állt egészen a múlt század 60-as éveinek derekáig. Ma már senki sem tudja megmondani, akkor miért és kik távolították el.

A Szovjetunióknak kellett széthullania és Ukrajnának önállósodnia ahhoz, hogy 1996 elején ismét felmerüljön az ötlet: a millicentenáriumi tiszteletére újjáépíteni a magyar honfoglalás előtt tisztelegő, 1896-ban felállított, egyszer a csehek, másodszer pedig az oroszok által ledöntött emlékoszlopot.

A szervezést és kivitelezést a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség vállalta magára. A KMKSZ részvételével millicentenáriumi emlékbizottság alakult. A kezdeményezést felkarolta és konkrét anyagiakkal támogatta a Magyarok Világszövetsége is.

„A Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség a Magyarok Világszövetsége támogatásával 1996-ban szerette volna felavatni a Honfoglalási Emlékművet a Vereckei-hágón, így emlékezz meg a magyarok Kárpát-medencébe történő bejövételének 1100. évfordulójáról – eleveníti fel az akkori történeteket a Kárpátalja című hetilapban Gulácsy Géza, a KMKSZ elnökségi tagja. – A verbiási kolhoztól vásároltunk egy 2000 négyzetméteres földterületet a hágó mellett, melyet kifejezetten az emlékmű építésének céljából adtak.”

Az ügy látszólag szépen haladt a végkifejlet felé. A Kárpáti Igaz Szó című magyar napilap egyik kora nyári tudósítása hírül adta, az emlékbizottság terepszemlét tartott. Igaz, már akkor voltak, akik attól tartottak, kútba esik a kezdeményezés. A szervezők ugyanis letettek eredeti szándékukról, és úgy döntöttek, az emlékoszlop helyett emlékművet emelnek, amelynek elkészítésére Matl Péter Munkácson élő nagyon tehetséges szobrászművész kapott megbízást.

„Elképzeléseim szerint egy olyan helyen épülne fel a kompozíció, ahonnan lelki szemeinkkel ráláthatunk Magyarországra, a magyarság történetére – nyilatkozta a művész e sorok írójának 1996 kora tavaszán. – A hely, amit kiválasztottam, talán ugyanaz, ahonnan a hét vezér népe megpillanthatta az új hazát...”

Az ősmagyar motívumokra épített mű utalt volna a magyarok eredetére, a hét törzsrre, de a kereszténység felvételének is emléket állított volna. Arról kevesen beszéltek, hogy madártávlatból az emlékmű körüli park külső határa a történelmi Magyarországot formázta volna, az emlékműhöz vezető ösvények pedig az elszakított országrészek újonnan meghízott határaival estek volna egybe.

Mégsem emiatt maradt el az emlékműavatás a tervezett időpontban.

Maga a kivitelezés váratlan és igen erős ellenállásba ütközött. Elsősorban a szomszédos kelet-galiciai, vagyis nyugat-ukrajnai Lemberg megye nemzeti-radikális erői ellenezték az emlékmű megépítését. Kárpátaljaiak is csatlakoztak hozzájuk. Legnagyobb kifogásuk az volt, hogy amennyiben a magyarság – mely szavaik szerint „megszámálhatatlan bünt követett el az őslakos ukránsággal szemben” – a honfoglalásnak akar emléket állítani, akkor azt a jelenlegi ukrán-magyar határon, tehát valahol Záhony környékén tegye meg. Az ellenzők nemcsak nagy sajtóhadjárral akadályozták meg az emlékmű elkészültét, hanem papok vezérlete alatt kalapáccsal és dorongokkal, sőt bulldózerrel is megpróbálták szétverni a félig kész alkotást.

Az akkori hangulatot némileg tükrözi Tóth Lorándnak, Magyarország akkori ukrajnai nagykövetének a legnépszerűbb kijevei napilapban, a Kijevszkije Vedomosztyiban 1996-ban közreadott nyilatkozata: *„Szerencsére mind az ukrán, mind a magyar politikusok képesek voltak józanul értékelni a kialakult helyzetet, és egyik felet sem ragadták el a*

szélsőséges nacionalista szervezetek által felkorbácsolt indulatok”. Tóth Loránd véleménye szerint ugyanakkor „*A vereckei emlékmű felépítését kezdeményező magyar társadalmi szervezet képviselői figyelmen kívül hagyták a kárpátaljai ukrán lakosság érzelmeit. A történelem krónikájából senkinek sem áll hatalmában kitörölni a neki nem tetsző fejezeteket*”.

A vereckei emlékmű ügye ezt követően sem került le ugyan a napirendről, de igazából már nem állt a figyelem középpontjában.

Időközben azonban sokat változott a kezdeményezők taktikája. A KMKSZ elnöksége által megfogalmazott és a megye kormányzójának címzett levélben a történelmi indokok mellett megjelent egy újabb motiváció, a turizmus. „*Rendkívül pozitívan hatna Ukrajna és Magyarország jószomszédi viszonyára, a kárpátaljai nemzetiségek közötti kapcsolatokra, s nem utolsósorban Kárpátalja turisztikai vonzerejére, ha a vereckei emlékmű építése befejeződhetne*” – olvasható a júniusban megfogalmazott, a sajtóban is megjelent dokumentumban.

Mihelyt megjelentek a magyar nyelvű sajtóban az első hírek a vereckei emlékmű ügyének felmelegítéséről, az ukrán jobboldal ismét hallatta a hangját. „*A probléma gyökerei 1939-ig nyúlnak vissza* – nyilatkozta az okokról e sorok szerzőjének Viktor Begy, aki az emlékműellenes tábor egyik vezéralakjának számít —, *amikor Magyarország megszállta Kárpát-Ukrajnát. 1939 márciusa fekete betűkkel íródott be népünk történetébe, hiszen fegyveres túlerővel fojtották meg Kárpát-Ukrajnát, annak autonóm kormányát. Ennek a megszállásnak a mi részünkről, a ruszinok-ukránok részéről áldozatai voltak.*”

Az ellenzők meggyőződése szerint a magyarság ott akar emlékművet állítani, ahol 1939-ben a magyar „megszállókkal” szembeszálló jobboldali fegyveres alakulat tagjait, az ún. Szics-gárdistákat lőtték halomra. Állításuk szerint a kivégzett hazafiak száma megközelítette a 600 főt.

„*Felmerül a kérdés* – írja szenvedélyes hangú dolgozatában erről a kérdésről Vaszil Hudanics, az Ungvári Nemzeti Egyetem egyik történész-professzora —: *lehet-e az agyonlőtt Szics-gárdisták csontjai fölött emlékművet állítani annak az egykori megszállónak, amelyik vérbe fojtotta Kárpát-Ukrajnát? Egy ilyen emlékmű felépítése minden bizonnyal csak azért kell, hogy bizonyítást nyerjen: Magyarország határainak a Beszkideken kell húzódnuk.*”

A szembenállás valós okát azonban sokak szerint a már idézett Tóth Loránd fogalmazta meg jó hat esztendővel ezelőtt: vagyis gyakorlatilag a süketek párbeszéde folyt a sajtón keresztül, de egyik fél sem kezdeményezte a tárgyalásokat. Bizonyítékul szolgál erre a már említett Viktor Begy, aki elmondta: „*Ami a Vereckei-hágóra tervezett emlékművet illeti, a terv a hazafias érzelmű erők meg nem értését váltja ki. Szerintem ez érthető, hiszen érinti a történelmi együttélés kevésbé jó időszakát. Úgy gondolom, ezt a kérdést kompromisszummal kell megoldani. Az országok, kulturális és nemzetiségi szervezetek vezetőinek le kell ülniük egy kerek asztalhoz, és meg kell találni azt a megoldást, amelyik nem sérti egyetlen népet – sem az ukrán, sem a magyar népet – nemzeti büszkeségét. Úgy gondolom, az érintettek mind ez ideig nem folytatták le a szükséges tárgyalásokat, s ezért nem találták meg a valamennyi felet kielégítő optimális megoldást.*”

Végül egy nem is kárpátaljai származású személy, hanem az ország más vidékéről kinevezett megyei kormányzó, Hennagyij Moszkal elégezte meg a huzavonát, ismerte fel, hogy a vereckei emlékmű ügye – szavaival élve – „fölségesen terheli az ukrán-magyar kapcsolatokat mind az országok, mind a népek között”. A megyei közigazgatás költségén megbízta az Ungvári Nemzeti Egyetem történészeit, nézzenek utána a magyar levéltárakban: valóban megtörténtek-e a sokat emlegetett kivégzések. És rövidesen felröppenhetett a Moszkal és Kontra nagykövet által egyaránt megerősített hír, miszerint elhárult minden politikai akadály a vereckei emlékmű építésének befejezése elől; a történészek ugyanis kiderítették, a magyar katonák nem végeztek ki senkit a Vereckei-szorosban. Lengyel állampolgárságú foglyaikat annak idején átadták a lengyel határőröknek, s ők hajtották végre a kivégzéseket.

Ekkor körvonalazódott egy látszólag könnyen kivitelezhető megoldás képe. A főleg galíciai radikális erők túlfűtött nemzeti érzéseinek lehűtése érdekében döntés született arról, hogy egy-másfél kilométerre a magyar honfoglalási emlékműtől felépítenek még egy emlékművet, mégpedig a lengyelek által kivégzett Szics-gárdisták emlékére.

„Az emlékműállítás ukrán belügy” – állapították meg a magyar illetékesek, így semmi akadályt nem láttak abban, hogy a két alkotás megférjen egymás mellett. A megyei közigazgatás meghirdette a pályázatot a Szics-gárdisták emlékművének elkészítésére. Létrejött a szakmai zsűri is, amely elbírálja a pályázati munkákat.

Ekkor csapott le a derült égből az újabb villám: az ukrán népmozgalmi erők kijelentették, csak akkor mennek bele az alkuba, ha előbb készül el az „ukrán”, s csak azután a „magyar” emlékmű.

A gond csupán az volt, hogy a hamarabb elkészítendő emlékműre ukrán részről nem állt rendelkezésre egy fia garas sem.

A megyei közigazgatás akkori vezetése hozzálátott a szponzorok felkutatásához is. A közigazgatás vezetője bejelentette: szívesen látná, ha valamilyen formában Magyarország, a magyarság képviselői is helyet kérnének a mecénások között. Magyarán szólva: ha anyagilag hozzájárulnának a Kárpátalját ismét birtokba vevő magyar reguláris hadsereggel szembeszálló nacionalista fegyvereseknek szánt emlékmű felépítéséhez.

A helyzet több mint faramuci. Hennagyij Moszkal akkori véleménye szerint azonban így módon egyszer s mindenkorra sikerülne megoldani a két ország és két nép kapcsolatát fölségesen terhelő vereckei problémákat.

Csakhogy azóta történt egy s más. Kontra Ferencet Magyarország oroszországi nagykövetévé nevezték ki, Moszkvába távozott. Lakóhelyet és posztot váltott Hennagyij Moszkal is: Kijevbe költözött, hogy elfoglalja helyét a nemzetiségi és migrációs állami bizottság élén. Az egykori kezdeményezők pedig mintha újfent elfeledkeztek volna Vereckéről...

A kör a vereckei honfoglalási emlékmű körül ismét bezárulónak tűnik.

Kőszeghy Elemér

Dr. Csirpák Emil tanár úr a múlt század 60-as éveinek elején, közösségi érdeket megtestesítő igazának tudatában megkísérelte a lehetetlent: szembeszegülni a szovjet ideológia elvárásaival.

A józan érvelésre süket rendszerrel egyszál-egyedül vívott küzdelemben törvényszerűen alulmaradt, az idő azonban őt igazolta. Későn, mondhatnánk, hiszen időközben a hatósági zaklatások, a „szervek” árgus szeme, a megtapasztalt kilátástalanság elől kényszerűen menekülve áttelepült az anyaországba. Ide „ment utána” Bagu Balázs, az egykori diáktárs, hogy a régi küzdelmek és vereségek tanulságáról, sorsának további alakulásáról kifaggassa. A beszélgetés szövegét rövidítve adjuk közre.

A szerk.

TETTEM A DOLGOM...

Bagu Balázs: – *Örülök, hogy végül mégis vállaltad a beszélgetést. Korábban többször elhárítottad, mondván: a te sorsod „nem nagy ügy”, csak tetted a dolgod... Régi ismeretségünk okán tudni vélem, mi az a két dolog, amiről soha nem lennél képes lemondani: magyarságod és családod. Honnan indultál, mennyire ismered a gyökereidet?*

Csirpák Emil: – A Tisza mentén születtem 1934-ben, pedagógus-családban. Az idő tájt a csehek voltak Kárpátalján az ügyeletes „felszabadítók”. Apám törekvő középparaszt és falusi tanító lányának volt a fia. Gyermekeveim helyszíne még az ungi Gálóc és a szabolcsi Kemece. Anyám a gálócsi református pap negyedik gyermeke volt, budapesti egyetemen tanult. Nehéz idők jártak akkor is, dühöngött az értelmiségi munkanélküliség. Felmenőim visszavonultak szűkebb pátriájukba, ott próbáltak szakmájukhoz „illő” kenyérkereseti lehetőséget találni. Lelkész és tanár abban az időben csak cseh állampolgár lehetett, emiatt kénytelenek voltak felvenni ezt a státust, letenni a hűségesküt. Az új, torz államalakulatban néhány évig különböző falvakban segédtanítóskodtak. Szüleim életútja Kistárkányban találkozott. Apai nagyanyám halála után apám áthelyeztette magát Tiszacsomára, hogy gondját viselhesse egyedül maradt nagyapámnak. Anyám Kistárkányban maradt, de a kapcsolatuk nem szakadt meg, összeházasodtak. Aztán megszültem... Keresztelésemkor derült ki, hogy anyám hitbuzgó református, apám viszont a görög katolikus egyház elkötelezett híve. Mint fiúgyermeket, engem is görög katolikusként kereszteltetett meg, s ezzel kiváltotta anyám haragját; a családon belül kirobbanó tízéves vallásháborúnak a szovjet „felszabadítás” vetett véget. 1945 nyarán már egyértelmű volt, hogy Kistárkány Szlovénországban marad, Tiszacsomát pedig „újraegyesítik” Ukrajnával, azaz a Szovjetunióval.

B. B.: — *Szüleid hányatott sorsának „természetes” velejárójaként iskolai tanulmányaidat különböző helyszíneken végezted...*

Cs. E. – Az elemi Kistárkányban, a negyedik osztályt már Tiszacsomán, apám ellenőrzése alatt. 1944-ben beíratott a beregszászi gimnáziumba, de a háborús helyzet miatt soha nem lettem gimnáziumi diák. Őt besorozták katonának, visszakérültem Kistárkányba anyámhoz. Kora tavasszal megviseltem, de épségben előkerült apám. Családunk egyesítésére a határ lezárásakor került sor. Tiszacsomán próbáltunk megélni. Apám szerencsére megúszta a háborút, és – hála oroszországi tapasztalatainak – a láger

is. A tiszacsomai elemi iskolát elérte a politika. A falu görög katolikus lakosságának „megmagyarázták”, hogy ők tulajdonképpen ukránok, s erre hivatkozva ukrán iskolát nyitottak, ami életképtelennek bizonyult. 1946 végén apámat bízták meg, szervezze újjá a magyar nyelvű elemi iskolát. Mezőváriban ekkor már működött a hétosztályos általános iskola, itt tanultam. A tanfelügyelőség és a nyomozó szervek arra a következtetésre jutottak, hogy az ukrán iskola azért vált működésképtelenné, mert apám ellene agitált. Kihallgatásokra kellett járnia, ahol „meggyőzték”: jobb, ha eltűnik a faluból. Megjegyzem, akkoriban érkezett finiséhez a kolhozalapítási kampány; 84 éves nagyapám makacsul hitte és hajtogatta: „*Isten adta, Isten veszi el!*” Mármint a vagyont, melynek örököséként apámat kulákká nyilvánították, annak minden következményével: meghurcoltatás, mértéktelen adóztatás, beszolgáltatások. „Előre” próbált menekülni: ruszin ismerősök tanácsára felcsapott kolhozi könyvelőnek, de állásából pár hónap után kiebrudalták. Ezután gazdálkodni kezdett, eleget téve a beadási kötelezettségnek, fizetve az államkölcshont. Anyám elhitte a sztalinai alkotmányban kinyilvánított „vallásszabadság” meséjét, eljárt a gecsei református templomba. Őt emiatt bocsátották el, fejére olvasva származását, a „paplányaságot”. Magyar nyelvű középiskola még nem volt, ezért engem a beregszászi orosz középiskolába írtattak be. Apám tanfelügyelő ismerőse, ruszin származású egykori katonatársa azt tanácsolta, családunk mindent odahagyva fusson minél messzebb Tiszacsomától. Így kerültünk Csapra, ahol anyámnak volt fél háza, állás az iskolában, no és orosz nyelvű középiskola; 1952-ben itt érettségiztem.

B. B.: – *Az Ungvári Tanárképző Főiskola következett. Téged mi vitt oda?*

Cs. E.: – A családi „nyavalya”. Felmenőim közt ugyanis a legtöbben tanítók voltak. Szüleim számára a „nagy Szovjetunió” idegen, sőt ellenséges volt, távolabbi felsőoktatási intézménybe el sem engedtek volna. Ekkoriban már magam is „látni” kezdtem a valóságot. Rákaptam a „fasiszta” könyvek olvasására, Gárdonyi műveitől Móriczon át Szabó Dezsőig... Az ungvári „insztituton” a magyar szakot választottam, de a magyar nyelven kívül mindent oroszul kellett tanulni. Balassa József magyar nyelvkönyvét használtuk, ez is orosz nyelven volt meg. Eszmei „felvértezésünk” érdekében temértelen mennyiségű ideológiai anyagot zúdítottak a nyakunkba. Ez a főiskola lényegében gyorstalpaló intézmény volt, a mi csoportunk pedig a második és egyben utolsó „eresztés”. Jó eredménnyel végeztem, az elhelyezés úgymond kötelező volt, állást mégse kaptam könnyen. Jónéhány kudarc után a Kárpátok gerince környékén ajánlottak orosztanári és úttörővezetői állást, mondván: ne válogassak, mert rövidesen úgyis bevonulok a szovjet hadseregbe; 1952-től a magyarokat is besorozták. A katonasághoz azonban — ebben a seregben! — nem fűlött a fogam, hiszen a Volga-vidéken, Szibériában és Távol-Keleten szolgáló barátaimtól kapott hírek nem voltak igazán szívderítők.

B. B.: – *Emiatt jelentkeztél az Ungvári Állami Egyetemre?*

Cs. E.: Jórészt igen. Ha már csiszolni kellett orosz nyelvtudásomat, jobbnak láttam nem a szovjet hadseregben megtenni. A főiskolát 1954-ben megszüntették, hallgatóit áttették az egyetemre; veled is ez történt. Megkerestem a rektort, lehetőséget kértem tanulmányaim folytatásához. Felvettek. Reméltem, igazi magyar szak lesz, ám hiába kérvényeztük; orosz szakos tanárok lettünk, azzal a lehetőséggel, hogy magyar nyelvet és irodalmat is taníthatunk. A katonai képzést megúsztam sorkatonai szolgálat nélkül,

úgy-ahogy letudtam a „mezőgazdasági” szemesztert is az ung-vidéki kolhozokban. Ukrajna Krím-környéki sztyeppén már kellemetlenebb volt, a második „félidőt” el is blicceltem, beteget jelentve.

B. B.: – *1956 őszén tehát itthon voltál, mialatt mi kukoricát törtünk Marjanovkán... Milyen volt a hangulat Ungváron?*

Cs. E.: – Az egyetemet bezárták, a diákokat Kereknyére küldték répát szedni. Október 22-én vagy 23-án – nem emlékszem pontosan a dátumra – egy barátommal a Latorca jobb partján vadászkirándultunk. Kiszolgált katona volt, élménybeszámolót tartott a szovjet hadseregben töltött éveiről. Csónakunkat időközben valaki visszavitte a bal partra, ezért a Csapat Ungvárral összekötő műút hídján tértünk haza. A hídon katonai osztag robogott át Záhony felé. A barátom megjegyezte: *„Ez egy gépesített lövészeszred szabályos menetoszlopa. Megy a váltás a népi Magyarországra”.*

Éjszaka, otthon arra ébredtem, igencsak zörögnek a ház ablakai. Apám kimutatott a konyhaablakon, ahonnan látni lehetett a Tisza-hidat a szüntelenül vonuló menetoszlopokkal. *„Egész éjjel ezt csinálták!”* – sziszegte. Aztán a rádió közölte: *„...Bizonyos elemek tüntetést kíséreltek meg, az illetékes szervek szétkergették, a rend helyreállt...”*. A kíváncsiság bekergetett Ungvárra. Ismerőseim arcán megdöbbenés, felháborodás, a kétségbeesés jeleit tapasztaltam. A Pravda szemet szűrő hazudozása még a hithű keletieket is megingatta. Egyik orosz ismerősöm személyes beszélgetésünk során adott hangot felháborodásának.

B. B.: – *A te életedet mennyire határozták meg az ötvenhatos események?*

Cs. E.: – Azt hiszem, nagymértékben. Csapon és környékén sokkal többet lehetett látni-tapasztalni, mint a távolabbi településeken. Egy alkalommal például a szürtei vasúti váróteremben megtudtam, a magyar forradalom eltiprására kivezényelt szovjet harcokoszlopnak nem „kötötték az orrukra”, hová mennek és mi a feladatuk; néhány páncélos tiszt bejött a váróterembe és azt kérdezték, itt rakodnak-e ki, van-e a közelben bolt, elfogadják-e a tugrikot, vagyis a mongol fizetőeszközt... Amikor ti hazajöttetek Marjanovkáról, érdeklődtetek a történetek felől. Sok ismerősömmel megosztottam a tapasztalataimat, de óvatosan, a csoportos, nyilvános „élménybeszámolókat” elkerülve. Jó okom volt az elővigyázatosságra, hiszen ismertem a hazai „népszokásokat” és a „szervek” természetrajzát... A félév végén rádöbrentem, egyik-másik tanáromnál nem is állok olyan jól, mint azt gondoltam. Nem értettem, mi van: talán meghülyültem? Ekkor kezdődött a pedagógiai gyakorlat, amihez egy már megszerzett tanári diploma birtokában kissé lezseren viszonyultam; nem feltétlenül jelentem meg minden kolléga első óráján. Az én óráimat az egyik vezetőtanár sorra elégtelennek minősítette, ami a másik vezetőtanárt is meglepte, akinél kitűnőnek bizonyultam. Egy komszomolista osztálytársam megsúgta, kihallgatott tanári beszélgetésből tudja, engem meg akarnak buktatni. Akadt jóakaróm, aki konspiratív körülmények közt megmutatta a két ellenem fenekedő tanár jelentését, amelyben többek közt ez állt rólam: *„... A hamis hangon elismert események hatása alá került...”*. Másik, szintén döntési helyzetben lévő jóakaróm javasolta, ne feszegetsem a dolgot, vegyek ki egy év szabadságot, s majd ha elcsitul a „pszichózis”, az utánam jövő magyar csoporttal mehetek gyakorlatra. Igazát belátva, beteget jelentettem és állás után néztem. A tanfelügyelőségen majdhogynem tárt

karokkal fogadtak, álláshoz azonban nem jutottam. Csap alatt egy igazoltatáskor elvették a személyi igazolványomat, bekísértek egy polgári ruhás „elvtárshoz”. Kifaggattak, aztán adtak egy ungvári címet, ahol úrlapot kellett kitöltenem, miszerint munkát keresek. Azt mondták, a Komi Köztársaságban van nekem való munka... Leningrádon át, kalandosnak mondható körülmények közt kerültem a Szöszola-menti Kojgorodok nevű településre. Egyéves munkaszerződés kötött az itteni erdőgazdasághoz. Kaptam vattakabátot (pufajka), fejszét és beosztást: kidöntött fatörzseket kellett legallyazni, traktorokkal a vasúthoz vontatni, berakodni. A társaság eléggé vegyes volt: vlaszovisták, fogságba esés miatt elítélt szovjet katonák, román kém, kitelepített németek. Informátoraim egybehangzó véleményei szerint az erdei kisvasút talpfái alatt sok német és magyar hadifogoly holtteste nyugodott...

B. B.: – *Mikor és hogyan szabadultál onnan?*

Cs. E.: – A komik országából hamar elegendő lett. Szökni próbáltam, de eltévedtem az erdőrengetegben, Kojgorodokban kötöttem ki. Büntetést nem kaptam, mert úgymond „önként” tértem vissza. Szüleim megírták, az átigazolási ügyben érdeklődő levelemre a tartui egyetemről kedvező válasz érkezett. Július végére kiókumláltam, a Sztikivkári Faipari Technikum felvételt hirdet. Eljött a cselekvés ideje: beküldtem papírjaimat ebbe a technikumba. Visszaigazolták, várták jelentkezésemet. Személyi igazolványomat a munkaszerződést tanúsító pecsét eltüntetésével „korszerűsítettem” és elutaztam a technikumba. A diákszállón jól megvoltam, oroszból és matematikából „sikeresen felvételiztem”. Természetesen eszem ágában sem volt, hogy itt tanuljak. Felvettem a jegyet és Mikunyon át Vorkutába utaztam, onnan pedig – az igazoltatásokat szerencsésen megúszva – Moszkvát át Tartuba, ahová augusztus vége felé érkeztem meg. Pár nap múlva az egyetem rendes tagja lettem... Észet társaimmal ötvenhatról beszélgetve megtudtam: egy diák, aki felvetette a magyarok melletti tüntetés gondolatát, „öngyilkos” lett – hátrakötött kézzel fulladt vízbe...

B. B.: – *A tartui egyetem elvégzése után hová küldtek?*

Cs. E.: – Tulajdonképpen sehová. 1959-et írtunk, ekkor már nem börtönözték be a végzős hallgatót, ha nem foglalta el a számára kijelölt munkahelyet. Egyébként valamelyik szigeten ajánlottak munkát, de ezt Kárpátalján élő, engem hazaváró idős szüleimre hivatkozva elutasítottam. Végül „szabad diplomát” kaptam észt származású, akkor még jóvendőbeli feleségemmel együtt.

B. B.: – *Visszatértél Kárpátaljára. Hogyan fogadtak?*

Cs. E.: – Sehogy. Nem kaptam állást, ezért elutaztam Leningrádba, hogy szétnézzek az ottani munkaerőpiacon. A városi tanfelügyelőség javítóintézeti állást ajánlott, a jelentkezési lapot mellettem kitöltögető egyik kolléga azonban figyelmeztetett: ha nem vagyok dzsúdóbajnok, kerüljem ezt a helyet, mert megkéselnek. Továbbálltam hát, s végül – többszöri próbálkozás után – bejárató gépkocsivezető lettem a Glavleningrádsztrojnál; közben tolmácsként is dolgoztam, az egyetem gyakroló iskolájában pedig gépkocsivezetést oktattam...

B. B.: – *Hogyan kerültél haza?*

Cs. E.: – Másodszor nekifutásra. A csapi vasútállomás kibővítésekor házunkat lebontották, a kártalanítási összegből kellett új házat építeni, ami a szüleimnek nem

ment könnyen. Hazajöttem és utánajártam a dolgoknak a hivataloknál. Tavasszal beköltözhattunk az új ház egyik szobájába. Ezalatt többször felkerestem a tanügyi osztályt, állást szerettem volna. Figyelmeztettek, ne csupán Csapon, illetve Kárpátalján próbáljak elhelyezkedni. A „jótanáccsal” élve írtam az oktatási minisztériumnak, hogy a Taskent–Buhara–Csimkent-háromszögben érdekelne munkalehetőség (itt élt feleségem apja, akit a tízesztendei lágerbüntetés letöltése után kitiltottak a birodalom európai részéből). Odaérkezve igen nagy káderhiányt tapasztaltam. Még a felső vezetést is sokkolták ezek az állapotok, de érdemi változás nem történt, a képzés nélküli tanítókat nem cserélték le. Betuszkoltak bennünket egy iskolába... Közben otthon apám szóvá tette a helyzetemet egykori tanítványának, aki az új rendszerben fontos funkciót töltött be. Kiderült, a nomenklatúra tagjai közt akadt olyan funkci is, aki igyekezett megfelelni munkaköri kötelességének. Apám tanítványa intézkedett az ügyemben, az ő írásbeli utasítására kénytelenek voltak állást adni a Csapi 2. számú Középiskolában...

B. B.: – *Meglátásod szerint milyen volt ez a magyar tannyelvű szovjet iskola?*

Cs. E.: – Az igazgató „elfekvő” káder volt, aki csak ittasan tűnt civilizáltnak. Amúgy a helyzet tipikusan szovjet... A tanárok közül máshol sokan nem feleltek meg; a felsőbb vezetés nem is titkolta, a magyar iskola afféle „lerohadó” hely tanárnak, diáknak. Év elején, ha az orosz iskolában nem telt ki a létszám, hozzánk jöttek jó tanulókat toborozni. És a magyar szülők egy része nem tiltakozott...

B. B.: — *A hatvanas évek elején meggyűlt a bajod a hatóságokkal az iskolai megszólítás és a névhasználat ügyében.*

Cs. E.: – A csapi iskolában engem korántsem fogadtak kitörő örömmel. Folyton áskálódtak ellenem. A végzettségemet nem tudták megkérdejelezni, az óráimat precízen megtartottam, stb., mégsem hagytak békén. Magyar és orosz tanítottam. Már az első találkozáskor tisztáztam a gyerekekkel, magyar órán Jó napot!-tal köszönünk egymásnak, s ennek megfelelően szólítsanak Tanító bácsi-nak; az orosz órán Zdravstvujtye és Emil Emiljánovics a módi. No, ebbe kötött bele az óráimat meglátogató igazgatóhelyettes, akiről egyébként a birodalom bukása után nagy újságikkal harsogta, mennyire lelkes drukker volt az ötvenhatos magyar forradalomnak, s hogy ellenállt a sátn birodalmának; amit párttitkár korában – milyen érdekes! – nem tudtunk róla... Legsúlyosabb vétkemül a „tanítóbácsiztatást” róttá fel, s hogy az osztálykönyvbe nem Iván-nak írtam be a Jánosokat, stb. Ő fizikus volt, hát megpróbáltam közérthetően elmagyarázni neki, a megszólítás és a névhasználat nyelvi-nyelvtani dolog, ami még Sztalin elvtárs szerint sem változtatható meg bárki kénye-kedve szerint. Érvelésem nem hatott, így abban maradtam vele, hozzon hivatalos utasítást, akkor folytathatjuk a vitát. Az ügy azonban egészen más fordulatot vett. Pár nap múlva „kedvenc” igazgatóm kárörvendve invitált az irodájába, mondván, egy elvtárs akar velem beszélni. A KGB századosa várt rám, Viktor Petrovics Sadrin néven mutatkozott be. Elmondta, hogy a kollégáim panasza szerint nacionalista kilengéseket engedtem meg magamnak, s ő a bejelentés kivizsgálása végett jött. Rákérdeztem, mi a konkrét vád. Meglehetősen ingerülten sorolta: „1. A Horthy-fasiszta hagyományoknak megfelelően „bácsiztatom” magamat; 2. A hivatalos helységnév-használattal szemben a „rossz emlékű” egykorit gyakorolom, például Uzsgorod helyett Ungvárt mondok; 3. Az osztálykönyvbe a hivatalos névhasználat

figyelembevétele nélkül írom be a tanulók nevét...”. Ismét rákérdeztem, ugyan mondaná meg, mi a polgári szakmája, mert ez bizony szakmai kérdés. Azt felelte, jogász, de itt nincs miről vitatkozni, mert képtelenség, hogy az egész század – mármint a tantesület – elvétette volna a lépést, csak én nem. Nem hagytam annyiban, kifejtettem: ha tanáruraztatnám magamat, akkor talán vádolhatnának holmi burzsoá hagyományok ápolásával, s hogy a magyar helyesírás szabályai szerint más országok helységneveinek is a magyar változatát használjuk, lásd Bécs; érveltem azzal is, hogy az Iván és a János a magyarban két különböző név, nézzen utána, tudok ajánlani hozzá szakirodalmat... Csökönyös maradt, megismételte a lépést (nem) tévesztett század „sztoriját”, s figyelmeztetett, változzak meg gyorsan, de az illetékes művelődési szervekkel tisztázhatom, állításaim igazak-e. További érveimet, melyek szerint, ami nem tilos, azt szabad mondani, s hogy nem a vádlottnak kell bizonyítania ártatlanságát, hanem a vádlóknak a bűnt – nem értékelte. Megismételte: ő elfogadja kollégáim szakvéleményét a felvetett kérdésekben, s azt csakis magasabb tudományos fórum szakmai véleménye vonhatja kétségbe, amit ajánlatos megszereznem... Meglepő, de tény: nem kényszerített arra, hogy elismerjem, megalapozott figyelmeztetésben részesültem és a következőkben beszüntetem „nacionalista kilengéseimet”. „Pedig ez lenne a legegyszerűbb” – mondta némi fenyegető éllel. Korábbi tapasztalataim alapján ebben nem kételkedhettem, ezért minden tudományos fórumot megkerestem a magyar megszólítás és névhasználat ügyében: az Ukrán Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetétől kezdve a Neveléstudományi Akadémia Nemzetiségi Iskolák Tudományos Kutatóintézetén át az Ukrán SZSZK Művelődési Minisztériumáig; írtam a Lityereturnaja Gazetának is, ahol épp akkoriban vetették fel az orosz nyelvben használatos megszólítási formulák problematikáját...

„1. A magyar helyesírás szabályai (és a hagyományok) szerint a helységneveket, legyenek azok bárhol, magyar változatukban használjuk (az osztrák főváros neve magyarul Bécs, németül Wien, oroszul Vena). Nálunk azt állítják, hogy mindenki, aki elfogadja, hogy ...Uzsgorod vagy Uzshorod – Ungvár – városa a SZU része, le kell hogy mondjon a város magyar nevének használatáról a magyar nyelvű szövegben is (függetlenül attól, hogy ez a szó is szláv eredetű, tükörfordítás).

2. Mivel magyarázható a helyi értelmiség (benne a magyar tannyelvű iskolák pedagógusai) bizonyos részének az a kitartó törekvése, hogy oroszra fordítsák a tanulók utónevét?...

3. Hogyan értékeli Önök az orosz és magyar nyelvi kultúra, a nyelv elsajátítása szempontjából azt a gyakorlatot, mely szerint a magyar nyelven tartott órákon is az orosz köszönéseket követelik meg?... Tényleg ez segítené elő az orosz nyelv elsajátítását?

4. ... Az Ivan Ivanovics típusú megszólítás nem létezik a magyarul beszélők irodalmi nyelvében... Magyarul a tanuló a tanítóját 'tanító bácsi'-nak szólítja. (Itt a 'bácsi'-nak nincs rokon kapcsolatra utaló melléköngéje, mint az oroszban)..."

(Részletek Csirpák Emil beadványából)

B. B.: – *Mi lett az eredmény?*

Cs. E.: – A beérkezett állásfoglalások részben elismerték igazamat, részben elutasították. A nyelvtudományi intézet munkatársa, V. V. Nyimescsuk – az Új Magyar Lexikonra hivatkozva – „joggal” szögezte le a helységnevek oroszos változata használatának kötelező gyakorlatát, de helyénvalónak tartotta a magyar órákon a magyaros köszöntést... A Lityeraturnoj Gazeta I. Risina nevű munkatársa szerint a nyelvi etikett megköveteli, hogy „a tanuló a tanerőt utó- és apai nevén szólítsa meg”. A művelődési minisztérium munkatársa, A. Szivec keményebben fogalmazott: „...A magyar nyelvben a hivatalos, általánosan elfogadott helyneveket kell használni... A Szovjetunió összes iskolájában, függetlenül az oktatás nyelvétől, bevett szokás a tanító megszólítása: utónév+apai név”. Ez a funkci – amúgy szocialista módra – nem értette, milyen nyelvre kell lefordítani a magyar neveket... Nehéz lett volna nem érteni ezekből a szakvéleményekből, de a tanulságok ellentmondásosságát némiképp ellensúlyozta a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Nyelvtudományi Intézete, ahová az Ucsityelszkaja Gazeta továbbította beadványomat; K. E. Matyinszkaja, az akadémia munkatársa arról tájékoztatt, a különböző szovjet iskolákban különböző megszólítások használatosak, de azt nem tudja, vannak-e a nemzetiségi iskolákban kötelező megszólítási formák. Tanácsa szerint a Nemzetiségi Iskolák Tudományos Kutatóintézetéhez fordultam további információkért. Az innen kapott szakvélemény lényege: az oroszban jellemző utónév+apai név típusú megszólítást ugyan használják más nyelvű népek is a Szovjetunióban – de erre őket törvény vagy parancs nem kötelezi!

B. B.: – *Az igazadat tehát végül is bebizonyítottad, de a célodat nem érted el...*

Cs. E. – Ha a ránk kényszerített névhasználati gyakorlat megváltozására célzol, akkor nem. Ment minden tovább a régi módon, sőt, 1965 márciusában írásbeli megrovást kaptam új igazgatómtól a „nem elfogadott” megszólítás és névhasználat miatt (a korábbi, öreg alkoholistát áthelyezték Ungvárra, „boldogítani” az ottani magyar középiskolát). Hiába volt a tudományosan megalapozott, engem igazoló szakvélemény odafönről, ha idelent „illetékes elvtársék” a politikai-ideológiai elvárásoknak megfelelően, tudatosan igyekeztek fenntartani azokat a körülményeket, amelyek a kárpátaljai magyarság beolvasását, végső soron megsemmisítését szolgálták. A magyar helység- és földrajzi nevek, a magyaros megszólítás betiltásával akarták bizonyítani: semmi közünk a szülőföldünkhöz, felejtsük el nemzeti hovatartozásunkat! „Feleselő renitensként” nem illetem bele ebbe a képbe, ezért – sportnyelven szólva – a kellemetlen versenytársat – ellenfelet! – nemegyszer korántsem sportszerűen, buktatással akartak kiiktatni a „játékból”...

B. B.: – *Volt-e összefüggés nagybátyád, Gecse Endre lelkész és a te üldöztetésed közt?*

Cs. E.: – Mai ismereteim szerint bizonyos összefüggés feltételezhető. Mint már említettem, eleve „burzsoá-nacionalista kispolgárnak”, kulák származásúnak számítottam, s ezt a bélyeget nagybátyám megvádolása és a rendszer bérgyilkosai kezétől bekövetkezett halála még inkább „hitelesítette”...

B. B.: – *Mindaz, amit elmondtál, együttvéve bőven elegendő oknak tűnik a*

meneküléshez. Valóban volt motiváló szerepük áttelepülésedben?

Cs. E.: – Csak részben. Ahhoz, hogy bárki elhagyja a szülőföldjét, igen sok negatív tapasztalatot kell összegyűjtenie, rá kell döbbsennie helyzetének teljes kilátástalanságára. Velem legalábbis ez történt... Megelégteltem a csapnivaló „ellátást” is, feltettem megviselt egészségemet, iszonyodtam a tömegek demoralizáltságától, nem voltam hajlandó kockára tenni családom, gyermekeim sorsát. A szocialista Magyarországról nem voltak illúzióim, de a „kisebbségi rosszat” választottam, áttelepültem.

B. B.: – *Mit tudsz mondani a családadról?*

Cs. E.: – Nem sokat. Tanári munkám nagyobb felét a magyarországi felsőoktatásban töltöttem el. Feleségemmel négy évtizede „nyűjük” egymást, ő is a felsőoktatásban dolgozott. Egyetemi doktori címet „ezen a parton” szereztünk. Most már nyugdíjasok vagyunk. Két gyerekünk felnőtt, fiatalon ledoktoráltak. A fiam meglehetősen ismert újságíróként vívja a maga harcait (Gecse Géza újságíróról és rádióriporterről van szó – B. B.), két könyve is megjelent. A lányom kétgyermekes, boldog édesanya, néha ő is újságíróskodik. Két unokánk van. Dicsekednünk nincs mivel, de különösebb panaszra sincs okunk. Többre Kárpátalján sem vittük volna, bár érzem, az évek múlásával egyre erősebb a nosztalgia...

B. B.: – *Ízig-vérig pedagógusként, sokat próbált emberként mit üzensz a fiataloknak?*

Cs. E.: – Ilyenkor bölcsességekkel illene kirukkolni, de ez nem az én esetem... Tegyük a dolgukat tisztességgel, de ha jól akarnak aludni, ne várjanak érte elismerést. Tanuljanak meg takaréklángon is létezni, de mindig akarjanak többet, mint ami van, s evégett legyenek bátrak többet tenni, mint amit szabad és lehet... Végül: igyekezzenek békében lenni saját magukkal.

A beszélgetést lejegyezte:
BAGU BALÁZS

AUTONÓMIA-TÖREKVÉSEK KÁRPÁTALJÁN

10. A Kárpátaljai Vajdaság és annak önkormányzata

Kárpátalja ismét Magyarország része

Alig négy és fél hónappal az első bécsi döntés után Kárpátalja egész területe Magyarországhoz került. Az országgyarapodás öröme határtalan volt, amelynek *Fülöp Árpád* ungvári gimnáziumi tanár akkoriban közszájon forgó, *Csonka dal* címen elhíresült szerzeményében így adott hangot: „*A szerencsekerék úgy jár: / Uzshorodból lett már Ungvár; / Azt kiáltja úr és munkás, / Mukacsevo ismét Munkács*”; naplójába pedig a friss élmények hatása alatt a következőket jegyezte fel: „*Örökemlékezetű nap. A bécsi döntés napja, amely Magyarországnak visszaadta több mint egymillió magyarját, s a magyarlakta területeket, köztük Kassát, Ungvárt, Munkácsot, Beregszászt is... E napon megtört a trianoni bilincs...*”.

Mára ismertté vált, hogy a németek védnökségét élvező Volosin-féle államkísérlet felszámolásához, Kárpátalja visszacsatolásához Berlin a magyar kormánytól kért, illetve kicsikart gazdasági és politikai garanciák fejében járult hozzá, miután kinyilvánította: „*Németország elejti az ukrán terveket, melyeknek Kárpát-Ukrajna lett volna a kiinduló bázisa...*”. Ezek közt három követelés hangzott el: egy keleti háború esetén a német szállítási szükségletek figyelembevétele, a kárpátukrán autonóm kormány gazdasági szerződéseinek elismerése, a volkdeutsch-ok (népi németek- D. Gy.) jogainak elismerése.

„*A magyar csapatok kárpátaljai bevonulását a külföld, így a nyugati nagyhatalmak is nyugodtan fogadták* – írja egyik legutóbb megjelent, a korszakkal foglalkozó munkájában *Zseliczky Béla* moszkvai történész –, *egyszerűen tudomásul vették, s úgy számoltak vele, mint a csehszlovák állam szétesésének természetes következményével, illetve a magyar történelmi határok visszaállításának tényével ezen a szakaszon*”. A korabeli nagyköveti jelentéseket feldolgozó szakirodalomból kiemelendő a svédországi *Solymossy Péter Magyar revízió svéd szemmel* c., 2002-ben megjelent könyve, amelyben egész fejezetet szentel a Kárpátalja visszafoglalásával kapcsolatos problémakör követéségi megítélésének. Mint írja, Undén svéd követ a kárpátaljai akciót kommentálva felfigyelt „*az országban egyre inkább érezhető aggodalomra a náci Németország közép-európai túlsúlya miatt, amely tovább szűkítette a még független államok, köztük Magyarország cselekvési szabadságát. Undén kiemeli: A (Németországtól való) félelem különösen erős a zsidók körében, akik minden tőlük telhetőt megtesznek, hogy terjesszék ezt*”.

Kárpátalján a visszacsatolás után ideiglenes katonai közigazgatást vezettek be, melynek tevékenysége nem volt mentes a túlkapasoktól. 1939. július 7-én a katonait polgári közigazgatás váltotta fel.

A magyar kormány a rutén többségű kárpátaljai területet – a korábban visszatért magyarlakta sáv kivételével – három közigazgatási egységre osztotta. Ezek összterülete 12 146 négyzetkilométer, a lakosság száma 671 962 fő volt. A *Beregi* körzethez tartozott az ilosvai, munkácsi és szolyvai járás, a *Máramaros*hoz a huszti, nagyszőlősi, ökörmezői,

rahói és técsői járás, az Ungi körzethez pedig a nagybereznai, perecsenyi, szobránci és ung-vidéki járás. A hivatalos nyelv a magyar és a rutén volt. Így lett Kárpátalja a hagyományos megyerendszer helyett külön kormányzósági egység, melynek székhelyévé Ungvárt tették meg. Az első kormányzói biztos a 73 éves báró Perényi Zsigmond koronaőr lett, akit lemondása után Kozma Miklós, a Darányi-kormány volt belügy-minisztere követett. Mivel Bródy András nem vállalta, a főtanácsosi szerepkört a ruszin Illiczky Sándor, az unitus egyház egyik vezetője töltötte be, akinek munkáját nyolcfős indítványozó- és véleményező bizottság segítette. A kormányzósági közigazgatás főbb osztályai élére ruszin értelmiségieket neveztek ki: a vallási és közigazgatási osztályt dr. Marina Gyula kanonok, a belügyi osztályt Beszkid Sándor, a közigazgatásit Demkó Mihály vezette. A központi jogszabályokon kívül a helyi rendelkezéseket az Ungváron kiadott Kárpátaljai Közlöny–Podkarpatszki Visztnik c. lapban két nyelven tették közzé.

Zseliczky Béla értékelése szerint „a magyar közigazgatás első három hónapos szakaszában antidemokratikus módon betiltottak mindenféle politikai szervezkedést Kárpátalján, rendőri, csendőri alakulatok ellenőrizték a területet, 'tisztogatósi' műveletet hajtottak végre, különösen a Volosin-féle ukrán és a baloldali, kommunistagyanús elemek körében”. Orosz-ukrán fehér emigránsból lett tanító vagy a kommunista pártba belépett értelmiségi például magyar állami intézményben nem kaphatott állást. Különösen nagy belpolitikai zavar keletkezett a határ menti közigazgatásban, amikor a Hitler-Sztálin paktum következtében Lengyelországot a két nagyhatalom felosztotta egymás közt, azaz Magyarországot új szomszédja a Szovjetunió lett. A szakirodalom több mint 5 ezer baloldali érzelmű, zsidó származású fiatal tart nyilván, akik részben a Csehszlovákiai Kommunista Párt felelőtlen utasítására Kárpátaljáról a Szovjetunióba szöktek, s akiket illegális határátlépökként, magyar kémgyanús személyekként az NKVD őrizetbe vett, gyűjtőtáborokban tartott, majd bírósági eljárás után a szovjet lágeretekbe hurcolt el. Minderről az akkori magyar hírszerzés adataiból Marina Gyulának is tudomása volt, aki *Ruténsors – Kárpátalja végzete* címmel 1977-ben kiadott önéletrésében beszámolt róla: „A szabbori gyűjtőtáborban a Kárpátaljáról kiszökött fiúk és lányok százával éltek egyazon táborban szögesdrót-kerítések mögött, a legprimitívebb életviszonyok között. Szovjet biztonsági szervek ugyanis – különösen az első 2 hónap folyamán – minden ilyen 'átszivárgót' látszólag szívesen fogadtak, de mindenkit kivétel nélkül ilyen 'átszűrő táborokba' kísértek”. Az átszivárgók helyzete később siralmasra fordult, többen visszaszöktek Kárpátaljára. Marina írja: „A mi biztonsági szerveink elég nagy számú 'visszaszivárgót' fogtak el és azokról fényképfelvételeket vettek... Az ilyen visszaszivárgók szívesen vették, ha felkértük őket, hogy egy-egy határ menti középiskolánkban elmondhassák életük részleteit a szovjet táborokban és megmutathassák testükön annak nyomait”. Marina Gyula erőfeszítéseinek következtében felszámolták az úgynevezett „igazoló” bizottságokat is.

A polgári közigazgatás megszilárdulása enyhített a kárpátaljai politikai helyzeten. Teleki Pál miniszterelnöksége idején, az ő rendelkezésére 1939. június 7-től újra tevékenykedhettek a korábban betiltott pártok; az ukranofil hívek vezéralakjai – Brascsqjko, Dolinay – is szóhoz juthattak, akik nyíltan szorgalmazták Volosin hazatérését, kiálltak az ő „kormányzata alatti” ukrán hivatalos nyelv engedélyezése érdekében is.

A kárpátaljai magyar pártok, valamint az Autonóm Földműves Szövetség és az Orosz Néptanács vezetői helyet kaptak a magyar parlament mindkét házában, s a ruszin autonómia ügyét napirenden tartották az országgyűlésben is. A képviselők behívásáról szóló törvényjavaslatot *Vitéz Imrédy Béla* miniszterelnök 1938. november 8-án nyújtotta be. Az 1938. évi XXXIV. törvénycikkelyt A Magyar Szent Koronához visszacsatolt felvidéki területnek az országgal egyesítéséről címmel 1938. november 13-án hirdették ki. E törvény alapján kapott meghívást a képviselőházba Kárpátaljáról többek közt *Korláth Endre* és *Fenczik István*, a prágai csehszlovák nemzetgyűlés képviselőházának, *Földesi Gyula*, a prágai nemzetgyűlés szenátusának, *Ortutay Jenő* és *R. Vozáry Aladár*, Kárpátalja tartományi gyűlésének tagja, akiknek mandátuma 1939. május 4-én járt le, ugyanis ekkor fejezte be munkáját és oszlott fel az 1935. április 27-én összehívott magyar országgyűlés. Fenczik István december 5-én a felvidéki képviselők csoportja nevében beszédet mondott, egyebek mellett kihangsúlyozva, hogy „*A kárpátorosz nép jogaival, önrendelkezési hatalmával még a mai napig sem élhetett*”. Beszédének további részében hangot adott reményének, miszerint „*Elismeri a magyar nép azt, hogy a kárpátorosz népet teljes önrendelkezési jog illeti meg*”. A magyar képviselőházban Fenczik István az elsők között vetette fel a ruszin nép autonómia-törekvésének jogosságát.

A háborús körülmények miatt a visszacsatolt területeken végül is nem tartottak országgyűlési választásokat. Teleki Pál miniszterelnök 1939. június 21-én indítványozta a kárpátaljai képviselők behívását, amit a felsőház is elfogadott. Így kapott parlamenti képviselői megbízólevelet *Demkó Mihály*, *Fenczik István*, *Földesi Gyula*, *Korláth Endre*, *Ortutay Jenő*, *R. Vozáry Aladár*, *Bencze György*, *Boksay János*, *Bródy András*, *Hajovicz Péter*, *Háпка Péter*, *Homicskó Vladimír*, *Spák Iván* és *Zsegora Ödön*.

1942. december 15-én az alábbi felsőházi tagokat hívták meg Kárpátaljáról: *Demjanovich Péter* tb. kanonok, görög katolikus esperes, rahói lakos; *dr. Kricsfalussy-Hrabár Endre* nyugalmazott csendőr ezredes, majdánkai lakos; *Ganyó István* uradalmi igazgató, szobránci lakos; az 1942. február 9-én megüresedett kárpátaljai képviselői helyre pedig *Vitéz Kőkenyesy Háпка Péter*. Tulajdonképpen ezek a személyiségek vállalták fel a kárpátaljai lakosság politikai érdekképviseletét.

Az 1939. június 14-re egybehívott országgyűlés képviselőházában a Kárpátaljáról behívott képviselők két hét múltán, 1939. június 30-án foglalták el a helyüket. Ezen a napon a magyaroroszok és országgyűlési képviselők nevében *Bródy András*, a ruszin nép és képviselőcsoport vezetője mondott beszédet, kitérve a ruszin önrendelkezés kérdésére is: „*Hűsz esztendő állandó megpróbáltatásai és csalódásai után azzal a hittel és meggyőződéssel borulunk az újra megtalált anya kebelére, hogy annyi hányattatás és viszontagság után jobb napok virradnak a mi sokat szenvedett népünkre, és hogy amit egy idegen hatalom az egész világ színe előtt vállalt nemzetközi szerződés ellenére megtámadott tőle, azt meg fogja kapni az ősi hazában (Úgy van! Úgy van! – jobb felől): nemzeti életének, szellemi, gazdasági és kulturális fejlődésének szabad lehetőségét az autonómia keretében (Úgy van! Úgy van! – Taps)*”. A kárpátaljai ruszin autonómia kérdésében 1939. november 29-én a Tisztelt Ház előtt kifejtette a véleményét *R. Vozáry Aladár*, ugyanazon év december 1-én pedig *Korláth Endre* képviselő is.

A ruszin autonómia ügye felkapott téma lett a sajtóban és a könyvkiadásban is. Cikket és könyvet írt, illetve nyilatkozatot tett közzé ebben a kérdésben többek közt *Balogh-Beéry László* *A Ruthének autonómiája* címmel, *Illés József* egyetemi tanár, országgyűlési képviselő, a Magyarországi Ruszinszkoikai Szervezetének elnöke, *Ortutay Jenő* görög katolikus lelkész, Beregszász város főbírája, országgyűlési képviselő, *Morvay Zsigmond* nyugalmazott főispán, *Szántay-Szémán István* író, dr. *Egan Imre* nyugalmazott főispán, *Kaminszky József*, a magyar országgyűlés felsőházának tagja, *Szabó Orest* kisebbségi politikus. A vélemények sokszínűségéből *Horváth Lajos* levéltáros szerint megállapítható, „*A ruszin autonómia dilemmája az volt, hogy a megvalósítandó ruszin önigazgatás vajon erősíti-e a Magyarországhoz való hűséget, vagy éppen gyengíti, és ilyenformán előkészíti az elszakadást*”.

A pártok körében a legnagyobb vitát szintén a kárpátaljai ruszin autonómia kérdése váltotta ki. A polgári körökben, a sajtóban, s általában a magyar közéletben kibontakozódó vita meglehetősen éles volt. Ezt a problémát a mai magyar történeti irodalom már feldolgozta, többek közt *Tilkovszky Lóránt*, *Ruszin Emil*, *Botlik József*, *Zseliczky Béla*, *Tóth István*. A főbb mozzanatokat azonban célszerű felidézni.

A kárpátaljai autonómiáról az első hivatalos magyar bejelentést *Horthy Miklós* tette meg 1939. március 20-i szövegében, amit Kárpátalja népéhez intézett s amelyben kilátásba helyezte az autonómiát. Hasonlóan nyilatkozott *Teleki Pál* miniszterelnök is, amikor azokban a napokban (március 25-27. között) Kárpátaljára látogatott.

Az 1939 júniusában behívott kárpátaljai képviselők közül felszólaló *Bródy András* – aki ekkor már fél éve tartományi miniszterelnök volt – ünnepi beszédében nemcsak érintette, hanem sürgette az autonómia kérdésének parlamenti megtárgyalását, *Teleki Pál* miniszterelnök azonban az 1939-es év folyamán a beigért autonómia törvényjavaslatát nem nyújtotta be. *Bródy András*, látva az autonómia ügyének egy „láthatatlan erő” által történő akadályoztatását, 1939 júniusában előterjesztéssel fordult *Horthy Miklós* kormányzóhoz, amelyben kifejtette, hogy az autonómia-törekvések elé „*nem a katonai hatóság, hanem a mögötte működő polgári szervezet*” gördít akadályokat; felpanaszolja továbbá, hogy „*az elmúlt két hónap alatt majdnem minden héten felhívtak Budapestre tárgyalni, ellenben az autonómiát illetően nem adtak nekem alkalmat, hogy valami hasznos pozitívumot letárgyalhassak. Az az érzésem, hogy szándékosan foglalkoztattak engem Budapesten csak azért, hogy az alatt megpróbálják a kárpátaljai magyar-orosz területet – az én kikapcsolásommal – pacifikálni. Mert ilyen kísérletek történtek:*

1) *Az ügynökök egész raja járta be a falvakat a katonai parancsnokságra való hivatkozással. Aláírást gyűjteni memorandumokra, melyeknek burkolt tartalma: tiltakozás az autonómia ellen, amelyet a magyar államfő és a magyar kormányfő megígért. Ezeket a memorandumokat a Főméltóságú Kormányzó Úr és a miniszterelnök úr címére továbbították...*

2) *Ellenem egyrészt az ungvári főispán hivatalos lapjában, a kárpáti magyar hírlapban, másrészt pedig a vidéken fizetett ügynökök által próbáltak hangulatot teremteni azzal, hogy én a magyar-orosz nép akarata ellenére követelem az autonómia megvalósulását.*

3) *Ugyanakkor engem személy szerint is rendőri felügyelet alá helyeztek:*

telefonbeszélgetéseimet kihallgatják, postámat cenzúrázzák, minden lépésemet detektívekkel figyeltetik.

4) Mindez velem történik, aki Magyarorszáért életét, családját, miniszteri pozícióját, mindenét odadobta áldozatul és odadobná ma is, ha tíz élete is lenne, mind a tízet egyszerre... Ezért félek, ahogy az előbb is mondtam, s a szívem összeszorul, ha rágondolok, hogy 20 éves építő munkám romba dől, és csak utólag adnak majd nekem igazat... Mély hódolattal bátorodom Főméltóságodhoz fordulni azzal a szent ügyért aggódó kérelemmel, kegyeskedjék megállapítani a magyarországi lélek eltávolodását a szentistváni gondolatról és tabula rasát teremtve, a magyar állam egységének és érdekeinek teljes megóvásával életbe léptetni azonnal a megígért területi autonómiát. Ma még ez megvalósítható... Hódolateljes tisztelettel: Bródy András, volt kárpátaljai magyarországi miniszterelnök”.

Horváth Lajos állítása szerint Bródy András levele valószínűleg sohasem jutott el a kormányzóhoz. A dokumentumból a Beregszászban kiadott *Kárpáti Panoráma* c. lap 1997. július 25-i különszámában tett közzé részleteket *Valerij Razgulov* tájkatató-levéltáros, a Bródy András Történelmi-Tájékoztatói Társaság elnöke, aki szerint a terjedelmes levelet Bródy 1940-ben írta; *A 148 423. sz. ügyirat* című könyvében a levelet teljes terjedelmében szándékozik közreadni.

1940 áprilisában Teleki Pál kormánya a háttérben tárgyalásokat folytatott az illetékesekkel a ruszin autonómia ügyében, ezt követően pedig a miniszterelnök kezdeményezésére törvényjavaslatot dolgoztak ki *A Kárpátaljai Vajdaságról és annak önkormányzatáról* címmel. A törvénytervezetet Teleki Pál 1940. július 23-án írta alá. Törvénybe iktatta azt az állapotot, amelyet – az egyes eltéréseket nem tekintve – a már említett 6200/1939. M. E. sz. rendelet teremtett, s amely ekkor Kárpátalján de facto már fennállt. A korabeli feljegyzések szerint Teleki Pál miniszterelnök javaslata a jobb- és szélsőbaloldali képviselők körében – akik a törvényjavaslat megvitatását is elleneztek – nagy felzúdulást váltott ki.

Ez a törvényjavaslat jelzi, a két világháború közötti Magyarország nemzetiségi politikájában két alapvető irányzat érvényesült: a hivatalosan hangoztatott türelmesebb, amely elismert bizonyos nemzetiségi jogokat, s a főleg a tisztikarban, hazafias egyesületekben hangoztatott türelmetlen, nemzetiségellenes irányzat. A két irányzat közt szüntelen harc folyt, az országgyűlés politikájával, különösen Kárpátalja elfoglalásával kapcsolatban azonban a türelmes irányzat került előtérbe, amiben nagy szerepe volt Teleki Pál miniszterelnöknek, aki már a húszas években is engedékenyebb nemzetiségi politikát hirdetett. Kárpátalja visszacsatolása után hangoztatta, hogy a magyar állam – ugyanúgy, mint századokon át volt – soknyelvű, több nemzetiségből álló magyar nemzet állama; Szent István-i gondolatnak és tradíciónak nevezte azt a politikát, mely szerint mindenki „*egyenjogú testvér*” kell hogy legyen a hazában, s hogy megfelelő jogokat, „*sajátos önrendelkezési jogot*” is kapjanak a nemzetiségek.

A Kárpátaljai Vajdaság önkormányzata kiterjedt a vallás- és oktatásügy, a jóléti és gazdasági, illetve a helyi igazgatási ügyek irányítására.

Az autonómia a magyar nyelvhasználat mellett a ruszin nyelv jogait is szabályozta, melynek értelmében az államnyelvvel egyenjogú hivatalos nyelv a rutén; ezen a nyelven kellett kiadni a központi törvényeket és kormányrendeleteket, más hivatalos

közleményeket, amelyek a Kárpátaljai Vajdaságot közelről érintették. Nemzetiségpolitikai szempontból ma is korszerűnek számít az a kitétel, miszerint a ruszin tanintézményekben oktatni kell a magyart mint államnyelvet, viszont a ruszin nyelv az autonómia területén lévő magyar iskolákban szintén tanítandó.

Az önkormányzat központi szervei közül elsőként említendő a *vajdasági gyűlés*, amely statútumokat alkot, ellenőrzi a vajdaság önkormányzatát, a vármegyéket, gyakorolja a törvényhatósági bizottságot megillető jogosítványokat, megválasztja a vajdát és a többi főtisztviselőt. A *vajda* végrehajtói hatalmat gyakorol, képviseli az önkormányzat érdekeit minden téren. A központi hatalmat a *kormányzói helytartó* képviseli a vajdaságban, akit a kormányzó nevez ki és ment fel.

A Kárpátaljai Vajdaság földrajzi határai nagyjából az etnikai határokhöz igazodtak. A törvényjavaslat Nagyszőlőst és Ugocsának azon községeit, amelyek a Tisza két oldalán, az Alföld szélén fekszenek, gazdasági kötődésük miatt nem csatolta a Vajdasághoz: a Királyháza, Nagyszőlős, Salánk, Nagyberég, Kovászó, Beregújfalu, Dercen, Munkács, Oroszveg, Várkulcsa, Izsnyéte, Kisgut, Barkaszó, Csongor, Nagydobrony, Kisdobrony, Nagygejóc, Unghosszúmező, Korláthelmec, Baranya, Ungdaróc, Minaj, Órdarma, Botfalva, Bátfa, Palló, Mátyóc, Bajánháza településekkel szegélyezett magyarlakta vidék kívül esett az autonómia területén.

Főleg a katonai vezető körök követelésére a miniszterelnök a kárpátaljai autonómiáról szóló törvényjavaslatot már 1940. augusztus 5-én kénytelen volt visszavonni, 1941. április 3-án pedig meghalt, s „*vele távozott a ruszin autonómia ügye is a felelős magyar politikusok köréből*”. Teleki csak kezdésnek, követendő példának szánta a ruszin autonómiát. Számunkra mindenképpen tanulságos a következtetés, miszerint Telekit nemcsak a saját halála akadályozta meg terve keresztülvitelében.

Megjegyzendő, hogy a kormánybiztosok közül a ruszin autonómia-törekvés legnagyobb ellenzője a báró Perényit felváltó *Kozma Miklós* volt, bár a kortanú, Marina Gyula erről a naplójában másként vélekedik: „*Kárpátalja autonómiáját – a törvény és forma szerint – mégsem valósíthatta meg, mert abban a nem várt, korai halál akadályozta meg. 1941. december 1-én temették, a ruszinok templomi kalendáriumuk szerint ezen a napon ünnepelték Szt. Miklós napját. Az 'ultramagyarkodók' nevezték el 'Miklós cárnak'. A ruszinoktól szebb melléknevet kapott: 'NÁS PÁN' – a mi urunk!*”. Móricz Kálmán levéltári elemzéseiből azonban kiderül, Kozma Miklós „*az autonómiát továbbra is szorgalmazó Bródy- és Fenczik-pártiakkal*” szembehelyezkedett, szeparatista hangulatkeltéssel vádolta őket. Még halála előtt kieszközölte, hogy az ungvári királyi ügyészség cenzúrázza a két párt által kiadott, nem magyar nyelvű sajtótermékeket. Közeleli céljai közt szerepelt a két párt teljes háttérbe szorítása, majd likvidálása és helyükbe egy új politikai párt megszervezése, amihez hozzá is látott. Ezt a „*Kárpátaljai Pártot*” a magyarok és ruszinok közös szervezeteként képzelte el, amely a Szent István-i gondolat, a nemzetek összetartozása jegyében, az autonómia és Bródyék mellőzésével szorgálta volna a terület „*felvirágoztatását*”; ez irányú törekvésének megvalósításában saját halála akadályozta meg.

Kárpátalja harmadik kormánybiztosa Kozma halála után *Tomcsányi Vilmos* lett, aki 1942 januárjának közepétől 1944 februárjának végéig, azaz a leghosszabb ideig kormányozta Kárpátalját.

Kárpátalja képviselői a kedvezőtlen történelmi helyzetben is mindent elkövettek annak érdekében, hogy a „*nemzetté vált ruszinság autonómiához jusson*”. 1942. december 2-án a képviselőházban Demkó Mihály érintette részletesebben az autonómia ügyét, amelynek kivívása érdekében másfél év múlva, 1944. június 2-án a magyar parlamentben bejelentették: Bródy András, a ruszin nép vezetője Kárpátaljai Ruszinok Autonóm Népi Egység Pártja elnevezéssel új pártot alapított, amelynek további alapító tagja volt Riskó Béla, Demkó Mihály, Budai István, Spák Iván, Bencze György és Zsegora Ödön, a magyar országgyűlés képviselői. „*Az idő azonban már nem adott lehetőséget a magyar állam keretén belüli ruszin autonómia megvalósításához*”.

Az Imrédy-párt egyik frontembere, Vincze András altábornagy a negyedik, s egyben utolsó kormánybiztos volt Kárpátalján. 1944. április 5-én vette át hivatalát, amit ez év október 20-án Ózdra menekítettek; október 27-én, a délutáni órákban már megjelentek az első szovjet tankok Ungvár délnyugati határában. „*A kárpátaljai ruszin képviselők úgy döntöttek, hogy lesz ami lesz, nem hagyják el népüket, szülőföldjüket, Kárpátalján maradnak. Becsületes, tisztalelkű, büntelen embereknek tekintették magukat. Gondolták, ezért nem kell félniük; nem tudták, hogy ez nem elég a kommunista rendszerben*” (Horváth Lajos, 82. old.).

E korszak autonómia-törekvésének tanulságait igen reálisan foglalja össze Fedinec Csilla: „*Megítélésem szerint a 'kárpátaljai magyar' gondolat a saját közegében közelített ahhoz, amit az 'erélyi magyar' gondolat jelentett, azzal a különbséggel, hogy az előbbi esetben a többségi nem magyar lakosokkal szemben nem élt ellenséggép, megvolt a hallgatólagos öslakos egység. A korszak egyik tragikus politikus személyisége a ruszin Bródy András, aki az ún. csehszlovák időszakban, valamint rövid miniszterelnöksége idején Magyarországgal szimpatizáló politikát folytatott, mert ezt az irányt tartotta a legmegfelelőbbnek mind nemzeti, mind állami szempontból a ruszin érdekek megvédésére. 1939 után azonban arra döbbsent rá, hogy ezzel a rossz megoldást választotta, s szembefordult – tulajdonképpen sikertelenül, hiszen semmit nem tudott elérni – a hivatalos magyar politikával. A szovjet rendszerben viszont 'magyarbarát, áruló' magatartás vádjával kivégezték (mint ahogy szovjet börtönben halt meg a kifejezetten ukrán irányvonalat képviselő Volosin Avgusztin is)*”.

A megvalósíthatatlan autonómia-törekvések az utókor véleményének ösztűzésében

Mint korábban már szó volt róla, a történelemírás szovjet ferdítői az 1939. március 15. – 1944. október 24. közti időszakot a XX. század legsötétebb korszakaként, mint a „fasiszta leigázás” éveit jelenítik meg, amikor „Kárpánton túl” a „fasiszta megszállók” uralma alá került; szerintük a „kiprovokált incidenseket” követően a „fasiszta Magyarország” csapatai ezt a területet „Németország beleegyezésével” teljesen „bekebelezték”, „katonai diktatúrát” vezettek be; a „korlátlan hatalmú kormányzó-diktátor” tisztségét különböző időszakokban „megáttalmodott reakcióskok”, a bírói, jegyzői, főszolgabírói tisztségeket „fasisztabarát lakájok” töltötték be. V. I. Ilko szovjet történész kihangsúlyozza, „*a horthysta rendszer leghűségesebb kiszolgálói – Bródy és Fenczik*

kémek, továbbá a magyar burzsoá nacionalista pártok ún. vezetői, Vozáry, Korláth, Földessy, Ortutay, valamint az Autonóm Földműves Szövetség és az Orosz Néptanács aktivistái, Kaminszkij, Spák és más magyarbarátok – helyet kaptak a magyar parlament mindkét képviselőházában. Jó szolgálataikért a horthysták ügynökeiket busásan jutalmazták” (A boldogság felé, 129. old.).

V. I. Ilko szerint a kárpátontúli ukránok valós érdekeiért csakis a kommunisták mint hazafiak áldozták fel életüket; a kommunista párton kívül minden más szervezet „fasisztabarát” volt, az egyház is, hiszen a papok aktívan segítették a megszállókat, szovjetellenes rágalmakat terjesztettek. Kifejti azt is, hogy „*A hódítók fasiszta rendszert vezettek be... A német-magyar rabszolgatartók... a fasiszta megszállás ideje alatt 183 395 kárpátontúlit hurcoltak koncentrációs, illetve munkatáborokba, akik közül 11 482 személyt halálra kínoztak, illetve kivégeztek*”.

E számadatok hitelességét először Móricz Kálmán vizsgálta meg (*Kárpátalja sorsfordulói*, Hatodik Síp Alapítvány, Budapest, 2001, 115. old.), aki a következő eredményre jutott: „*A jelzett időszakot a szovjet – és most már az ukrán – források 1938 őszétől 1944 őszéig számolják, és a 'fasiszta megszállók' kifejezést egyaránt vonatkoztatják Horthy honvédeire, Szálasi nyilasaira, a német alakulatokra, sőt, korábban a Szics-gárda is ebbe a kategóriába tartozott. Értelmezésük szerint az áldozatok lehettek oroszok, ukránok, zsidók, esetleg magyar vagy más nemzetiségű kommunisták. Ezt a nyilvánvalóan politikai célzattal eltúlzott adatot annyian és annyiféle módon felhasználták már, hogy fontosnak tartottam ellenőrizni a jelzett helyen: a Kárpátaljai Állami Levéltár P-862-es fondjának 1. számú iratcsomójában, a 16. számú ügyirat 34-35. lapján. Kíűnt, hogy blöffről van szó. A Bilkei Községi Tanács végrehajtó bizottságának 1950. évi jegyzőkönyveit és határozatait találtam ott. Terjedelme 29 oldal*”.

A szovjet korszak történései egyoldalúan, az ortodox kommunista ideológia szemszögéből értékelték a tárgyalt korszakot, elhallgatva a Teleki-féle autonómia törvényjavaslatának létezését is, amely a vidék ruszinságának gazdasági és kulturális felemelkedését szolgálta volna, ám a német nemzetiszocialista nagyhatalmi politika Magyarországot belerántotta a Szovjetunió elleni háborúba, minek következtében Kárpátalja egész területe hadszínterré, s az autonómia létrehozása ilyen körülmények közt lehetetlenné vált. A háborús helyzet skizofrén állapotba taszította a soknemzetiségű vidék népét, amelyből kiszakították a magát zömében magyarnak is érző zsidó népcsoportot; egy részüket a németek által megszállt belső-ukrajnai területekre szállították és megsemmisítették, közel nyolcvanezer főt pedig Németországba deportáltak. Az is igaz, hogy a Gestapo és a nyilasok által ellenőrzött közigazgatás alatt mintegy kétezer kárpátaljai kommunista, antifasiszta, szovjetbarát ukrán, a vidékre ledobott szovjet ejtőernyős partizán került börtönbe, illetve kivégzésre; tény az is, hogy a Szovjetunióba átszivárgott közel ötezer menekülttel viszont az NKVD sem bánt kesztyűs kézzel. Mindez a világháború számlájára írható.

A függetlenné vált Ukrajna történései (O. O. Dovhanics, V. I. Ilko, I. M. Hrancsak, B. O. Prihogyko és mások), átértékelve korábbi állításaikat, ma már realisabb elemzést készítettek erről a korszakról, ugyanakkor kétségtelen, hogy az időközben kialakított ukrán nemzeti értékrend függvényében ítélik meg; miközben a németbarát Volosin által

képviselt ukrán irányvonaleért küzdő Szics-gárdistákat a független Ukrajnáért küzdő, államilag elismert hősök közé sorolják, a Teleki-féle autonómia törvényjavaslatával kapcsolatban az a véleményük, hogy az a magyar kormány felelőtlen, képmutató propaganda-hadjáratának része volt, melynek révén a ruszinságot kívánta megnyerni. A történelmi tény, miszerint a Teleki-féle önkormányzati törvénytervezet parlamenti elfogadtatását és bevezetését a háborús helyzet akadályozta meg, — egyszerűen elhallgatják. Zseliczky Béla elemző véleménye szerint abban a helyzetben a magyar politikai vezetés nem tehetett mást, mint „*fenntartotta Kárpátalján a kormányzó biztos intézményét, és a ruszin autonómia bevezetése helyett inkább a lakosság szociális körülményeinek javítására törekedett*”. Igaz, az Egán Ede nevével fémjelzett, ún. második hegyvidéki segélyakció nem tudta kielégíteni a tényleges lakossági szükségleteket, s a csehszlovák időszakhoz képest, különösen a háborúba való belépést követően, növekedett a magyar hatósági terror az állam ellen tevékenykedőkkel szemben, melynek során a politikailag megbízhatatlan polgárokat rendőri felügyelet alá helyezték, sőt internálták. Az ukrán történészeknek abban is igazuk van, hogy az akkori zilált politikai helyzetben a kommunisták erkölcsi fölénybe kerültek, s így meg tudták szerezni az elszegényedett ruszinok bizalmát, s hogy a Lenin-iskolát végzett, Kárpátalján bevetett partizánok-pártkatonák az általuk hozott moszkvai forгатókönyv szerint bolsevizálni tudták a lakosságot.

A történéseket összegezve megállapítható, hogy a magyarbarát Bródy- és a németbarát Volosin-féle politikai irányzatok mellett a háborús években megjelent egy újabb irányzat, amelynek hangadója a szovjetbarát, Moszkvában kiképzett Borkanyuk őrnagy. A politikai tét nem kevesebb volt, mint Kárpátaljának nem Csehszlovákiához, hanem a Szovjetunióhoz történő csatolása. Ebből levonható a következtetés, miszerint a szovjetbarát kommunista mozgalom sohasem támogatta a kárpátaljai autonóm-törekvéseket, függetlenül attól, melyik politikai csoport vetette fel azt; bár a CSKP aktivistái kezdetben autonómia-pártiak voltak, a soraikba beszívárgott szovjetbarát kommunisták kiszorították vagy véleményük megváltoztatására kényszerítették őket. „*Mindez már bizonyos előjele annak, hogy a keleti szomszéd is ráveti szemét Kárpátaljára*” – jelenti ki a már idézett Zseliczky Béla, orosz nyelvű KMP-dokumentummal igazolva állítását. Ezt a dokumentumot 1940. február 1-i keltezéssel terjesztették be Borkanyuk őrnagynak, s a Komintern moszkvai levéltári anyagában található Felhívás a Kárpát-vidék dolgozó népéhez címmel. Többek közt az áll benne, hogy Kárpátalja és Magyarország dolgozó népét „*...örömmel tölti el, hogy az SZSZKSZ kitolta nyugati határát a Kárpátokig és közvetlen szomszéd lett*”; leszögezi, hogy a vidék helyzete siralmas, ott „*felszámolták még azt a kevés jogot is, amellyel korábban rendelkeztek*”, s hogy „*hosszú évekig a bródyk, fenczikek, volosinok és révaiak, az orosz és ukrán fehérgárdistákkal karöltve, nyelvi viták segítségével osztották meg a kárpátontúli ukrán népet*”; végül a felhívás arra szólít fel, hogy „*a valós képviselők révén fejezzék ki akarataikat: melyik államhoz kívánnak tartozni és milyen társadalmi rendet szeretnének létrehozni a maguk számára*”.

Kárpátalja vonatkozásában a szovjet vezetés kezdettől fogva két, egymással párhuzamos szinten futtatta a fejleményeket, s ezek hatására a dolgok sajátosan alakultak. A hivatalos diplomácia szintjén elvi ígéretet tett az egykori csehszlovák határok visszaállítására, ugyanakkor a másik, ettől független katonai- és pártvonalon a biztonsági szervek bekapcsolásával, partizáncsapatok szervezésével előkészületeket tett Kárpátalja megszerzésére. Nem véletlen, hogy amikor a szovjet csapatok elérték a Kárpátokat, Moszkva elvetette a benesi kormány igényét a csehszlovák hadtest részvételére az egykor Csehszlovákiához tartozott „Kárpát-Russzia” megszállásában. Kárpátalja esetében ekkor a kocka már el volt vetve, így Zseliczky Béla olvasatában is érthetővé válik a sztálinista politika képmutató játéka, miszerint „Svoboda tábornok alakulatai” csak a Duklai-szorost ostromolhatták.

ILKU MARION JÓZSEF

(1933–2003)

A Magyar Kultúra Napjának ünneplését Kárpátalján az idén beárnyékolta egy szomorú hír: távozott közülünk **Ilku Marion József**, a Lembergi Magyar Kulturális Szövetség elnöke, az Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség szórványgondozási szakbizottságának elnöke, a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága (Anyanyelvi Konferencia) választmányának korábbi tagja, a magyar kultúra egyik prominens kisebbségi mindenese. Amúgy festőművész és tanár, a Lembergi Iparművészeti Főiskola docense.

Az idén lett volna hetvenéves. Jubileumi kiállítása készült, Ukrajna Érdemes Művésze lehetett volna. E megtisztelő címre már felterjesztette Ukrajna Képzőművészeti Szövetsége, amelynek négy évtizede volt tagja.

Egyéni szín- és formavilágú festményei korán meghozták számára az elismerést és az ismertséget Moszkvában és Kijevben, Rigában és Minszkben, Prágában és Budapesten, Torontóban és Torinóban. Arra, hogy ismerik és szeretik, azért leginkább itthon volt büszke: Ungváron és Lembergben. Élete e két város közötti ingázásban telt. **Itthon** Ungváron volt, ahol született, s szüleinek megüresedett, de a gyermekkor emlékeivel benépesült háza és édesanyja virágaival illatozó kertje várta, ha átutazóban megszállni vagy csak úgy feltöltődni hazatért.

Az **otthonát** Lembergben, ebben a lengyeles kultúrájú nyugat-ukrajnai nagyvárosban rendezte be, ahol az iparművészeti főiskolát végezte, családot alapított és főiskolai tanárként a kárpátaljai magyar tehetségek fő patrónusaként tevékenykedett.

Amint a körülmények engedték, szövetségbe tömörítette a vele együtt itt megtelepedett, nagyrészt Kárpátaljáról származó magyarságot. Az ő kezdeményezésére örökítették meg táblán Martinovics Ignác emlékét a lembergi egyetemen, ahol egykor a magyar jakobinus vezér tanított. Ő járt közben az ukrán hatóságoknál akkor is, amikor a bécsi Európa-Club magyarjai azzal az óhajukkal jelentkeztek, hogy emléktáblát szeretnének a brezáni vár falán elhelyezni a Rákóczi-szabadságharc kezdetét jelentő Brezáni Kiáltvány évfordulója alkalmából. Nem volt olyan, a magyar kultúrával kapcsolatos kis, és nagy kezdeményezés, amelyet Rion (barátai így becézték) fel ne karolt, a sajátjának ne érzett volna.

Elkötelezettségét a magyar kultúra mellett a szülőházból hozta. Édesapja, Ilku Zoltán ruszin vidéken magyar főjegyzőként orvosolta – amíg hagyták – a

falusi nép gondját-baját. Tanárnő édesanyja, idősebb nővére pártfogója és támasza volt annak a Mészáros Sándorné Murányi Georginának, akit *Elrabolt éveim a Gulágon* c. megrázó dokumentumregényéből nemrég ismerhetett meg a kárpátjai olvasó.

Györgyi néni, a hétéves szibériai pokoljárást megpróbált, aprócska testű, de óriás lelkű, hős magyar asszony temetésén két évvel ezelőtt egymás mellett álltunk Rionnal. Én a könyve szerkesztőjeként ismertem és szerettem meg, ő unokaöccseként gyászolta az elhunytat. Mindketten könnyeztünk az ukrán nyelvű görög katolikus szertartás alatt. Ugyanarra gondoltunk: magyar szó nem fog elhangzani e magyar koporsó felett? És Rion egyszer csak kiegyenesedett, elindult a pap felé, aztán fájdalmas hangon megszólalt: „*Nem engedhetem, hogy az én magyar mártír nagynéném felett magyar szó ne hangozzék el*”. És elmondta a csodálkozó, hitetlenkedő gyülekezetnek, kit temettünk akkor, ott, Ungváron.

Remélem, az ő koporsójánál Lembergben nem volt hiány magyar szóban.

Ha már így hozta a sorsod és sorsunk, Rion, legyen könnyű neked a lebergi föld!

**GORTVAY
ERZSÉBET**

MŰVELŐDÉSI ÉLETÜNK KRÓNIKÁJA

200. január-február-március

ELISMERÉSEK

*A magyar társadalmi és kulturális élet fejlesztése érdekében kifejtett eredményes tevékenység elismeréseként a Magyar Nyelv- és Kultúra Nemzetközi Társasága *diszoklelevelében* részesült **Köszeghy Elemér**, a MÜKSZ elnöke, a Kárpáti Igaz Szó főszerkesztő-helyettese, **Ivaskovics József** zeneszerző, **Lizanec Péter** professzor, az Ungvári Hungarológiai Központ igazgatója, az UNE magyar filológiai tanszékének vezetője, **Horváthné Somogyi Ilona**, a Kárpátaljai Magyar Könyvtárosok Egyesületének elnöke, **Dupkáné Kövy Edit**, a magyar igazolványokkal foglalkozó ungvári iroda vezetője, **Héder János** ungvári református tiszteletes, **Mészáros Domonkos** ungvári római katolikus plébános, **Biki Ottó**, a Péterfalvi Művészeti Iskola igazgatója, **Prófusz Marianna** iparművész, **Galajda József** beregszászi városvédő, **Vareha Valéria**, a Munkácsi II. Rákóczi Ferenc Irodalmi és Közművelődési Kör énekkarának karmestere. Az oklevelet az MNYKNT elnöke, **Pomogáts Béla** adta át a Magyar Kultúra Napja jegyében rendezett ünnepségeken.

***Balogh Irén** újságíró, a Beregi hírlap munkatársa sok évtizedes újságírói munkásságának elismeréseként megkapta a **MÉKK oklevelét**.

***Kovács Katalin** az Ugocsa és a Bereg könyvesbolt létrehozásáért, néprajzkutatóként végzett tevékenységéért és a történelmi jurta-tábor szervezéséért a **MÉKK nívódíjában** részesült.

*A 2002. év megyei média-listavezetői versenyében a **Kárpáti Igaz Szó** egyedüli nemzetiségi lapként bekerült a legjobb öt közé.

***Nuszer Ernő**, a megyei tanács elnökhelyettese, a Kárpátaljai Határmenti Önkor-

mányzatok Társulásának elnöke eddigi munkássága elismeréseként az **Érdemrend III. fokozatát** kapta **Leonyid Kucsमतól**, Ukrajna elnökétől.

***Mádl Ferenc**, a Magyar Köztársaság elnöke megbízásából **Görgey Gábor**, kulturális miniszter március 15-e alkalmából a Budapesti Iparművészeti Múzeumban művészeti díjakat adott át. A díjazottak közt három kárpátaljai alkotó volt: **Vári Fábián László** költő, folklórkutató, műfordító kiemelkedő irodalmi tevékenységéért *József Attila-díjban*, **Füzesi Magda** költő, újságíró, a Beregi Hírlap felelős szerkesztője kiemelkedő újságírói munkásságáért *Táncsics Mihály-díjban*, **Trill Zolt**, a Beregszászi Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház művésze kiemelkedő színművészeti tevékenységéért *Jászai Mari-díjban* részesült.

ESEMÉNYNAPTÁR

Január

*A múlt év őszén megjelent **Turák Angéla** ungvári festőművésznő *Mesélő ecsetek* c. könyve a debreceni Piremon Nyomda kiadásában.

*Külföldi pályázat nyertese lett a **Kárpátaljai Megyei Tudományos Könyvtár**, melynek könyvtárolmánya meghaladja az 500 ezer példányt. A 25 ezer dollár összegű támogatásból modern számítógépeket vásároltak és megoldották a világhálózhoz történő csatlakozást.

*Megtartotta évi közgyűlését a **Kijevi Magyar Tudományos Társaság**, melynek elnöke **Jenkovszky László**, a fizika-matematikai tudományok doktora, az MTA külső tagja. Tagságukat az egyesületben újabb szakemberek erősítették meg. A közgyűlés döntése szerint **Birta Mihály** szerkesztésében idén is kiadják a társaság közlönyét.

*Az ukrainai és a kárpátaljai sajtóban közreadták a 2001. évi ukrainai népszámlálás adatait, melyek szerint az ország lakossága az 1989. évi népszámlálás óta mintegy három millió fővel csökkent, s jelenleg 48 millió 450 ezer főt tesz ki. A magyarság lélekszáma országos viszonylatban 6400, kárpátaljai viszonylatban 4211 fővel csökkent.

*A Budapesti Kongresszusi Központban neves előadóművészek és újságírók részvételével lezajlott jótékonysági est teljes bevételét a **Beregszászi Magyar Gimnázium** megsegítésére ajánlotta fel **Bencsik András**, az est házigazdája, a *Magyar Demokrata* c. lap főszerkesztője. A műsor végén **Szabó Árpád**, a BMG igazgatója mondott köszönetet a segítéséért.

*A Bródy András Ruszin-Magyar Művelődési Központban nagy sikerű farsangnyitó mulatságot szervezett a *MÉKK Ifjúsági Tagozata*, melynek keretében bemutatkozott az *Aprópó* c. ifjúsági folyóirat szerkesztősege: **Fedoriska Viktória** főszerkesztő, **Csarnovics István**, **Dunda György**, **Dupka Nándor**, **Erdő Alexandra** és **Horváth Csaba**.

*Badalóban emléktáblájának megkoszorúzásával emlékeztek **Petőfi Sándorra**. A református templom falán elhelyezett emléktáblát **Balogh Zoltán**, a helyi KMKSZ- alapszervezet elnöke és **Nagy Endre** polgármester koszorúzta meg. A rendezvény érdekes színfoltjaként **Keresztyén Júlia**, aki a falu hírmondójának számít, előadta **Darcsi Antal** *Hódolat* c. versét, amelyet a szerző 1938-ban, az emléktábla felavatásának tiszteletére írt.

*A Sámuel Jótékonysági Misszió és a helyi hatóság támogatásával Péterfalván felavatták Kárpátalja első **családi típusú gyermekotthonát**. Az ide költöző egy gyermekes házaspár, **Severa István** és **Severa Andrea** három árva gyermek felnevelését vállalta.

***Soltész Péter** ungvári festőművész az utóbbi hetekben-hónapokban három anya-

országi művésztelep munkájában vett részt. A Hajdúszoboszlón, Szolnokon és Vámspércsen készült munkáiból önálló kiállítása nyílt meg a Mátészalkai Szatmári Múzeumban.

*Az ortodox karácsonyi ünnepek jegyében hangversenyeket tartottak a kiváló akusztikájú ungvári görög katolikus székesegyházban, ahol **Zoffcsák Zoltán** érdemes tanító vezetésével többek közt fellépett az Ungvári 2. sz. Középiskola *diákének kara*. Ugyanitt, majd a Beregszászi Tanítók Házában az **Emil Szokács** vezette ungvári *Cantus Kamarakórus* egyebek között **Márton István** egyik karácsonyi témájú népdalfeldolgozását adta elő.

*A tanítóképzőként ismert **Munkácsi Humán Pedagógiai Kollégium** különböző szakain ebben a tanévben több mint száz magyar ajkú diák tanul. A végzősök a jövő tanévtől már *bakkalaureátusi diplomát* kapnak.

*Az ungvári születésű **Medgyessy László** szemlélyében új vezető került a *Munkácsi Római Katolikus Püspökség* szervező irodájának élére.

***Héder János** lelkész irányításával megyei csendes napot és évváró ülést tartott a *Kárpátaljai Református Ifjúsági Szervezet*. A résztvevők tanulmányozták a megyeszékhely református ifjúságának eddigi tapasztalatait, szerkesztésükben két évvel ezelőtt elkészült a *Keresztyén énekes ifjúsági könyv*, ezenkívül saját gyülekezeti lapot szerkesztenek.

*Ünnepi ülésen méltatták az **Ungvári Hungarológiai Központ** megalakulásának 15. évfordulóját, amelyen részt vett többek közt **Szabó Vilmos** politikai államtitkár, **Szakács Zoltán** főkonzul, **Németh János**, a HTMH főosztályvezetője, **Gajdos István** parlamenti képviselő, az UMDSZ elnöke, **Revák István**, a megyei közigazgatás első elnökhelyettese, **Nuszter Ernő**, a megyei tanács elnökhelyettese. **Lizanec Péter** professor előadása után kerekasztal-megbeszélésen tekintették át a kárpátaljai magyar oktatás, a

tudományos és közélet helyzetét. **Revák István** a központ kollektívájának *diszoklevelet*, **Lizanec Péternek emlékérmét** nyújtott át, **Nuszer Ernő** az általa képviselt hivatal nevében *oklevéllel* ismerte el a közösség tevékenységét.

*Újra fogadhat látogatókat a *Kárpátaljai Megyei Szépművészeti Múzeum*, amelyben jelenleg **Boksay József**, **Erdélyi Béla** és **Igor Hrabar** munkáinak kiállítása tekinthető meg.

*Tizennyolc képzőművész mintegy ötven alkotásából nyílt kiállítás az *Ungvári Galériában*. Az érdeklődők megtekinthetik többek közt **Malcsiczky Simon**, **Soltész Péter**, **Habda László**, ifj. **Habda László**, **Bulecza Péter** és **Hajdu László** festményeit, grafikáit.

*A hagyományokhoz híven idén is az *Ungvári Dayka Gábor Középiskolában*, a **MÉKK** és az **UMSZ** szervezésében tartották meg a **Himnusz-mondó** versenyt. A házigazda **Árpa Péter** igazgató volt. **Horváth Katalin** docens vezetésével a zsűri **Bangó Bernadett** szavaltát értékelte a legjobbnak.

*A *Credo verséneklő együttes* háromnapos szombathelyi turnén vett részt, ahol a Magyar Kultúra Napja alkalmából rendezett Magyar Énekmondók V. Találkozásán, lépett fel vidékünk magyar költőinek megzenésített verseivel.

*Beregszászban megtartotta soros ülését a **Kárpátaljai Magyar Ösztöndíjtanács**. A testület egyebek mellett megtette javaslatait a Magyar Oktatási Minisztérium által meghirdetett *szülőföldi jogásképzés és phd ösztöndíj-támogatások* ügyében, és döntött a magyarországi részképzésekre igénybe vehető ösztöndíjak odaitéléséről. **Dr. Orosz Ildikó**, a **KMPSZ** elnöke bejelentése szerint ebben az évben újdonságnak számít az a tény, hogy először nyílik lehetőség *teljes művészeti alapképzés* megpályázására, amelynek elbírálása Budapesten történik.

***II. János Pál** pápa püspökké szentelte a *Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye* új vezetőjét, **Milan Sasikot**, akit január 25-én iktattak be hivatalába Ungváron.

*Az *Ungvári Galériában* emlékestet tartottak néhai **Sztaskó Gyula**, ismert grafikusművész születésének 80. évfordulója alkalmából.

*A *Benei Faluházban* **Kolozsvári László** szürtei származású, Tiszaújlakon élő művész munkáiból nyílt kiállítás, amely három hónapon át tekinthető meg. **Szuhán András** polgármester közlése szerint a közeljövőben húsz-huszonöt képzőművész tárlatát kívánják megrendezni. Minden kiállító művész a faluháznak ajándékozza egy-egy munkáját, megalapozva egy majdani szép galériát.

*A **Mezővári II. Rákóczi Ferenc Középiskolában** élő irodalomórát tartottak *Haza a magasban* címmel, melynek vendége **Vári Fábian László** költő volt. A **MŰKSZ** és a *Kárpáti Igaz Szó* szervezésében lezajlott rendezvényen a tanulók **Kovács Vilmos**, **Vári Fábian László**, **Tárczy Andor**, **Horváth Sándor** és **Dupka György** költeményeit, valamint **Bellyei László** *Bujdosók* c. színművét adták elő. A felsőosztályos diákok *műveltségi vetélkedőn* vettek részt.

*Megyénk számos településén méltatták a Magyar Kultúra Napját. Ungváron ez alkalomból megtartották a **Kárpátaljai Magyar Könyvtárosok** szakmai fórumát, amelyen előadást tartott **Vaskeba Katalin**, a nagyszülői járási könyvtárhálózat igazgatója, **Horváth Sándor**, a **MÉKK** társelnöke, továbbá **Pomogáts Béla**, az Anyanyelvi Konferencia elnöke, **Komlós Attila**, e szervezet ügyvezető elnöke, **Gajdos István** parlamenti képviselő, **Somogyi László** konzul, **Grigora Éva**, a Nagyszülői Járási Művelődési Osztály helyettes vezetője és **Héder János** református lelkész. A **KMKSZ** ugyancsak Ungváron, a Megyei Ukrán Zenei-Dramai Színházban szervezett ünnepséget, amelyen **Kovács**

Miklós, a KMKSZ elnöke üdvözölte a jelenlévőket, **Pomogáts Béla** pedig az összmagyarság közös nagy ünnepeként méltatta a Magyar Kultúra Napját. Ezt követően a **Beregszászi Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház Vidnyánszky Attila** rendezésében bemutatta **Csokonai Vitéz Mihály Karmayné** c. vígjátékát. A beregszászi hasonló ünnepségen a KMKSZ **Kovács Miklós** elnök vezetésével megkoszorúzta a Kőlcsey-emléktáblát, a helyi magyar gimnázium és a 6. sz. általános iskola diákjai pedig műsort adtak. A **BMKSZ** január 21-i koszorúzási ünnepségén a Kőlcsey-emléktáblánál **Prigyi Béla** elnök, **Varga Levente** beregszászi konzul és **Gajdos István** mondott ünnepi beszédet. Az ünnepség a Beregszászi Művészeti Iskola dísztermében folytatódott, ahol az intézet diákjai és a Zrínyi Ilona Középiskola tanulói adtak az alkalomhoz illő, színvonalas műsort. Munkácson a város neves szülötte, **Munkácsy Mihály** szobránál **Komlós Attila** református lelkész, **Somogyi László** konzul, **Dupka György MÉKK**-elnök, **Gulácsy Géza**, a KMKSZ elnökségi tagja és **Helm Judit**, a helyi **II. Rákóczi Ferenc Irodalmi és Közművelődési Kör** elnöke tisztelgett, utána a munkácsi református templomban **Komlós Attila** hirdetett ígét, majd **Gulácsy Lajos** tiszteletes szolt a gyülekezethez. Az ungvári járási **Szürte** község középiskolájában **Braun László** történelem szakos tanár tartott előadást *Kőlcsey és kora* címmel, a tanulók verseket adtak elő.

*Január 25-én, életének 70. évében elhunyt **Ilku Marion József**, a **Lembergi Iparművészeti Főiskola** docense, az **LMKSZ** elnöke, az **UMDSZ** korábbi alelnöke, e szövetség szórványban élő magyarok szakbizottságának elnöke, **Káplár Miklós-díjas** festő-művész.

*A *Régiók kapcsolata az Európai Unió kapujában* címmel Tokajban, a Borsod-Abaújhely-Zemplén Megyei Közművelődési Intézet szervezésében megtartott, a határon túli civil szervezetek eszmecseréjéhez alkal-

mat adó tanácskozáson tízfős kárpátaljai küldöttség vett részt. Vidékünk magyarsága művelődési életének problémáiról **Horkay Sámuel**, a **KMKSZ Beregszászi Városi Szervezetének** elnöke, **Dupka György**, az **UMDSZ** alelnöke tartott előadást, **Szoboszlai István** főszerkesztő pedig a *BeregInfo* c. lapot mutatta be.

*A *határon túli művészek* Győrben megrendezett *fesztiválján* pátriánkat **Veres Péter** beregszászi és **Magyar László** ungvári képzőművész, valamint **Vári Fábian László** költő képviselte.

*A **Balla D. Károly** által szerkesztett *UngParty* internetes honlapon virtuális konferencia zajlott le *Vízunk kötelei irodalom?* címmel. A tanácskozás teljes anyaga februártól egybeszerkesztett formában érhető el az interneten (<http://hhrf.org/ungparty/konf>).

*A **MÉKK** és az **MNYKNT** közös rendezésében megtartott ungvári tanácskozás fő témája a *kárpátaljai magyarság demográfiai helyzete* volt. Előadást tartott **Dupka György**, a **MÉKK** elnöke, **Pomogáts Béla**, az **MNYKNT** elnöke, **Kocsis Károly**, az **MTA Földrajztudományi Intézetének** osztályvezetője, **Németh János**, a **HTMH** főosztályvezetője, **Szakács Zoltán** főkonzul, **Jevcsák Judit**, a *megyei állami közigazgatás nemzetiségi és migrációs osztályának* főmunkatársa, **Fülöp Lajos**, a **Duhnovics Társaság** elnöke, **Komlós Attila**, az **MNYKNT** ügyvezető elnöke, **Horváth Sándor**, a **MÉKK** társelnöke. A fórum zárónyilatkozatát **Gortvay Erzsébet**, a **MÉKK** társelnöke ismertette. A tanácskozás anyaga könyvalakban is megjelenik.

*A **MÉKK** és az **MNYKNT** közös megemlékezésén **Pomogáts Béla** és **Gortvay Erzsébet** irodalomtörténész mondott ünnepi beszédet **Kőlcsey Ferenc beregszászi emléktáblájánál**, amelyen elhelyezték a **MÉKK**, az *Anyanyelvi Konferencia*, az **UMSZ** és a *Kárpátaljai Magyar Könyvtárosok Egyesületének* koszorúit.

***Bereg** néven könyvesbolt nyílt Beregszászban, amely **Dr. Kovács Elemér** vállalkozó és lánya, **Kovács Katalin** művelődési életünk iránti elkötelezettségét bizonyítja. Az ukrán és magyar nemzetiségű szalagot **Gajdos István** és **Pomogáts Béla** vágta át.

*Munkácson *nemzetközi szemináriumon* vitatták meg a nemzetiségi oktatás kérdéseit, amelynek szervezője az oktatási és tudományos minisztérium, valamint az UNESCO ukrainai nemzeti bizottsága volt. A fórumon konkrét javaslatokat dolgoztak ki az *Oktatás mindenkinek* elnevezésű program megvalósításához.

*Az *UNE* közgazdasági karának nagytérmeiben bemutatták a *Zakarpatszke opovidannya XX sztolittya* c. könyvet, amelyben vidékünk több mint harminc írójának legjobb kisprózái láttak napvilágot ukrán nyelven. **Ivan Rohacs**, a megyei állami közigazgatás elnökhelyettese közlése szerint kárpátaljai írók műveinek további húsz gyűjteményét tervezik megjelentetni.

*A *Kárpátaljai Magyar Pedagógustovábbképző Intézet Nemzetiségi Oktatási Kabinetje* bázisán 35. alkalommal rendezték meg a megyei magyar nyelv és irodalom tantárgyi vetélkedőt. A 8-11. osztályosok közt zajló versenyre 51 tanuló nevezett be. A zsűri döntése szerint **Darcsi Andrea** és **Jánki Tünde**, a Nagyberegi Református Liceum diákjai bizonyultak a legjobbaknak. Az első három helyezett egyébként felvételi vizsga nélkül juthat be az *UNE* magyar nyelv- és irodalom szakára.

*Hosszabb szünet után felújított és kibővített műsorral lépett az ungvári közönség elé a **Magyar Melódiák** együttes, melynek ismertebb előadóművészei: **Szmericskó Ferenc** gitárművész, **Olekszandr Janyev** brácsás, **Nagy Anikó** és **Tóth Sándor** énekes-szólisták. **O. Janyev**, az együttes új művészeti vezetője bejelentette, folytatják azt az irányvonalat, amely a szép emlékü **Márton István** nevéhez fűződik; a *népda-*

és *népzenekincs* ápolása mellett repertoárjukban helyet kapnak *komolyzenei produkciók*, valamint *operettszámok*.

*A *Vak Bottyán János Műszaki-Közgazdasági Szakközépiskola* és kollégium meghívására három napot töltött Gyöngyösön a *Beregszászi Bethlen Gábor Magyar Gimnázium* diákcsoportja **Várady Natália** és **Fodor Katalin** tanármók vezetésével. A két intézmény hosszú távú *testvériskolai szerződést* kötött, amely többek közt *diákcsere*re és *közös kulturális programok* szervezésére ad lehetőséget.

Február

Megtartották a *Somogy Megyei Tudományos-Ismertetéjesztő Társulat* által meghirdetett **Szellemi Öttusa** kárpátaljai elődöntőjét, melynek fő témája *Rákóczi és kora* volt.

*Munkácson tartotta tisztújító közgyűlését a *Kárpátaljai Magyar Cserkészszövetség*, amely megerősítette tisztségében **Popovics Béla** elnököt, s a hatékonyabb munka érdekében létrehozta az *ellenőrző*, a *módszertani*, a *program-* és a *vezetőképzésért* felelős bizottságokat.

***Ivan Rizak** megyei kormányzó sajtótájékoztatón jelentette be, hogy a Kárpátalja számára előirányzott 5,4 millió hrivnya *állami szubvencióból* kiemelt összegű támogatással segítik a *Beregszászi Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház* épületgondjának megoldását.

*Ungváron bemutatták az angol nyelvű *Ruszin Történelmi és Művelődési Enciklopédiát*, amely sok magyar vonatkozású anyagot is tartalmaz. Szerzője **Pavlo Robert Magocsij** kanadai professzor, a ruszinság múltjának és jelenének ismert kutatója. A közeljövőben kiadják az enciklopédia *kibővített változatát*.

**Információs kiadványt* jelentetett meg a kárpátaljai nemzetiségi szervezetekről az *Ungvári Nemzetiségi Kulturális Központ*, amely 1990 óta jelentős szerepet tölt be

Kárpátalja társadalmi és kulturális életében. Céljainak megvalósításához a megyei költségvetés idén 53 ezer forintnyal támogatást biztosít.

*Az *RMSZ* Szatmárnémetiben megtartott kongresszusán a *KMSZ* képviselőtében **Kovács Miklós** elnök és **Brenzovics László** alelnök, az *UMDSZ* képviselőtében pedig **Kőszeghy Elemér** és **Dupka György** alelnökök vettek részt. Az *UMDSZ* képviselői tárgyalásokat folytattak **Németh Zsolt**tal, a *FIDESZ* alelnökével, **Eörsi Mátyással**, az *SZDSZ* vezető politikusával, **Kasza Józseff**el, a *VMSZ* elnökével és **Romedi Arqint** úrral, a *FUEV* elnökével.

*Idén második alkalommal rendezik meg az *országos néptánc-fesztivált*, amelyen **Beck Jenő**, a fesztivál megyei zsűrijének titkára közlése szerint részt vesz az *Ungvári Közművelődési Szakközépiskola Napraforgó* néptánc együttese is **Sütő Mihály** vezetésével.

*A *Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskolán* megtartották az iskolai könyvtárásokat támöörítö Kárpátaljai Magyar Könyvtárosok Információs Egyesületének konferenciáját, melynek célja a továbbképzési lehetőségek, valamint a könyvtárak előtt álló feladatok és problémák felmérése volt. A tanácskozás munkájában anyaországi szakemberek is részt vettek.

*Megtartotta első közgyűlését a *Kárpátaljai Magyar Szülök Szövetsége*, amelynek hivatalos bejegyzése idöközben megtörtént. A közgyűlés nyilatkozatban fordult az *Illyés Közalapítványhoz*, amelyben a jelenlegi családtámogatási rendszer megörzését szorgalmazza.

***Matl Péter** munkácsi szobrászművész elkészítette a **Zrínyi Ilona és fia, II. Rákóczi Ferenc** c. szoborkompozíció tervét, amely arra vár, hogy lenyomatot vegyenek róla a bronzöntö mesterek. A szoborkompozíciót a munkácsi vár legmagasabb bástyáján állítják fel az idei *Rákóczi-évforduló* tiszteletére.

*A *Kárpátaljai Református Ifjúsági Szervezet* beregszászi nagygyűlésének keretében egyházzenei remekműveket adott elő a **KRISZ-zenekar** és a **Hajnalcislag** énekkar.

*Február végétől négy hónapon át látogathatják a *KMTF* diákjai a *Beregszászi Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház* előadásait a két intézmény megállapodásának értelmében. Az előadásokra a helyi *11. sz. Ruhaipari Szakiskola* klubjában kerül sor.

Reneszánsz bált rendezett a Kárpátaljai Magyar Cserkészszövetség* a beregszászi Tanítók Házában. A megjelenteket **Bárdos István, a beregszászi **Bendász István Cserkészcsapat** parancsnoka köszöntötte.

***Geletei Katalin** magyar szakos tanárnök szervezésében először tartottak szavalóversenyt a *huszti magyar tannyelvű általános iskolában*. A 7-9. osztályos tanulók szépkiejtési versenyében **Józan Lilla** hetedikes tanuló bizonyult a legjobbnak.

*Negyedik alkalommal szerveztek *bibliái jelmez-bemutató versenyt* a beregszászi református gyülekezetben, melynek házigazdája **Taracközi Gerzson** helyi lelkész volt.

*Ungváron megtartotta negyedévi ülését a magyar iskolák tevékenységét koordináló tanács, amelynek napirendjén ezúttal a módszertani ellátottság kérdése szerepelt. Megvitatták az általános- és középiskolai záróvizsgák tételeiről magyar nyelvre való lefordításának kérdését is.

*Péterfalván negyedik alkalommal rendezték meg a *bibliáismereti és egyháztörténeti* vetélkedőt a református egyház szervezésében.

560. születésnapja* alkalmából **Mátyás királyra, 215. születésnapja alkalmából **Kisfaludy Károlyra** emlékeztek a beregszászi nyugdíjasok a *BMKSZ* Petöfi Sándorról elnevezett klubjában. **Nigriny Árpád** elnök

megnyitója után **Balácsi Rozália** előadását hallgatták meg a jelenlévők.

***Kölcsey Ferenc**re és a **Himnuszra** emlékeztek a viskiek. A helyi *Kölcsey Ferenc Középiskolában* megtartott bensőséges ünnepségen **Sari József** magyar szakos tanár méltatta az iskola névadójának munkásságát, majd a zenés irodalmi műsor után a jelenlévők megkoszorúzták a Himnusz költőjének emléktábláját az iskola falán.

*Folyamatosan javulnak az oktatás feltételei a *Técsői Hollósy Simon Középiskolában*, ahol a számítógép-rendszer nemrég hat új komputerrel bővült **Horváth József**, az *ungvári Mátyás és Mátyás Vállalat* igazgatója és **Gajdos István** parlamenti képviselő gondoskodásának köszönhetően.

***Orosz Magdolna** elnök vezetésével idén is folytatja működését a *Nagybégányi Művelődési Központban* a 35 fős *Aranykalász Klub*, amelynek énekara és folklóregyüttese van. Zömmel magyar népmeséket mutatnak be modern változatban. A művelődési központ bázisán sikeresen működik az *Ászok* nevű bábjátékszócsoport is **Gonsz Tibor** igazgató vezetésével, aki nemrég kiérdemelte a művelődési minisztérium *díszoklevelét*.

*Az ungvári *Reform Sajtóklubban* tájékoztatót tartottak a kárpátaljai sajtópiaclról. **Szvitlana Szmuk**, a megyei állami közgazdasági sajtóügyi főosztályának közlése szerint Kárpátalján 273 lap van bejegyezve. A megyei közgazdasági és tanács által alapított három lap egész évi finanszírozására 150 ezer hrivnyát hagytak jóvá a megyei tanács ülészakán, holott a **Kárpáti Igaz Szónok** legalább 200 ezer, a **Novini Zakarpattyának** pedig 300 ezer hrivnya támogatásra lenne szüksége ahhoz, hogy megfelelő színvonalon, különösebb anyagi gondok nélkül jelenjen meg.

*Tisztújító közgyűlést tartott a *Magyarok Kijevi Egyesülete*, amely ismét bizalmat

szavazott **Vígh János** elnöknek, **Vass Tibor** alelnöknek és **Birta Mihály** ügyvezető titkárnak. Az egyesület feladatának tekinti a székház kibővítését, internetes honlap létrehozását és időszaki kiadvány megjelentetését *Kijevi Magyar Visszhang* címmel.

*A *Chartáról* kezdődött parlamenti vitában felszólaló **Gajdos István** képviselő kijelentette, oly módon javasolja a jogszabály tökéletesítését, melynek eredményeként *semmilyen mértékben és formában nem csökkenhetne a kisebbségi nyelveken működő oktatási, művelődési és más nemzeti és kulturális értékek megőrzését szolgáló intézmények száma*.

*Könyvbemutatót rendeztek az ungvári *Koczka-emlékmúzeumban*. A jelenlévők **Koczka András** (1911-1981) nemrég kiadott új albumával ismerkedhettek meg.

*Új műsorral mutatkozott be a ruszin és magyar folklórkincset ápoló, 1985-ben alakult *Uzshorod Folklóregyüttes*.

***Galajda József** összeállításában *Barangolás a beregszászi borvidék múltjában* címmel tanulmánykötetet jelentetett meg a *Beregszászi Nyomda- és Kiadóvállalat*.

*A *III. Beregszászi Borfesztivál* vendégeként **Szabó Vilmos** politikai államtitkár és a kíséretében lévő anyaországi hivatalos személyek, valamint **Gajdos István** parlamenti képviselő és **Köszeghy Elemér** *UMDSZ*-alelnök a *Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskolára* látogatott. **Orosz Ildikó**, **Soós Kálmán**, **Csizmár Béla** és **Cserniczkó István**, a főiskola vezetői bemutatták a tanintézményt és ismertették annak oktatási-fejlesztési terveit. Ezt követően a magyarországi vendégek **Gajdos István** kíséretében felkeresték a *Kárpátaljai Református Egyház Diakóniai Hivatalát*, ahol **Horkay László** püspökkel és **Nagy Béla** világi jegyzővel szívélyes beszélgetés során cseréltek véleményt a magyar kormány és a határon túli történelmi egyházak kapcsolatáról.

*Az anyanyelv világnapja alkalmából vidékünk számos iskolájában anyanyelvi és irodalmi matinét szerveztek a magyar-tanárok. Ungváron a Hungarológiai Központban rendezett ünnepi műsort az *UNE magyar filológiai tanszéke* és az *UMSZ*.

***Kaszó Róbert** alelnök személyében az *UMDSZ ifjúsági és sportszakkbizottsága* képviseltette magát az **Ivan Rizák** kormányzó által kezdeményezett találkozón. A találkozón közölték, idén 75 ezer hrivnyát tesz ki az a keret, amit az ifjúsági szervezetek különböző kulturális programok lebonyolításának költségeire megpályáztak.

**Magyar nyelvi tantárgyi vetélkedőt* rendeztek Kijevben a felsőoktatási intézmények, pedagógiai szakközépiskolák és technikumok magyarul tanuló hallgatóinak részvételével.

***Zrínyi Ilonára** emlékeztek a *Beregszászi 3. sz. Középskola* diákjai. A *BMKSZ* társ-szervezésében megtartott rendezvényre a *Rákóczi-év* ünnepségsorozatának nyitányaként került sor, amelyen **Zubánics László** történész tartott előadást, majd megkoszorúzták az iskola falán elhelyezett Zrínyi Ilona-emléktáblát.

*A **Beregszászi Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház** a **Gyulai Várszínházzal** közösen készül *A szarvassá változott fiú* c. darab bemutatására.

*A **Bátyúi Cók-Mók Bábszínház** megkezdte turnéját a kárpátaljai iskolákban. 5-11 éves gyerekeknek, felújítva mutatják be *Vitéz László* és *Jószívű Süsü*, a *sárkány* történetét.

*Táncház-vezetők továbbképzése kezdődött a *Péterfalvi Művészeti Iskolában* **Biki Ottó** igazgató koordinálásával, a *Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága*, a *MÉKK* és a *Budapesti Hagyományok Háza* szervezésében.

Március

***Gulácsy Géza**, a *Kárpátaljai Központi Információs Iroda* vezetője közlése szerint

a napokban a százezredik igénylés futott be a magyar igazolványra; ebből a tekintélyes mennyiségből háromezer a hozzátartozó jogcímén benyújtott igénylések száma.

*A **KMPSZ Elnöksége** elbírálta a *Szülőföldön magyarul* program 2002. évi pályázati kiírására beérkezett 907 oktatási nevelési pályázatot.

*A **Kárpátaljai Katolikus Értelmiségiek Fóruma** tanulmányi napot szervezett Nagyszőlösön a *Rákóczi-szabadságharc 300. évfordulója* jegyében. **Bárdos István** megnyitója után **Weinrauch Mórió** atya kívánt jó munkát a résztvevőknek. Vitaindító előadást **Keresztyén Balázs** nyugalmazott irodalomtanár tartott a Rákóczi vezette szabadságharc kárpátaljai vonatkozásairól.

*Az *Ungvári Járási Oktatási Osztály* módszertani ülésén a *Homoki Általános Iskola Csibész család* színjátszó köre **Erdő Katalin** rendezésében sikerrel mutatta be *Grimm Hófehérke és a hét törpe* c. meséjének paródiáját.

***Kőszeghy Elemér** elnök bejelentette, hogy a *Magyar Újságírók Kárpátaljai Szövetsége* csatlakozott a magyar újságírói kódexben megfogalmazott etikai alapelvekhez.

***Fakász Valéria** magyar nyelv- és irodalomtanár forgatókönyve alapján tartalmas irodalmi vetélkedőt szerveztek a *Barkaszi Középsiskolában*, amelybe bekapcsolódtak az iskola pedagógusai is.

*Beregszászban megtartották a *KMPSZ* égisze alatt működő óvoda-pedagógus-szekció konferenciáját. A tisztújító közgyűléssé alakuló fórum résztvevői ismét **Gabóda Évának** szavaztak bizalmat az elnöki tisztségben.

*Ismerkedő látogatásra érkeztek Kárpátaljára a *Hungária Közalapítvány* vezetői: **Pálfi G. István**, **dr. Halák László** és **dr. Stemler Gyula**. A magyarországi vendégek többek közt találkoztak a *Kárpáti Igaz Szó* munkatársaival, véleményyt

cseréltek a *Duna Televízió* működésével, kárpátaljai nézettségével kapcsolatban. A Hungária Közalapítvány májusban Kárpátalján tartja kihelyezett ülését.

*Az *Apáczai Közalapítvány* támogatásának köszönhetően a KMPSZ ajándékokat juttatott el a szórványban lévő magyar óvodáknak.

*Tiszapéterfalván tartotta soros választmányi ülését a *KMKSZ*, amelyet megtisztelt jelenlétével **Szakács Zoltán** főkonzul. **Kovács Miklós** elnök bejelentette, Kárpátalján több mint 50 ezren írták alá azt a petíciót, amit **Csoóri Sándor** költő, a *Magyarok Világszövetségének* volt elnöke kezdeményezett a kedvezménytörvény védelmében.

*A *Kárpátaljai Megyei Állami Közigazgatás* és *Tanács* saját kérésére felmentette tisztségéből **Erdélyi Gábort**, a *Kárpáti Igaz Szó* főszerkesztőjét és **Kőszeghy Elemér** személyében kinevezte az egyetlen kárpátaljai magyar nyelvű napilap új főszerkesztőjét.

*Az *UNE* filológiai tanszékének ukrán nyelv- és irodalom szakán célirányos képzés indul a nemzetiségi iskolákban államnyelvet oktatók részére.

*Az *Apáczai Közalapítvány* támogatásával *filmklub* alakult a *Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskolán*. Az avatóünnepségen felszólaló **König Sándor**, az alapítvány elnöke kifejezte reményét, miszerint a főiskola és intézményei elősegítik a kárpátaljai magyar fiatalok boldogulását a szülőföldjükön.

*Megnyílt a *KMTF* kiállítótérmenek tavaszi tárlata. Ezúttal **Balla Pál** ungvári festőművész, a főiskola tanára munkáit láthatják az érdeklődők. A kiállítást **Benkő György** festőművész nyitotta meg.

*A *MÉKK* szervezésében lezajlott *Nemzeti dal-mondó* verseny győztese **Bangó Bernadett**, a vetélkedőnek otthont adó

Ungvári Dayka Gábor Középiskola és Gimnázium tanulója lett. A zsűri elnöke **Gortvay Erzsébet** irodalomtörténész volt.

*Vidékünk számos településén megemlékeztek az **1848/49-es forradalom és szabadságharcról**. A kiemelt ünnepi rendezvények szervezője Beregszászban a *KMKSZ*, Ungváron a *MÉKK* volt. Az ungvári Petőfi-téri nagygyűlésen beszédet mondott **Szalay Gábor**, a magyarországi gazdasági és közlekedési minisztérium politikai államtitkára, **Gajdos István** parlamenti képviselő, **Kovács Miklós**, a *KMKSZ* elnöke, **Horváth Sándor**, a *MÉKK* társelnöke, **Fülöp Lajos**, a *Duhnovics Társaság* elnöke, **Csabay Lászlóné** kormánybiztos, Nyíregyháza polgármestere, **Héder János** református lelkész. Az ünnepség végén a jelenlévők elhelyezték koszorúikat és virágaikat a Petőfi-emlékmű talapzatán. Március 15-én a **Beregszászi Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház** Budapesten, a fennállásának első évfordulóját ünneplő új **Nemzeti Színházban** mutatta be **Katona József Bánk Bán** c. drámáját.

*Évnyitó összejövetelt tartott a *Tiszapéterfalvi Mórícz Zsigmond Kulturális Egyesület*. **Minya József** elnök az elmúlt esztendőben kifejtett tevékenység elemzése után vázolta az egyesület idei programjait, ezen belül a *MÉKK*-kel közösen elképzelt nemzetközi *Rákóczi-konferencia* megszervezését.

*Egyéves a **Bereg-vidéki Múzeum**, amely betekintést kínál az egykor 413 települést magába foglaló *Bereg vármegye* több százados történetébe. **Sepa János** igazgató elmondta, idén külön időszaki kiállítással tisztelegnek a Rákóczi-szabadságharc emléke előtt, s ugyancsak önálló anyag mutatja be a Borzsa-völgyi kisvasút és a beregszászi villanytelep történetét. A távlati tervek közt borászati múzeum létrehozása is szerepel, és szeretnék felújítani a múzeumnak otthont adó Bethlen-kastélyt.

*Beregszászban, az *Agora Iroda* kirendeltségének szervezésében sajtótájékoztatót

tartott **dr. Pintér György**, a *Mobilitas* főigazgatója és **Popovics Pál**, a *Magyar Ifjúsági Konferencia* állandó bizottságának kárpátaljai képviselője a *Gyermek-, Ifjúsági és Sportminisztérium* által tavaly kiírt pályázatokról. Közlésük szerint idén hatmillió forint vár gazdára.

Nőkről nőknek* címmel a megyei néprajzi múzeumban megnyílt **Szemán Ferenc ungvári festőművész egyéni tárlata.

*Megtörtént az *UMDSZ* mellett létrehozott *Kárpátaljai Magyar Oktatásért Szülő és Pedagógus Tanács* hivatalos bejegyzése, melynek elnöke **Kovács Péter**, az Ungvári Dayka Gábor Középiskola és Gimnázium tanára lett.

***Szilágyi Lajos**, a *Kárpátaljai Református Egyház* tanügyi bizottságának elnöke szervezésében keresztyén pedagógus-konferenciát tartottak a *Nagydobronyi Református Liceumban*.

*Hazatért az európai híró *Hortobágyi Alkotótáborból* a kárpátaljai művészek csoportja, melynek tagja volt **Ruscsák József**, **Micska Zoltán**, **Joszip Babinec** festő- és **Földessy Péter** grafikusművész.

*A *Sárospataki Zrínyi Ilona Városi Könyvtárban* nemzetközi tudományos konferenciát rendeztek a nagyasszony halálának 300. évfordulója alkalmából. Kárpátalját a konferencián **Fakász Mihály** történész és **Weinrauch Katalin** gyermekíró képviselte.

***Fodor Géza** költő *Fenyvesek árnyékában* címmel rendezett irodalmi estjére került sor március 10-én a Belváros-Lipótváros önkormányzatának kisebbségi házában. Az est irodalmi vendége volt dr. **Medvigy Endre** irodalomkutató, **O. Szabó István** szavalóművész és az Ugocsa kisgyűttes tagjai. Késő délután a Magyarok Házában szerveztek irodalmi estet, ahol elhangzott **Fodor Géza** vallomása versben és prózában

arról, hogy *Mit jelent a kárpátaljaiak számára a Szent Korona*. Közreműködött **Ferenczi Éva** énekművész, **O. Szabó István** szavalóművész.

*A beregszászi *Bereg Könyvesboltban* bemutatták **Vári Fábian László József Attila-díjas költő** *Harminchárom év c.*, válogatott verseket tartalmazó kötetét. A könyvet **Gortvay Erzsébet** irodalomtörténész ismertette, aki a szerző életútját ismertette kiemelte **Vári Fábian László** példamutató elvhűségét. Ezt követően maga a szerző beszélt új kötetéről. A jelenlévők köszöntötték a költőt a *József Attila-díj* odaítélése alkalmából, végül **Nagy Zoltán Mihály** bemutatta az *Együtt* legújabb számát.

***Kontos Ferenc** ungvári webmester szerkesztésében felkerült a *Világhálóra* az *Együtt c.* folyóirat. Elérhető a MÉKK honlapján: <http://www.hhrf.org/mekk>

D. GY.

Megjelent:

A mi szavunk járása. Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba. Szerkesztette: Csernicskó István. Szerzők: Beregszászi Anikó, Csernicskó István, Híres Kornélia, Márku Anita, Karmacsai Zoltán. *Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola, Beregszász, 2003.*

Megjelenés alatt:

Ivaskovics József–Tóth Lajos: **Gyertyaláng.** Megzenésített versek, grafikák.

Credo Alapítvány–Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest.

Dr. Botlik József: **Kovács Vilmos.** Monográfia. *Intermix Kiadó, Ungvár – Budapest.*

Szalay Borbála: **Gyalogösvény, gyalogút.** Gyermekversek. *Intermix Kiadó,*

Ungvár–Budapest.

Füzesi Magda: **A bohóc dala.** Versek. *Intermix Kiadó, Ungvár – Budapest.*

Nagy Zoltán Mihály: **Új csillagon.** Versek. *Intermix Kiadó, Ungvár – Budapest.*

Verecke. Versantológia. Szerkesztette: Gortvay Erzsébet. *Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest.*

Danielovics Emmi: **Tiszaborkuttól Ungvárig.** Önéletírás. *Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest.*

„Övék az érdem”. Gecse Endre-émlékkönyv. Szerkesztette: Gortvay Erzsébet.

Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest.

Dupka György: **Autonómia-törekvések Kárpátalján.** Monográfia. *Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest*

SZERZŐINK

Bagu Balázs (1932) Bányó

Balogh Gyula (1972) Nagyrábe

Bartha Gusztáv (1963) Nagyberég

S. Benedek András (1947) Budapest

Csörgits József (1948) Eszék

Dienes Eszter (1949) Törökszentmiklós

Dupka György (1952) Ungvár

Fakász Mihály (1950) Barkaszo

Fodor Géza (1950) Dercen

Füzesi Magda (1952) Beregszász

Gortvay Erzsébet (1935) Kincseshomok

Horváth Sándor (1957) Ungvár

Ilku Marion József (1933-2003)

Iván Zsuzsanna (1977) Ungvár–Szeged

Ivaskovics József (1950) Ungvár

József Attila (1905-1937)

Kocsis Csaba (1959) Berettyóújfalú

Kovács András (1981) Beregsom

Köszeghy Elemér (1960) Ungvár

Merényi Krisztián (1970) Budapest

Mester Magdolna (1973) Budapest

Nagy Viktória (1986) Dercen

Nagy Zoltán Mihály (1949) Csonkapapi

Rékasy Ildikó (1938) Szolnok

Sarusi Mihály (1944) Balatonalmádi

Schober Ottó (1932) Budapest

Simon Menyhért (1897-1952)

Tárczy Andor (1954) Ungvár

Vári Fábián László (1951) Mezővári

E számunkat Ilku Marion József karikatúráival illusztráltuk.

Munkács

SIMON MENYHÉRT VERSE

IVASKOVICS JÓZSEF ZENÉJE

Moderato **D**

Al-föld s Kár-pá-tok in - te - nek egy - más - nak Fe - let - te né - ma ő - rök üd - vöz - let -

Ő - se - ink vá - rat és sán - cot is ás - tak, Rá - kó - czi - ak - nak kas - télyt itt e - mel - tek. Itt

tom - bolt a csá - szár zsar - nok - sá - ga, Szen - ve - dett rab - ként szép - lel - kü Ka - zin - czy A

na - pot itt egy zse - nink is meg - lát - ta, Láng - e - cse - te ránk az ő - rök fényt hin - ti. **D7**

De - rék ma - gya - rok po - ra - i ham - vad - nak La - tor - ca men - tén, völ - gyön és dom - bo - kon **Asus4**

Ki nem él, ta - lán jobb is an - nak. Nem ér - zi saj - gón, mint sor - va - dünk, ve - szünk

S köz - ben - Te - rem - tők, ne vedd tőlünk zo - kon Nő - táz - va visz - szük a ma - gyar ke - resz - tünk. **D A G A D**

*Alföld s Kárpátok intenek egymásnak
Felette néma, örök üdvözet –
Őseink várat és sáncot is ástak,
Rákócziaknak kastélyt itt emeltek.*

*Itt tombolt a császár zsarnoksága,
Szenvedett rabként széplelkű Kazinczy –
A napot itt egy zsenink is meglátta,
Lángecsete ránk az Örök fényt hinti.*

*Derék magyarok porai hamvadnak
Latorca mentén, völgyön és dombokon –
Ki nem él, talán jobb is annak.*

*Nem érzi sajnón, mint sorvadunk, veszünk
S közben – Teremtők, ne vedd tőlünk zokon
Nótázva visszük a magyar keresztünk.*

JÓZSEF ATTILA

ÍME, HÁT MEGLELETEM HAZÁMAT...

*Íme, hát megleltem hazámat,
a földet, ahol nevemet
hibátlanul írják fölébem,
ha eltemet, ki eltemet.*

*E föld befogad, mint a persely.
Mert nem kell (mily sajnálatos!)
a háborúból visszamaradt
húszfilléres, a vashatos.*

*Sem a vasgyűrű, melybe vésve
a szép szó áll, hogy új világ,
jog, föld. – Törvényünk háborús még
s szebbek az aranykarikák.*

*Egyedül voltam én sokáig.
Majd eljöttek hozzám sokan.
Magad vagy, mondták; bár velük
voltam volna én boldogan.*

*Így éltem s voltam én hiába,
megállapíthatom magam.
Bolondot játszottak velem
s már halálom is hasztalan.*

*Mióta éltem, forgószélben
próbáltam állni helyemen.
Nagy nevetség, hogy nem vétettem
többet, mint vétettek nekem.*

*Szép a tavasz és szép a nyár is,
de szebb az ősz s legszebb a tél
annak, ki tűzhelyet, családot
már végképp másoknak remél.*

(1937)

EGYÜTT